1255

Dr. A. GEIJL

Het Roonhuysiaansch GEHEIM

WT·DEN BLOEYENDEN BOOMGAERD.

x 77187
22101051543

J. XXXII

20/8

Pallard

~~UL. AU. AA7~~

M29228

~~268A~~ (42)
269

WelEd. Weledelgeb. Wr Dr H. B. Semmelink

van den Schrijver

DE GESCHIEDENIS VAN HET ROONHUYSIAANSCH GEHEIM

49795

DE GESCHIEDENIS VAN HET ROONHUYSIAANSCH GEHEIM

DOOR

DR. A. GEIJL, ARTS

EEN VERHANDELING, DOOR DE NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ TER BEVORDERING VAN DE GENEESKUNST, MET GOUD BEKROOND

ROTTERDAM
MEINDERT BOOGAERDT JUN.
1905

ROONHUYZE, Rogier van [fl. 18 cent.]
Instruments and Apparatus:
OBSTETRICS,: 18 cent.

Callan

~~UL.AU.AA7~~

M29228

WELLCOME HISTORICAL MEDICAL LIBRARY

BOEK-, COURANT- EN STEENDRUKKERIJ G. J. THIEME, NIJMEGEN

VOORREDE.

Dit boekje is het resultaat van veeljarige studie, die herhaaldelijk afgebroken, maar even dikwijls weer opgevat is. Bij de bewerking en samenstelling daarvan werd ik telkens herinnerd aan het bedachtzame woord: „Nonum prematur in annum." Uit alles blijkt toch, dat de gegevens voor de geschiedenis van het Roonhuysiaansche geheim ontleend zijn aan berichten van bevoordeelde tijdgenooten en bewerkt door weinig conscientieuse geschiedschrijvers. Het was daarom, om hier het kaf van het koren te scheiden en het ware van het onware te onderkennen, niet voldoende, de bronnen uit de eerste schrijvers over ons onderwerp op nieuw te bestudeeren en kritisch te ziften. Noodig was bovendien een studie van het tijdvak en de personen, die bij het geheim betrokken waren. Derhalve heb ik mij niet bepaald tot het bestudeeren van de verschillende geschriften en manuscripten, die mij van dienst konden zijn, maar mijn onderzoekingen uitgestrekt tot alle paperassen in ons Rijks- en onze gemeentearchieven, waarvan ik slechts vermoedde, dat zij voor ons onderwerp van eenig belang konden zijn.

Gaarne had ik daarbij aangesloten een onderzoek van familie-papieren. Uit eigen ervaring toch wist ik, dat soms behalve brieven en notarieele acten ook andere stukken, die van beteekenis konden zijn, als dictaten, e. d. in families bewaard worden. Ik wendde mij dus tot verschillende personen, die naar mijne meening geacht konden worden, mij in deze te kunnen helpen. Ik hoopte zoodoende eenige inlichtingen en ophelderingen te zullen erlangen, die op andere wijze niet zouden te verkrijgen zijn. Ik heb mij hierin vergist. Op de meeste mijner brieven ontving ik taal noch teeken tot antwoord. Een paar personen waren zoo welwillend mij de belofte te zenden, dat zij zoeken en mij nader berichten zouden. Maar bij die belofte is het tot nu toe gebleven. Ik deel dit openlijk mede, in de hoop, dat alsnog zij, die stukken van eenige waarde omtrent de hier behandelde personen en zaken onder hunne berusting mochten hebben, tot inkeer komen en daarvan aan mij of in het publiek mededeeling zullen willen doen. Zij zullen daarmee een goed werk verrichten.

Eindelijk nog een enkel woord, om toe te lichten, waarom ik gemeend heb mijn onderzoekingen reeds nu te mogen staken, terwijl ik mij nog niet eens met beslistheid durf uitspreken over een van de hoofdkwesties, de kwestie namelijk, of de Hollanders haar bizondere kennis al of niet direkt aan de Chamberlens te danken hebben gehad. Allereerst „Sunt certi denique fines.” Het onderzoekingsgeduld en het onderzoekingsvermogen van een enkel persoon hebben hun grenzen. Maar ten

tweede ben ik er vast van overtuigd, dat een voortgezet systematisch onderzoek van schrijvers en archiefstukken geen nieuw licht in de zaak ontsteken zal en dat dit slechts door toevallige vondsten, die gemakkelijker door velen dan door een enkele gedaan worden, verschaft kan worden. En wie weet, of het lezen van mijne studie niet anderen opwekken zal om meê te trachten de gapingen aan te vullen, die ik heb moeten laten open blijven! Dit wensch ik van ganscher harte.

MAART 1904.

Den 11 Februari 1905 werd eindelijk op mijn herhaald aandringen het grootendeels voor mij bestemde rapport der Commissie ter beoordeeling dezer verhandeling in het N. T. v. G. gepubliceerd. Daaruit vernam ik voor het eerst, dat zij wel grooten maar geen onverdeelden lof voor mijn arbeid over had en van meening was, dat deze aan drie fouten laboreerde, die hem tot een minder aangename lectuur zouden maken. De eerste heb ik reeds trachten te herstellen, vóórdat de Commissie haar rapport bij het Hoofdbestuur had ingediend. Toen ik in November l.l. mijn verhandeling nog eens doorlas, waren ook mij, zelfs in het door mijzelf geschreven handschrift, enkele stijl- en taalfouten opgevallen, die dringend verandering behoefden. Ik ben toen terstond aan het vijlen en schaven gegaan, waar ik meende, dat het noodig was en hoop

ten zeerste, dat ik daardoor niet al te ver gebleven ben van het doel, dat ik mij voor oogen stelde.

Wat de tweede fout betreft, ik ben het geheel met de Commissie eens, dat het „een groot bezwaar (was), dat het geheele manuscript geen spoor van indeeling in hoofdstukken vertoon(de)." Daarom heb ik de verlangde „rustpunten, van waaruit een concentratie der gedachten voor den vermoeiden lezer wordt mogelijk gemaakt" niet spaarzaam, maar overal dààr aangebracht, waar zij door den tekst als van-zelf worden aangewezen. Zoodoende meen ik het door de Commissie gesignaleerde bezwaar geheel ondervangen te hebben.

Rest de derde fout, die echter volgens mijne meening eerder een verdienste van mijn werk is. Wie het leest, zal bemerken, dat ik mijn citaten bijna nooit als eenvoudige illustratie, als ornament maar bijna zonder uitzondering als bewijsstukken heb te pas gebracht voor het betoog, dat ik bezig was te voeren. Het zijn de sluitstukken, de noodzakelijke schakels voor de redeneering. En dan behooren zij in den tekst, om tweeërlei redenen. Zij dwingen *den Schrijver*, om aan het door hem geciteerde geen grootere bewijskracht toe te kennen, dan het werkelijk verdient, en *den lezer* noodzaken zij, zich ten allen tijde rekenschap te geven van de waarde van het voor hem bestemde betoog. Wie, die o. a. the history of civilisation van Buckle of de medisch-historische geschriften van Suringar, Fokker, Groshans, enz. kent, zal mij niet toestemmen, dat er onder al die daar naar de noten verbannen citaten vele zijn, die geen of slechts zwakken steun bieden aan de beweringen

in den tekst, maar nog meerdere, die zelfs door ernstige lezers niet of slechts half gelezen worden. Het zal wel zoo zijn, meent men. En wie zich werkelijk de moeite geeft, alle noten te lezen om zich over alle onderdeelen van het betoog een oordeel te kunnen vormen, moet zich een heel wat zwaardere inspanning getroosten dan die gevorderd wordt voor het lezen van in den tekst geplaatste en daarin passende citaten.

En dan, hoe weinig waarde er door sommige lezers, en niet eens altijd de oppervlakkige aan noten gehecht wordt, moge blijken uit een ervaring, die ik onlangs opdeed. Toen ik voor deze studie een verhandeling van Dr. Groshans, n.b. een rapport van de Commissie voor geschiedenis aan de N. M. t. b. d. G. nalezen moest, ontving ik van den bibliothecaris onzer Maatschappij een exemplaar, waarin de talrijke noten eenvoudig gesupprimeerd waren. En toch waren deze, en vooral voor mij, het belangrijkst uit het geheele boekje, omdat zij de feiten inhielden, waarop het betoog van Groshans gegrond was en die ik nader kennen en controleeren wilde. Op mijn vraag aan Dr. Daniëls kreeg ik ten antwoord, dat hij geen exemplaar met noten kende en dat dat vermoedelijk niet bestond, ook. Commentaar overbodig. Zoo'n feit, „speaks volumes".

Ten slotte nog een enkel woord over het verwijt, dat ik geen afbeeldingen bij den tekst gevoegd heb. Hier bestaat een vergissing, die nog niet opgelost is. Ik heb zelf tal van figuren uit De Visscher en Van de Poll, Rathlauw, Van Geuns, enz. op mailpapier overgetrokken — en deze

reproducties natuurlijk mede opgezonden. Zij zijn echter niet in handen van mijn beoordeelaars gekomen, naar het schijnt. Ik heb daarom nu photografische afdrukken laten vervaardigen, waarvan de zincografieeën achter het werk te vinden zijn.

MAART 1905.

EERSTE GEDEELTE.

HOOFDSTUK I.

HET ROONHUYSIAANSCH GEHEIM VOLGENS DE VOORSTELLING DER „ONTDEKKERS”.

Onder dagteekening van den 20 September 1753 publiceeren twee Amsterdamsche doktoren een vlugschrift (1), waarin zij het publiek kond doen, dat het hun gelukt is achter de waarheid van het *echte* Roonhuysiaansche geheim te komen en dat „(zij) zich gedrongen gevoelen reeds thans, een voorloper van een vollediger werk, dat (zij) in het begin der aanstaande week op (hunne) namen zullen uitgeven, te laten voorafgaan, welke behelzen zal een korte beschrijving van het Roonhuysiaansch werktuig en de wijze, hoe men een geklemt hoofd met hetzelve veilig, voor Moeder en Kind, redden kan.”

Het werktuig zelf, de bekende hefboom, wordt zeer onvolledig beschreven maar nauwkeurig afgebeeld, terwijl van het gebruik gezegd wordt dat het „eeniglijk tot redding van het geklemde hoofd dient” en zoo moet aangelegd worden, „dat het agterhoofd des kinds in deszelfs holte als (komt) te rusten.

„Wanneer (nu) het agterhoofd, dus in de holte van het

werktuig besloten zij, dan ligt de vroedmeester de buiten zijnde bogt gelijkelijk opwaarts, en drukt, of liever trekt tegelijk de binnenzijnde bogt, die tegen 't hoofd aan legt, nederwaarts, waardoor het agterhoofd van onder het bekken schiet" en naar buiten komt, op den voet gevolgd door het overige gedeelte van den schedel.

Reeds hier, en ik vestig er nadrukkelijk de aandacht op, om er later niet meer op terug te komen, reeds hier wordt meegedeeld, dat elke Roonhuysiaan vóór de operatie den catheter invoert om de blaas te ontledigen en bij het doorschieten van het hoofd het perineum op zeer werkdadige wijze steunt. Hij „perst met de linkerhand van den Anus naar de vulva, om het perineum eenige stevigheid bij te zetten" en „laat ook de vrouw haare knyen zoo digt bij een houden, dat (hij slechts) even zijne handen roeren kan."

Het aftappen van het water en het steunen van het perineum zijn blijkbaar ten allen tijde of tenminste al zeer vroeg integreerende bestanddeelen der Roonhuysiaansche operatie geweest en behoorden te Amsterdam veel eerder dan ergens elders, tot de dagelijksche praktijken. Voor de applicatie van den catheter is dit direkt te bewijzen. In een handschrift (2) uit het begin der achttiende eeuw, dat Hendrik Ruysch, den zoon van den beroemden Frederik diende tot aide-mémoire bij zijn voorlezingen aan de vroedvrouwen, kunnen wij lezen, dat „het opstoppen van water en afgang zeer nadeeligh zijn aan het baaren, want daardoor wordt verengt de doorgang en daarop moet men goede agting geven om die

beyde ledigh te maken door voorgaande clysteren en aftappen van het water met een sonde.” De retentio urinae zelve is gemakkelijk te herkennen: men vindt „gemeenlijk op ’t slot van ’t lijf een geswollentheyd” (de gevulde blaas), „en boven dat, een grooter, dat het kind is.” Vooral, indien er geopereerd moet worden, moet vóór alles de blaas door den catheter ontlast worden. „Zoo doen onze Mrs alhier, want in ’t lighaam te komen met haaken, daar de blaas zoo gespannen is, zulkx is te verwerpen en niet natevolgen.” En dat deze handgreep tot de dagelijksche praktijk behoorde, blijkt het best uit zijne verbazing over de mededeeling van Portal, dat deze maar tweemaal de urine met een catheter heeft afgetapt: „Zulkx komt ons wel 100 maal voor, zoodat het geen groote zaake is zulkx 2 maal met succes gedaan te hebben.”

Maar terugkeerende tot de voorloopige mededeeling van de heeren De Visscher en Van de Poll, hebben wij nog te vermelden, dat zij besluit met de verzekering, dat de ontdekkers, „het zoo lang geheim bewaart werktuig voor het oog der gantse werelt bloot gelegt hebben; dat (zij) dit thans kort en verhaast, dog egter opregtelijk uitgegeven hebben maar breedvoeriger behandelen zullen in een grooter werk, dat zekerlijk in het begin der aanstaande week zal te bekomen zijn.”

Waarom dan nog dit vlugschrift gepubliceerd, zal men vragen. Het antwoord geven de heeren zelf: zij vinden, „dat het beter is, zelf te voorkomen, dan van eenen anderen voorgekomen te worden.”

Deze overtuiging beheerscht blijkbaar hun geheele handelen en hun, in onbeholpen en vaak stumperig Hollandsch geschreven „grooter werk" (3) draagt overal de sporen, dat ook hier de vrees heeft voorgezeten, dat een ander met de eer van wat zij *hun* ontdekking meenen te moeten noemen, zou kunnen gaan strijken. Haastig saamgesteld is het een boek geworden, dat, wemelend van tegenstellingen en onbewezen beweringen, zich hoofdzakelijk ten doel stelt de groote verdiensten van de schrijvers jegens de barende vrouwen in het licht te stellen. Al willen zij ons graag wijs maken, dat de haast en de geheimzinnigheid, die zij vóór de publicatie hebben in acht genomen, ook moeten verklaard worden uit hun „toeleg, om den goeden naam van onzen ouden vriend, den nu zaligen heere Joannes de Bruin te vereeuwigen," zij maken ons daarmee geen dupe. De „ijdele roemzucht" waarvan zij zich zoo graag geheel vrij willen pleiten, gluurt ons van alle kanten tegen. Hoofdzaak voor hen is goed te doen uitkomen de groote beteekenis van hun belangelooze daad. Daarom dragen de heeren, die beginnen met op den voorgrond te stellen, dat zij zelf nooit praktisch iets aan verloskunde gedaan hebben of zullen doen, die dus bescheidenheid behoorden te betrachten, de aan De Bruin ontleende leerstellingen voor met een zekerheid, alsof daarbuiten geen heil of waarheid te vinden ware en betichten zij al bij voorbaat van onkunde of oneerlijke bedoelingen allen, die twijfelen mochten aan de juistheid van hun beweren, dat er slechts één Roonhuysiaansch geheim bestaat, en dat dit de door hen meegedeelde

hefboom is, „die alle andere werktuigen zo verre overtreffende is, als het aangename licht de naare duisternis te boven gaat.”

Maar de roemzucht deed hun het eigenbelang niet uit het oog verliezen en zoo zien wij hen alle pogingen in ’t werk stellen, om op goeden voet te blijven met de toongevende partij in de Amsterdamsche medische wereld, het collegium medicum met zijn beschermelingen, de Roonhuysiaansche vroedmeesters. Ménager la chévre et le chou was de zware taak, die zij zich daardoor op de schouders laadden en hen voerde tot de zonderlingste tours d’adresse op het gebied der logica.

Om zichzelf als weldoeners der menschheid te introduceeren, zijn er o. a. in de opdracht aan Oosterdijk Schacht geen woorden hard genoeg om de geheimhouding van middelen tot genezing of hulp van zieken te brandmerken, maar om de Roonhuysianen in het gevlei te komen, worden de geheimbezitters dier dagen „rechtgeaarde zonen der kunst” genoemd en boven alle anderen aan de barende vrouwen aanbevolen. Dergelijke staaltjes zijn er vele in het boek te vinden en, wat voor de schrijvers wel het voornaamste zal geweest zijn, zij hebben er hun doel volkomen mee bereikt. Want in de tweeledige verhandeling, (4) die zij geprikkeld door een paar advertenties in de Amsterdamsche, Haagsche en Leidsche courant (5) en door een, door een anonymus uitgegeven plaat, (6) als aanhangsel op den tweeden druk hunner verhandeling in het licht gaven, trekken zij in nauw verbond met het collegium medicum en de Roonhuysiaansche chirurgen

tegen den gemeenschappelijken vijand op. De „weederstrevers” van hun eenzijdige opvattingen en de belagers van hun persoonlijken roem waren tegelijkertijd de ernstigste bestrijders van de heerschzucht en eigenwaan van het collegium medicum en de baatzucht en oneerlijkheid der zoogenaamde Roonhuysiaansche chirurgen.

Dat uit deze samenwerking een voorstelling omtrent de geschiedenis en den aard van het Roonhuysiaansche geheim ontstaan moest, die misschien niet eens in de hoofdzaak juist is, en stellig in de onderdeelen tal van onjuistheden bevat, behoeft niet nader betoogd te worden. En het maakt op den onpartijdigen beoordeelaar van heden een eigenaardigen indruk, dat deze ondanks de klemmende en vernietigende kritiek, door Rathlauw daarop uitgeoefend, (7) over 't algemeen zoowel door het medische als leekenpubliek, in haar geheel en bijna ongewijzigd, als juist aanvaard is geworden. Mag men daarvoor alleen het voor dien tijd uiterst ongewone feit aansprakelijk stellen, dat twee medicinae doctores een geheim middel, dat zij door aankoop verkregen hadden en dat, volgens ieders meening, van de grootste waarde en beteekenis was, zonder hoop op gewin bekend maakten, terwijl zich onder hunne „weederstrevers” twee accoucheurs en één accoucheuse bevonden? Of moet men ook aannemen, dat alle andere overwegingen geweken zijn voor het gevoel van verlichting en dankbaarheid, dat eindelijk, immers volgens de bekentenis der geheimbezitters zelve, het groote redmiddel voor barende vrouwen bekend gemaakt en voor ieder toegankelijk geworden was? Ik zal mij in de

beantwoording dezer vragen niet verdiepen, maar liever trachten, een beeld te ontwerpen van de geschiedenis van het Roonhuysiaansche geheim in haar verschillende phasen, dat, dank zij de onvolledigheid der bestaande of zoo gij wilt, der te mijner beschikking gestaan hebbende bronnen, niet overal even volledig zijn, maar nergens geen rekening houden zal met de door mij uit geschriften en archieven opgediepte feiten en mijns inziens zoodoende niet zoo heel ver van de werkelijkheid zal afblijven.

Uitgaan zal ik van het in 1754 uitgekomen geschrift van de heeren De Visscher en Van de Poll. Op dit evangelie van het Roonhuysiaansche geheim zal ik tekst en tekstkritiek leveren.

„De chirurgijn en vroedmeester, Joannes de Bruin, wierd uit deftige ouders te Saandam geboren, op den 26 November des jaars 1681; en is jong ouderloos geworden zijnde, door de zorg der voogden," hier in Amsterdam bij een apotheker in de leer gedaan, maar reeds spoedig 1698, deels om de betere vooruitzichten, deels om aan den uitgedrukten wensch van 't jonge mensch zelf te voldoen, naar de heelkunde overgegaan en onder de leiding gekomen „van den chirurgijn Govert Verpoorten, van welken hij, nadat hij twee volle jaren bij dezelve met lof zijnen tijd uitgedient had, ter verdere bekwaammaking overgegaan is in den dienst van den heer Rogier van Roonhuysen zeer beroemt Doctor in de Geneeskunde, Chirurgijn en Vroedmeester in deze stad, wiens onderwijs hij met lof, en volkomen genoegen genoten heeft van den eersten May des jaars 1700 tot de maand van

December 1703.” In deze maand, en wel den 23sten legde hij met goeden uitslag zijn proef als chirurg af en vestigde zich daarna in Amsterdam, om daar behalve de heelkunde, vooral de verloskunde uit te oefenen, waarvoor hij „als van de natuur zelfs geschikt” was. En wetende, dat dr. R. van Roonhuysen, prof. F. Ruysch en mr. C. Boekelman in het bezit van een geheim waren „hetwelk naar men zegt, dat zij zouden geleert en onder verband van stilzwijgenheid, voor een goede som gelds verkregen hebben van de Chamberlens, wanneer zig dezelve hier ter stede ophielden en eenige lessen over de vroedkunde gaven” en dat bestaan zou in het middel, om zelfs in zeer moeielijke gevallen, met behoud van moeder en kind, geklemde hoofden te redden, knoopte hij weldra onderhandelingen met deze heeren aan.

Reeds „op den 21 Maart des jaars 1709, heeft hij nevens den chirurgijn Pieter Plaatman, die ook een leerling van den heer van Roonhuysen was, een verbond aangegaan met den hoogleeraar Frederik Ruysch, Doctor Rogier van Roonhuysen en den Chirurgijn Cornelis Boekelman, waar in de laatst genoemden zig plegtig hebben verbonden, om aan De Bruin en Plaatman zonder eenige agterhouding alles te leren, wat hun in de vroedkunde bekent was, mits dat zij zig verbonden, de conditiën in dat contract gestelt, en hier niet noodig te melden, stiptelijk te zullen nakomen.” In de bijlage, die onder letter E achter den tweeden druk van het werk voorkomt, vindt men over die voorwaarden o. a.: „Zullen de Professor Ruys en Doctor Roonhuysen deze kunst aan

anderen mogen leren: dog mr. Boekelman, nog mr. Plaatman, nog mr. De Bruin het aan niemand mogen leren als met gemeene toestemming.

Zoo nogtans dat Andries Boekelman naar zijn E. Vaders doot nevens mr. Plaatman en mr. De Bruyn zal mogen als een derde komen, enz."

Jammer, al was het alleen, omdat wij dan vermoedelijk van de zeer bevoegde zijde van Ruysch iets naders omtrent den aard en de werking van den hefboom zouden vernomen hebben, [a]) jammer, dat het extract uit de overeenkomst van beide partijen, waaraan het bovenstaande ontleend is, niet vollediger is weergegeven. Te meer, daar uit een door notaris Schwartz in October 1897 verricht onderzoek, ingesteld naar aanleiding van een door mij gedaan verzoek, dat Dr. Daniels zoo welwillend was hem over te brengen, gebleken is, dat geen van „de vijf accoorden, die (van bedoeld contract) gemaakt zijn en door (de vijf belanghebbenden) geteekent" meer op het notarieel archief berusten, maar vermoedelijk allen in handen gekomen zijn van de betrokken personen. Of zij misschien nog ergens in een vergeten hoekje, zorgvuldig weggeborgen onder andere familiepapieren, zijn bewaard gebleven, het is mij niet gelukt, dit uit te maken. Een correspondentie daarover met verschillende personen gevoerd, heeft tot geen resultaat geleid. Aan den enkele, die zoo welwillend en belangstellend in de historie

---

a) Van hoe groote beteekenis dit zou kunnen zijn voor den opbouw van een „verloskunde van Ruysch", hoop ik op een andere plaats aan te toonen.

onzer wetenschap was, om op mijn schrijven te reageeren, mijn welgemeenden dank.

Na deze uitweiding, die ik noodzakelijk achtte, keer ik tot De Bruin terug, die reeds „den 12 May in den jare 1710 als vroedmeester de eerste vrouw verlost heeft en getuigt, dat hij in den tijd van twee en veertig jaren, in welken hij dat beroep neerstig en getrouw geoeffent heeft, agt hondert kinderen, die met het hooft in de geboorte geklemt stonden, levendig, onder Gods zegen met het Roonhuysiaansch werktuig ter wereld gebragt heeft." Hij is „naar een bedlegering van weinige dagen ontslapen op den 23 January dezes Jaars 1753, tot droefheid van allen, die hem regt gekent of zijne behandeling ondergaan hebben," en „had, zo als hij aan een onzer kort voor zijn afsterven belooft hadde, aan zijnen schoonzoone, den Heere Hermanus van der Heide, het Roonhuysiaansch geheim met een volledige beschrijving van deszelfs gebruik overgegeven, met beding, om daar mede zo te handelen, als meest overeenkomstig ware met het algemeen welzijn." Verder had hij te kennen gegeven, dat zijne geschriften, indien men ze wilde laten drukken, „van een goed en kundig vriend wat (moesten) verschikt worden." Mejuffrouwe Geertruida de Bruin, de oudste en van agt kinderen de enigste overgeblevene dogter van den vroedmeester met haar echtgenoot van der Heide schikten zich geheel naar den wensch van den vader en verkochten op den negenden July des jaars 1753 tegen een redelijken prijs het geheim aan de heeren De Visscher en Van de Poll. De acte van verkoop, ver-

leden voor notaris de Ridder, wordt nog op het notarieel archief gevonden. Daarin wordt medegedeeld, dat de verkoopers aan den notaris exhibeerden, „behalve een, met het cachet van haar juffrouw comparantes vader toegezegelt" geldzakje en een eveneens op dezelfde wijze gezegeld pacquet, „de instrumenten, (die), zoo zij declareerden, door hunnen vader dagelijks (zijn) gebruikt." In 't geldzakje schijnen drie losse en drie aan elkander gebondene, differente instrumenten gezeten te hebben, terwijl zich „in het verzegelde pacquet twee ieder bijzonder met het boven gemelte cachet van den overledene verzegelde pacquetten (bevonden) dienende tot elucidatie van het gebruik der voornoemde instrumenten en van het geheim der vroedkunde als voren." De door De Bruin dagelijks gebruikte instrumenten komen in alles overeen met dezelfde instrumenten, welke in het voorgemelde verzegelde zakje zijn gevonden, terwijl de verkoopers declareeren „geen andere of meerdere instrumenten of geschriften tot dit geheim behorende, onder zig berustende te hebben; praesenterende alle het zelve des requireert wordende met eede te bevestigen." Nog wordt vermeld, dat instrumenten en geschriften aan de beide doctoren werden ter hand gesteld, om daarmede te handelen „als hun Edelen ten algemeenen nutte zullen te rade worden," maar hoeveel geld zij er voor hebben moeten geven, daarvan wordt met geen woord gesproken. Hoe Baudelocque (8) aan zijn bewering komt, dat zij „environ 5000 liv. de France" zouden betaald hebben, heb ik niet kunnen controleeren. En met het

oog, op wat zij zelf meedeelen, stel ik weinig vertrouwen in deze schatting; de som komt mij te hoog voor.

Er is dus geen twijfel aan, zoo besluiten de beide heeren, of zij zijn in het bezit gekomen van het echte, en, zooals zij in den beginne boudweg beweerden, eenige Roonhuysiaansche geheim. Ik laat henzelf aan het woord voor de beschrijving van den hefboom, die daarbij gebruikt werd. „Het instrument bestaat uit een langwerpig vierkant aan weerzijde omgebogen ruuw, wel besmeed en gehard ijzer, hebbende de lengte van 10 duimen en $^3/_4$; de breedte van 1 duim, de dikte zonder bekleetzel $^1/_8$ duim en met hetzelve in het midden $^3/_8$ duim; de bogten, welke uit het middenstuk, dat regt en 4 met $^1/_8$ duim lang is, flauwelijk omgebogen worden, zijn bijna van dezelfde omtrek, welke aan de binnen holle zijde gemeten zijnde, 3 en $^1/_2$ duim kromte, en circa $^1/_2$ duim diepte hebben op haar verste afstand; deeze ijzere bogtige handboom moet aan alle zijden en vooral aan de vier hoeken zeer nauwkeurig door vijling afgerond en effen gemaakt zijn, opdat zij aan alle kanten volmaakt stomp zij en dus door insnijding of indrukking geen letzel toebrenge; hierom worden de gedeeltens van dezelve, die de uiteindens der bogten uitmaken, vooral aan de uitstekende, schoon wel geronde hoeken, belegt, met een op grof linnen gesmeerde Diapalmplaester ter lengte van een duim aan de binnezijde, het regte middenstuk, dat tusschen de twee bogten gelegen is, *en met het welke de grootste drukking tegen de schaambeenderen geschied*, word geheel en al insgelijks nog dikker vooral in het midden, bekleed

met de reeds genoemde plaester; vooral dient er ook op gelet te worden, dat deeze plaesters alle zeer gelijk en zonder eenige plooi glad tegen het ijzer aanleggen, na alle deeze omswagtelingen word het geheele instrument overtrokken met dun en zagt hondsleder, waar omtrent dient in agt genomen te worden, dat het zeer glad legge en dat de naden, waarmede het leder aan elkander moet gehecht worden, net en dun zijn en gelegen op de buitenste, dat is verheven zijde van de machine."

Zooals reeds in de voorloopige aankondiging is te kennen gegeven, komt het instrument alleen te pas, wanneer „het kind wegens de nauwte van het bekken, de groote en hardheid van het hoofd, of uit beide deze en meer andere oorzaken vereenigt, na de uitvloeiing van het water, met het hoofd in de geboorte staan blijft." „Het hoofd van het kind, nu buiten de baarmoeder, die thans over en agter het hoofd geschoven, en zo verwijdert is, dat ze met de schede als eene opening uitmaakt, nedergezakt zijnde in het bekken, blijft met het achterhoofd aan of op den rand der schaambeenderen rusten (dat men voor de grootste en mogelijk eenigste oorzaak der tegenstand houden moet) en word insgelijks ter zijde geknelt door de heupbeenderen en van agteren, dog niet altijd door het heiligbeen, waardoor het zo vastgeklemt blijft zitten, dat het onmogelijk is, om of aan de zijde van het hoofd langs de heupbeenderen of aan de bovenkant bij de schaambeenderen iets te voelen of iets tusschen het hoofd en de genoemde beenderen intebrengen." Wel zou men onder deze omstandigheden „in de scheede, die nu kort,

verwijdert en als een snaar gespannen is, van agteren naar en boven den endeldarm doorgaans meer opening (vinden) tusschen het hoofd (het voorhoofd namentlijk) en de beschreven beenderen, die (hier wordt de opening bedoeld) veeltijds wel een lid van een vinger lang is, door welke men langs hetzelve (voorhoofd) naar boven wel iets inbrengen kan, 't geen men hier bijzonder dient in agt te nemen, dewijl hier in een zeer voornaam gedeelte dezer kunstige verlossing gelegen is."

Deze voorstelling omtrent den bij een geklemd hoofd voorkomenden anatomischen toestand was beslissend voor de wijze waarop de Roonhuysiaan zijn instrument appliceerde, of, juister gezegd, meende te appliceeren. Vooraf werden eenige voorbereidende maatregelen genomen. Zoo werd o. a. de vrouw op een dwarsbed (ledikant, rustbank of kortbed) gelegd, en wel zoo, dat het stuitbeen vrij kwam te liggen en niet gedrukt kon worden, terwijl haar knieën door twee vrouwen (van welke een, die gemeenlijk aan de linkerhand van den vroedmeester zit, de vroedvrouw is,) ondersteund en wat van een gehouden worden. De vroedmeester ging op een laag stoeltje tusschen de knieën der parturiens zitten en opereerde met ontbloote armen, die hij verborg onder een deken, dat tegelijkertijd de genitaalstreek van de vrouw bedekte en zoowel bij hem zelf als bij de barende met een knoop achter in den hals bevestigd werd. Dit geschiedde „om der eerbaarheidswille en om de koude voor te komen, als om het instrument bedekt en gelijk het in dit geval tot nu toe geweest is, geheim te houden." Daarna bracht de vroedmeester de

voorsten vinger van de linkerhand langs den achterwand der vagina tot op het bloote voorhoofd van het kind, om op geleide van dezen vinger het goed besmeerde uiteinde van den hefboom, met zijn holle zijde naar het hoofd gekeerd, zoo ver mogelijk naar binnen te brengen. „Wanneer het werktuig (nu) met zijn bogtige holte tegen het voorhoofd van het kind aanligt," dan schuift de vroedmeester, nadat hij van te voren goed geconstateerd heeft, dat er zich tusschen het hoofd van het kind en het instrument geen deelen bevinden, die door drukking schade kunnen lijden, „zijn instrument nu eens links, dan eens regts naar de zijde van het hoofd des kinds zagtkens en met alle voorzichtigheid, dus zoekende langs welke zijde de meeste opening ter doorlating voor zijn werktuig (dat met zijne holte tegen het achterhoofd des kinds aankomen, en hetzelve als ontvangen moet) opengelaten zij." Deze opening zou men, waar zij niet aanwezig of zeer gering is, kunstmatig kunnen tot stand brengen of vergrooten, „door het buiteneind van het werktuig een weinig op te ligten" en door deze manoeuvre meermalen voorzichtig te herhalen. Hiermee moet natuurlijk gepaard gaan een verplaatsing van het andere uiteinde van den hefboom, dus ook van het daarmede in aanraking zijnde gedeelte van het kind (het voorhoofd of de zijden van het hoofd.) En zoodoende zal het derhalve mogelijk worden „den hefboom over deze of geene zijde des hoofds opwaarts tot aan het agterhoofd" te voeren.

„Wanneer nu 't instrument door zagte wrikking en buiging, en voortstuwing binnewaarts naar boven toe

zoo verre gevordert is, dat het op het agterhoofd genadert zij, brenge men hetzelve door zagte opligting van deszelfs buiten zijde zo verre binnenwaarts, tot dat het agterhoofd in de holte der machine legge; hoe vaster nu dezelve tegen 't Hoofd aanligge en hoe netter het op dezelfve als passe, des te spoediger, des te beter geschied de verlossing." Om goed te kunnen werken, is het noodig, dat het hoofd vast sta; anders glipt het instrument af. Thans „ligt de vroedmeester de buitenzijde van het instrument langzaam en gelijkelijk, zonder horten of stoten, tegelijk een weinig *trekkender of liefst drukkenderwijze* opwaarts, waar door de holle binnezijde van het zelve, dat het agterhoofd omvangt, noodzakelijk geperst moet worden naar het onderbekken." Eindelijk „schiet het hoofd in de nu zeer verwijderde opening van de vagina, door welke, indien men zo opwaarts bewegende en *tefsens nedertrekkende of liefst nederdrukkende* voorgaat, de machine (wiens buiten holle zijde, of liever een gedeelte van deszelfs regte stuk, dat tusschen de twee bogten in ligt, tegen de rand en binnen zijde van de vereeniging der schaambeenderen, als tegen zijn stuk en steunsel aandrukt) met zijne binnen holle zijden het van haar omvangen hooft zoo laag nederwaarts drijft en perst, dat het geheel van onder het bekken doorschiete en dus geboren worde, dat den meesten tijd spoedig en binnen twee a drie minuten geschied. Zomtijds moet men de machine zo verre opwaarts drijven om dit einde te bereiken, dat haare buitenzijde, tot digt aan de buik van de vrouw nadere."

Dit is het verslag van „het beknopt verhaal van een werktuig in zijn 't zamenstel zoo eenvouwig als men zich immer zoude kunnen verbeelden en in zijn uitwerking zoo heilzaam, dat het waardig zij, om boven allen verheven te te worden. Daarom durven zij het dan ook met volle vrijmoedigheid aanbevelen als een onschadelijk werktuig, „waardoor de barende geen meerder smart aangedaan word, dan eene natuurlijke verlossing geeft." Het behoeft natuurlijk geen betoog — dat het alleen mag gehanteerd worden door „zulken, die met regt den naam van kunstenaars verdienen. En dat zijn er niet velen, vraag dat slechts aan uwe doktoren, die onpartijdig en vrij van eigen belang hun vonnis over bekwamen en onbekwamen vellen durven." Politiek tot op het laatst, zooals men ziet.

HOOFDSTUK II.

HOE DE TIJDGENOOTEN „DE ONTDEKKING" OPNAMEN EN WAT DE GEHEIMBEZITTERS DEDEN.

De zwakke tegenspraak, die op dit boekje volgde, kwam van de zijde, van waar men ze verwachten kon waarop de ontdekkers van het geheim voor de kenners der toenmalige toestanden op ondubbelzinnige wijze gezinspeeld hadden. Rathlauw en Titsingh, die, beiden, nog een oude rekening met het collegium medicum en de Roonhuysiaansche vroedmeesters te vereffenen hadden, durfden niet slechts de voortreffelijkheid maar zelfs de juistheid van het bekend gemaakte instrument in twijfel trekken en kregen hierbij steun van een vroedvrouw, de weduwe Andries Boekelman, die mede in het bezit van het geheim, door de schrijvers vermoedelijk als een quantité négligeable beschouwd en gepasseerd was geworden. Zij woonde dan ook niet meer in Amsterdam, maar was naar Den Haag verhuisd en had zich daar als vroedvrouw gevestigd, zooals mij gebleken is uit de Acta collegii medicorum Hagae Batavorum, waarin te lezen staat: „Catharina van Ginnig, vidua Andraeae Boekelman, more solito in curia, praesente chirurgorum h, t. decano, explorata, quaestiones ab Exp.

Th. Schwenke, anat. prof. et A Middelbeek propositas, ita ingeniose et scite solvit, ut omnium poliatrorum summo applausu obstetrix creata est. 28 Juni 1752

De aanval werd ingeleid door een zekeren Simon Smidt, die op verzoek van Rathlauw in de Amsterdamsche Courant van den 27 October 1753 een advertentie plaatste, waarin werd medegedeeld, „dat bij hem te bekomen waren de berugte instrumenten of zo genaamt geheim van Roonhuyzen, zoowel die door Rathlauw in 1747 als die later door De Visscher en Van de Poll beschreven waren, en waarvan *het gebruik en geringe onderscheit* bij gemelde S. Smit te zien is." (5) Deze onnoozele smid, die zoo gemakkelijk te verleiden was, had buiten de geheimontdekkers gerekend. „Zij hebben dien man verleegenheid weeten aantejagen, zooals hij mij sedert zelf heeft bekend (7) en aan hem een advertentie gegeven, met order van die in de courant te laten zetten." Deze luidde eenigszins anders dan de eerste en beduidde aan het publiek, „dat hij J. S. Smit grotelijks geabuzeert is in de advertentie van dato 17 October 1753." (5) De groote overeenkomst tusschen het instrument van Rathlauw en dat van de heeren stadsdoktoren De Visscher en Van de Poll was plotseling geheel verdwenen en voortaan waren slechts „de egte Roonhuynsiaansche instrumenten met alle derzelver veranderingen, zo als die nu zijn en nog komen mogen, bij hem te bekomen."

De weduwe Boekelman, die haar eigen belangen te verdedigen had, kwam tegen beide advertenties in verzet. In een waarschuwing, „te vinden in de Leidsche courant

van den 7 November en in de 's Gravenhaagsche courant van den 14den November 1753," „vind zij zich verpligt 't publyk te onderrigten, dat zij na examen en onderzoek der figuren, zo door den heer P. Rathlauw, als door de heeren J. de Visscher en H. v. d. Poll gemaakt, ontdekt en uitgegeven en aan de voorschr. J. S. Smit ter hand gestelt, dezelve weinig verschillende vind en dat die beide geen de minste betrekking, overeenkomst nog applicatie hebben met het wezentlijk geheim van Roonhuyzen *bij haar overledene mans grootvader, vader en hemzelve* een reeks van jaren bezeten, en met veel reputatie geexerceert zijnde, *en bij haar als nog geexerceert wordende.*"

Maar ook Rathlauw zelf hield zich begrijpelijkerwijze niet stil en zocht en schijnt hulp gevonden te hebben bij Abraham Titsing, die reeds in zijn Diana (9) had te kennen gegeven, dat hem het Roonhuysiaansche geheim niet onbekend was. Het resultaat van hun samenwerking was een anoniem uitgegeven plaat met tekst, die den 10 Januari 1754 te Amsterdam bij Steven Ledet in het licht kwam, en behalve „de afbeelding van het instrument van Rathlauw, van De Bruin, een derde gelijkende naar dat van Boekelman en nog twee kleiner afgebeelde instrumenten door Abraham Titsingh Diana, zoo de uitgever van deze plaat zegt," ook nog „een korte beschrijving (bevat), die er in het Nederduitsch en in het Fransch bijgevoegt is." Jammer, dat zoo'n belangrijk historisch document niet op de boekerij van de Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der geneeskunst aanwezig is en ook gemist wordt op onze Hollandsche universiteitsbibliotheken, zoodat wij voor de

beoordeeling daarvan, aangewezen zijn op de mededeelingen van de geheimontdekkers en de kritiek, daarop door Rathlauw uitgeoefend.

Deze laatste vertelt, dat hem na de door de doktoren geinspireerde advertentie van den 30 October „de lust bekroop een plaat uit te geven, vertoonende op eene badineerende wijze, onder het denkbeeld van eene familie, de verscheidene instrumenten, die men hem (Roonhuysen) toeeigend." En zoo schijnt hij tot groote ergernis van de beide schrijvers, die het een listige streek vonden, „eerstelijk zijn eigen tang vertoond (te hebben), *daarna een blad van dezelve op zeide en dan nog eens een blad van dezelve om breedte te vertoonen*; nevens dit vertoont men het egte Roonhuysiaansch instrument zoo als het door P. Plaatman gebruikt is (en niet zooals Rathlauw beweert, door De Bruin) mede op zijn plat," waardoor oppervlakkige waarnemens allicht tot de meening zouden komen, dat er geen of weinig verschil tusschen beide instrumenten bestaat. De heeren vergeten hier, wat zij elders meedeelen, dat het laatste instrument behalve op zijn plat nog op andere wijze is afgebeeld geworden en Rathlauw zelf beweert, dat het wel degelijk dat van De Bruin moet voorstellen, maar door de schuld van den graveerder niet geheel juist is weergegeven. Wanneer nu de twee vrienden verder verklaren, dat de figuren, door Letter C 1 en 2 aangeduid, de klaarblijkelijkste kenteekenen van een beuzelagtige onkunde met zig voeren, omdat het daarmee bedoelde instrument in niets gelijkt (N.B.! het had een ronden steel met een oog aan deszelfs

end) op dat, dat zij hebben laten afbeelden en volgens de verzekering van één hunner vrienden het echte instrument van Boekelman zou zijn, dan antwoordt daarop Rathlauw mijns inziens volkomen terecht, dat hij het zgn. Boekelmansche werktuig van iemand gekregen heeft, die verzekert, dat het gemaakt was naar het model van het eigen instrument van Boekelman en dat hij dus evenveel recht heeft om geloofd te worden als zijn tegenpartij, die, evenmin als hij, haar kennis uit de eerste hand geput heeft. Van de beide laatste met een sterretje voorziene afbeeldingen, die ook volgens Rathlauw zelven door Abraham Titsingh zouden geleverd zijn, willen de schrijvers heelemaal niets weten; zij zouden toch niet de minste overeenkomst met de door hen beschrevene instrumenten bezitten. En eindelijk wijzen de heeren met nadruk op het ongegronde van de bewering van Rathlauw, dat zijn instrument of liever een blad daarvan gelijk of gelijkwaardig zijn zou aan den door hen aan 't licht gebrachten Roonhuysiaanschen hefboom. Een bewering echter, waarvoor Rathlauw zich niet aansprakelijk stelt. Hij heeft slechts gezegd, „dat de drie laatsten het air en de physionomie hadden van het eerste." Dat is heel iets anders en wijst op overeenkomst, niet op gelijkheid. Heusch, de heeren tieren en razen om niets.

Of zij dan geen enkele reden hadden voor de heftige scheldpartij en de onwaardige insinuaties, die zij vooral aan het adres van Rathlauw richtten? Van hun standpunt misschien wel. Zij handelden onder den invloed van de vrees, dat een afbrekende kritiek allicht de beteekenis

van hun daad in de oogen van het publiek verkleinen kon en zij wisten maar al te goed, dat elke vijandige uiting tegen Rathlauw en niet minder tegen Titsing, die ook nog een korten maar gevoeligen duw krijgt, hen nader zou brengen tot de Roonhuysiaansche vroedmeesters en de leden van het collegium medicum. Dat die toenadering ook dezen heeren gewenscht voorkwam, lag in de omstandigheden. De inspectores collegii medici zullen wel als ieder ander kennis genomen hebben van de geruchtmakende rede van Oosterdijk Schacht (8), waarin hij op onverbloemde en overtuigende wijze wees op het verderfelijke en onbetamelijke van het geheimhouden van middelen, die tot hulp of genezing van patiënten kunnen strekken. En meer dan vroeger zal het hun duidelijk geweest zijn, dat zij door hun samengaan met de Roonhuysianen bezig waren de dignitas medica, die zij hadden willen verhoogen (hierover later meer) en wier natuurlijke beschermers zij waren, met voeten te treden. Wat lag er meer voor de hand, dan dat zij zochten naar een terugtocht, waarbij de schijn bewaard bleef en dat zij dien meenden gevonden te hebben in een verbond met collega's, die wel niemand in die dagen van belangzucht verdacht en wier jongste optreden door velen geroemd werd als een der hoogste uitingen der humaniteit? Deze of dergelijke overwegingen kunnen ook Röell, den professor anatomiae en examinator der vroedmeesters bewogen hebben, zijn medewerking te verleenen tot het opheffen van het befaamde geheim. De Roonhuysiaansche vroedmeesters daarentegen, wier finantieele belangen bedreigd werden, moeten andere

motieven gehad hebben. Zij hebben eieren voor hun geld gekozen. Lettende op de teekenen des tijds, moeten zij ingezien hebben, dat het in elk geval met hun alleenheerschappij spoedig gedaan zou zijn. Behalve uit het boekje van de twee doktoren bleek toch ook uit de plaat van Rathlauw, dat men van verschillende zijden de door hen gebruikte instrumenten op het spoor was en weldra geheel kennen zou. De houding van het collegium medicum, maar vooral die van dr. Tronchin en anderen, was er op berekend, dit proces te verhaasten. Het lag dus geheel voor de hand, dat zij hun geheim prijs gaven en zich aansloten bij doktoren, die hen in de warmste bewoordingen bij het publiek hadden aanbevolen.

Laat ons thans zien, waarin de medewerking van de verschillende bovengenoemde personen bestond.

Jan Hanedoes, Decanus, komt op den 20 November 1753, nomine collegii medici, verklaren, dat er tusschen het door de beide doktoren gepubliceerde en het door Rathlauw in 1747 bekend gemaakte instrument, „geen de minste overeenkomst te zien is, 't zij in gedaante, 't zij in werking."

„Ook bekennen deselve Inspectores, dat door voornoemde doctoren aen hun vertoont zijn eenige veranderingen, die in het Roonhuysiaansch instrument gemaakt zijn en in den 2den druk in haere verhandeling beschreven werden ende welke er een hebbende een bogt met een lange steel en ook daer in overeenkomt met het instrument door A. Boekelman gebruykt, zoals uit bijgevoegd certificatie van den heere T. Tronchin MDr. en

Inspector Colleg. medic. Amstelaedamensis blijkt." [a]) Het certificaat zelf luidt, dat het instrument, door de de beide doktoren, „voor Mr. Andries Boekelmans Roonhuysiaansche instrument uitgegeven het opregte Mr. Boekelmans instrument is, aan hem ondergeteekende door denzelve Mr. Andries Boekelman geopenbaart." En verder bevestigt Röell uit naam van het collegie der Heeren Gecommitteerden tot de Examens der Vroedmeesteren, wat reeds door Hanedoes is verklaard geworden, namelijk, dat het instrument van Rathlauw uit den booze en dat van het vriendenpaar het echte en ware is. Hij besluit met de verklaring, „dat het instrument, waar van zig de Chirurgijn en vroedmeester A. Boekelman volgens het getuigenis van den heer Tronchin Medicinae Docter en Inspector Collegii Medici heeft bedient, alleen in opzigte van het handvatzel verschilt van dat het welk door de vroedmeesters Plaatman en De Bruin is gebruikt."

Wie deze attesten met aandacht leest, bemerkt, dat noch door Hanedoes, noch door Röell blijk gegeven wordt van eenige eigen kennis omtrent de in kwestie zijnde instrumenten. Ieder ander zou ze dan ook hebben kunnen schrijven, mits hij voorgelicht ware geworden door dr. Tronchin en de heeren De Visscher en Van de Poll. Het was dus geen overdaad, dat de heeren nog

---

[a]) Dit is gecopieerd naar het orgineele stuk, dat zich op het Amsterdamsche archief bevindt; vandaar de verschillen in schrijfwijze, die het vertoont met het stuk, dat door de heeren de V. en v. d. P. gereproduceerd wordt.

ander materieel in het veld brachten. Zij vonden het in een brief door dr. B. de Moor uit Gouda geschreven aan zijn vriend Hovius te Amsterdam. Men lette er op, dat deze zich evenmin als Tronchin ten nadeele van Rathlauw of diens instrument uitlaat, maar alleen zegt, „dat beiden de instrumenten (van De Bruin en Boekelman) werken als een handboom, maar dat in plaats, dat het instrument van De Bruin aan weerskanten kan gebruikt worden en overal even breed is, dat van Boekelman op de wijze van een spatel gemaakt is met een dunne steel, en een ring aan 't end, en in plaats, dat 't eerste onder 't hoofd word gebragt, en dan daarover geschoven, word het laatste tusschen 't hoofd en 't schaambeen ingebragt met de holle zijde boven, en wanneer het ver genoeg is geavanceert, omgedraait en dan met beiden op dezelve wijze gewerkt."

Thans bleek dus waarheid te zijn, wat de beide doktoren in hun eerste verhandeling als onmogelijk voorgesteld en geheel verworpen hadden. De Roonhuysiaansche vroedmeesters gebruikten niet allen hetzelfde instrument en werkten ook niet allen op dezelfde wijze. Zelfs trachtten zij dit ook niet langer te verbergen maar gaven zelfs ongevraagd de inlichtingen, die men omtrent hunne bizondere geheimen verlangde. Of zij hierbij volkomen te goeder trouw zijn geweest en niets dan de waarheid, en wat meer beteekent, de geheele waarheid gezegd hebben, valt te betwijfelen. Gerrit Jan van Wy, ([11] en [12]) stadsoperateur van de steen te Amsterdam, die in 1776 van een zekeren Smit ([10]), een

leerling van P. Plaatman, een hefboom leerde kennen, die direkt van Rogier Roonhuysen heette afkomstig te zijn, maar in wezenlijke punten van dien van De Bruin afweek, kon ten minste met allen schijn van recht schrijven: „de Roonhuysianen hebben de juistheid der mededeeling dier heeren (De Visscher en Van de Poll) niet betwist, ten einde dus gemakkelijker een yder in den slaap te wiegen en de lust tot verdere nasporingen uit te blusschen, behoudende ondertusschen binnen eenen nauwen kring verborgen, een werktuig, dat nog heden zoo veel gerugts maakt en niet weinig voordeelen opgelevert heeft."

Dat echter de geheimbezitters wel de waarheid, maar alleen niet de volle waarheid gezegd hebben en wel degelijk de instrumenten, waaromtrent zij inlichtingen verschaften, zelf gebruikten, kan ik direct bewijzen uit een aanteekening, die voorkomt in een Hs, (13) dat in het Zeeuwsche Genootschap van wetenschappen berust. Hier staat geschreven: „Vectis van Roonhuyzen, verbeterd en *gebruikt* door den vermaarden Reinier Boom en onder zijn opzicht gemaakt.

Zie bovenstaand werk (het werk van de beide doktoren. G.) Deeze is het, waarvan mijn grootvader P. de Wind en oud-oom G. de Wind zich in den jaare 1753 hebben meester gemaakt voor de som van *f* 1000, meede buiten gebruik om de smet, welke het leder aan zich trekken kan." Niet Plaatman, zooals bij De Visscher en Van de Poll te lezen is, maar Reinier Boom zelf zou dus het instrument van De Bruin, waarvan blijkens hetzelfde hand-

schrift P. de Wind ook een authentiek exemplaar bemachtigd had, gewijzigd en naar de algemeene opinie dier dagen eenigszins verbeterd hebben. Het verbindingstuk der beide bochten was in plaats van plat „nederwaarts hol gebogen" gemaakt, zoodat men, wanneer men het buiteneinde van het instrument sterk naar boven, naar den buik moest lichten, minder gevaar liep, met dit middengedeelte „de hals der blaas en de pisleider" te kwetsen. Om dezelfde reden en ook om andere kneuzingen of verwondingen te voorkomen, wordt aangeraden het instrument, dat nu niet meer geheim gehouden behoeft te worden, zoo glad en netjes mogelijk te laten afwerken en de naad van het bekleedsel, dat over de diapalmpleisters gelegd wordt en bestaat uit het door De Bruin gebruikte hondsleder of uit duffel of wollen baai, waaraan Titsingh de voorkeur geeft, niet aan den boven- of onderkant maar aan één der zijden te doen aanbrengen.

Het was echter bij deze weinig ingrijpende veranderingen niet gebleven en de wed. Boekelman had niet zoo geheel en al ongelijk, hoe verontwaardigd het ook door de beide doktoren werd ontkend, toen zij beweerde, dat de tot nog toe gepubliceerde instrumenten geen de minste betrekking, overeenkomst nog applicatie hadden met het wezenlijk geheim van Roonhuysen, dat o. a. door haar man was gebruikt geworden. De hefboom van De Bruin was eigenlijk een dubbel instrument, waarvan de beide gebogen uiteinden dezelfde diensten konden verrichten, terwijl die van Boekelman een „enkeld" werktuig was, dat uitliep in een langzamerhand dunner wordende

steel, die in een ring of oog eindigde. Bovendien was het blad, waarmee het hoofd moest omvat worden, veel sterker gebogen dan bij dien van De Bruin, en niet overal even breed en dik, maar verminderde ter helfte van de bogt langzamerhand in breedte, om echter in dikte toe te nemen. Deze wijziging in den vorm ging samen met een andere toepassing van het instrument. De dunne steel was noodig, omdat Boekelman gewoon was, het blad in te brengen, met de holle zijde naar den bekkenwand en niet naar 't kinderhoofd gekeerd, zoodat hij het later, als het hoog genoeg was ingevoerd, om het hoofd gevat te krijgen, moest omdraaien. Hij „bragt hetzelve bij de steel houdende en zijne regterhand van boven in onder het os pubis" en wel op geleide „van de twee voorste vingers van de linkerhand, die eerst geplaatst waren met de rug tegen 't hoofd en met de toppen van onderen tegen het schaambeen, zoo om de labia van de pudenda eenigzints van elkander te houden als om te voelen, dat het voorste gedeelte van het blad tusschen het kindshoofd en schaambeen kwam te staan." Het werd dan langzaam al verder en verder na boven geschoven met den steel naar de laagte, zodat dezelve bijna tegen den anus aankwam. Was de rondte van den steel en dus de helft van het geheele instrument tusschen het hoofd en het schaambeen gevordert (en tot zoo ver voelde de vrouw gewoonlijk geen pijn), dan was hij gewoon den steel een halven slag om te draaien, waarop dan volgde, dat het blad over het hoofd en met zijn voorste gedeelte onder tegen het os occipitis kwam aan te staan. Stond het goed, wat de

Roonhuysianen uitdrukken met te zeggen: „de beugel of spatel staat in den nok”, dan begon hij den steel langzamerhand op te ligten, waardoor het hoofd in min of meerder kortheid van tijd geboren wierd.”

Dr. Tronchin, die in 1744 het geheim van Boekelman leerde, zou zijn leermeester dadelijk gewaarschuwd hebben tegen de gevaren, die in het omdraaien van het instrument gelegen waren en hem hebben aangeraden liever de methode van De Bruin, die hem ook bekend was, te volgen. Boekelman zou dit beloofd hebben, maar volgens Albert Titsing niet nagekomen zijn. Deze laatste was zelf ontevreden met wat „hij van zijnen meester geleert had” en zocht naar een verbetering, die hem in staat zou stellen, te profiteeren van de voordeelen der Boekelmansche methode, zonder de nadeelen daarvan op den koop toe te moeten nemen. Hij meende die gevonden te hebben in een vermindering van de concaviteit van het blad, want hij kon een aldus gewijzigd werktuig op geleide „van de twee voorste vingers van zijn linkerhand, tusschen het schaambeen en 't hoofd en, *met deszelfs holle zijde naar het hoofd gewent*, langzaam en voorzichtig, met een weinig beweging, zonder de vrouw eenigzins pijn of smert aan tedoen, opwaarts schuiven en dus vervolgens aanstonds (brengen) op de plaats, daar het werken moet.” Ook hier wordt weer meegedeeld, dat „de steel van het werktuig, die bij het inbrengen laag en naer onderen moet gehouden worden, begint te rijzen, naar mate dat het blad meer binnenwaarts, dat is, meer naar het agterste gedeelte van het agterhoofd nadert.”

Hoe voortreffelijk Titsingh zijn eigen instrument ook vindt, hij moet erkennen, dat er gevallen zijn, waarin eerst het hoofd een weinig verplaatst moet worden, vóór het op de genoemde wijze kan ingebracht worden. Het is echter mijn voornemen niet nog dieper op het verloskundig gedeelte van mijn onderwerp in te gaan, dan ik reeds gedaan heb en ik vestig daarom, om daarmee de beschrijving der hefboomen te besluiten, nog maar alleen de aandacht op de twee instrumenten, die door v. Wij aan Plaatman zijn toegeschreven. De groote en kleine Plaatman hebben beiden op het eerste gezicht den vorm van het instrument van Boom, maar komen daarmee noch in lengte, noch in grootte der bochten overeen. Kenmerkend is, dat een der uiteinden gespleten en breeder is dan het andere. Het gespletene einde is aan den top het breedst en wordt naar het midden toe een weinig smaller; het omgekeerde grijpt plaats bij den ongespleten arm. Volgens van Geuns en daarin zal hij wel gelijk hebben, moet de spleet dienen om beter houvast aan het hoofd te krijgen, opdat het werktuig des te beter zou kunnen beantwoorden aan zijn functie van extractor.

Men behoeft niet diep in de geheimen van de verloskunde doorgedrongen zijn, om na kennisneming van al het bovenstaande, tot de conclusie te komen, dat zoo niet de geheimhouders zelve, dan toch hunne tolken, de beide medicinae doctores, met de kennis dezer wetenschap op gespannen voet stonden. Toen dan ook een wetenschappelijk man, toen Petrus Camper (14) met den hefboom, hem door R. Boom geschonken, „zoo haast het geheim

ontdekt was," hunne beweringen omtrent het aanleggen en de werking der hefboomen aan het fantoom of „in gestorven lichamen op doode kinderen" ging controleeren, kwam hij al ras tot de overtuiging, dat de heeren De Visscher en Van de Poll beter zouden gedaan hebben met zich te houden aan de algemeenheden der Roonhuysiaansche vroedmeesters, „de spatel of beugel staat in den nok" of zooals Titsingh zich uitdrukte, „het wordt gebracht op de plaats daar het werken moet," dan telkens weer opnieuw de verklaring te herhalen, „dat het instrument zoodanig tegens het agterhoofd moet gebragt worden, dat dit in de holte van den hefboom geplaatst zij." „Ik vertrouwe," schrijft hij, „dat die heeren, welkers loffelijke daad ik altoos zal prijzen, niet kwalijk zullen neemen, wanneer ik tot voortzetting van het gebruyk dezes werktuyg aantoone *onmoogelyk te zyn op déeze wyze het hoofd met den hefboom te doen gebooren worden.*"

Want indien bij geklemd, laagstaand hoofd de punt van het blad werkelijk tegen den nek van het kind komt te staan, dan kan het hoofd op zijn best een weinig naar achteren, naar de holte van het heilig- en stuitbeen, maar nimmer naar beneden, buiten de bekkenholte gedrongen worden. En Boom zelf, die zich dan toch op de kunst verstond „kende, in (zijn) bijzijn, het hoofd met zijn werktuyg nimmermeer uyt het bekken van deeze door konst gemaakte vrouw brengen, want, nu ziende, wat hij deede, bragt hij den hefboom, gelijk de heeren ontdekkers van het geheim geschreven hebben, tegens het agterhoofd,

waardoor hij het hoofd altoos binnen in prangde, totdat zijn instrument afslipte." Wanneer hij daarentegen „niet zag, wat hij deed en zijn werktuyg zijdelings opschoof" zoodat „het zijdelings over het oor nevens den hals, en met het eynde op de kaak en kin van het kinds hoofd kwam te liggen, geraakte het van zelve in den nok; en waarlijk het kan niet anders zijn.

De Roonhuyzianen hebben gedaan, hetgene honderd andere gelukkige heelmeesters uitgevoerd hebben, naamelijk zonder te redeneeren en zonder begrip van de deelen te hebben, het werk verrigt." En bovendien het is direkt te bewijzen, dat zij anders gewerkt hebben, dan door de doktoren is voorgesteld geworden en zij zelf gemeend hebben, en wel „I. uyt de grootheid der werktuigen, ten opzigte van die der kinderhoofden; II. uyt de manier van inbrenging; III. uyt de proeven in doode vrouwen; IV. uyt het geene ik aan de hoofden der kinderen, met deezen hefboom verlost zijnde, waargenomen hebbe."

Uit metingen aan het kinderhoofd blijkt, dat het gebogen einde van den hefboom zoo lang is, dat het niet slechts het agterhoofd maar de geheele zijwand van het kinderhoofd kan bevatten, terwijl dezelfde metingen aan het bekken doen zien, dat het zoo ver als noodig ingevoerde instrument ver voorbij den achterwand van den nek en op den onderkaak komt te liggen.

Aan een gestorven vrouw kan niemand het hoofd voortbrengen, indien het instrument aangelegd wordt op de wijze, gelijk het opgegeeven is in de ontdekking. Leg daar en tegen het werktuig aan, gelijk het door

hem geleerd is, en in een korte tijd zal het hoofd geheel uytgebragt worden." En eindelijk heeft hij aan kinderen, die met den hefboom verlost waren, „de indrukzelen van het werktuig langs den hals en vrij diep in het vet van den onderkaak" waargenomen. Ook Abraham Titsingh schrijft in zijn Diana: „daarom zien wij somwijlen bij de schouwingen van dood gevonden kinderen de kneuzingen onder de onderkaak en aan de hals, even gelijk alsof ze door 't geheim van Roonhuizen verlost waren."

Nog leest men in het handschrift (15) dat op de bibliotheek der maatschappij berust, dat Titsingh (Albert) verzekerd heeft, „dat de spatel valt zijdelings langs den nek en steunt op de kin. Het zelfde is mij ook door anderen bevestigd, welke nimmer hebben kunnen te regt komen met het plaatsen tegen het agterhoofd. Ik hebbe geen gelegenheid gehad om er in het leeven de proev verders van te neemen, dog in doode lichaamen is het onmogelijk op een andere wijze dit te verrigten." In margine wordt echter mededeeling gedaan van twee later door hemzelf verrichte operaties met den hefboom van Boom (1767 en 1769). In het eerste geval liep bij het kind de streep „langs het oor tot de kaak."

Met het oog op het bericht aangaande Albert Titsingh is het van belang reeds hier aan te teekenen, dat dit door hemzelf wordt tegensproken in een brief, opgenomen in het in 1782 te Brussel uitgekomen werk van Herbiniaux, „Traité sur divers accouchemens laborieux et sur les polypes de la matrice." Tot mijn spijt heb ik dit boek niet kunnen raadplegen en moet ik afgaan op een refe-

raat van Baudelocque (8), die den grootsten lof over heeft voor Titsingh's beschrijving van het mechanisme der baring, meer speciaal van de indaling van het hoofd, maar ontkent, dat deze door het aanleggen van den hefboom op zijne wijze (de top zou niet op de kaak, maar op den processus mastöideus komen te liggen) ooit met vrucht heeft kunnen ingrijpen. En, wat voor een beoordeeling van het karakter van Titsingh van groote waarde is, later komt de Bree, (16) „die zich in den jaare 1775 door eene acte het onderwijs van het gebruik des hefbooms van den heere A. Titsingh onderwierp, een man zeker, die onder alle bezitters van het zogenaamd Roonhuysiaansch geheim, den meesten roem verworven had," verklaren, dat hij aan zijn leermeester op het phantome de onjuistheid van de meening van Camper heeft aangetoond en dat zoodoende deze „door zekeren brief aan den heer Herbiniaux in het uitmuntende werk van den heer Baudelocque lofuitingen geniet, waarvan hij zeker anderszins zoude versteeken gebleven zijn."

Voegt men hier nog bij, dat P. de Wind, (17) die met Smellie en Camper onder de baanbrekers der moderne verloskundige wetenschap behoort genoemd te worden, in een brief aan zijn broeder te Amsterdam verhaalt „dat hij dit werktuig, schoon hij daar van nog geen jaar bezitter is geweest, een en andermaal met veel succes gebruikt heeft," dan heeft het wel wat van vechten tegen windmolens, om, zooals Baudelocque dat doet, te beweren, dat de Roonhuysianen nooit een eigenlijk geklemd hoofd hebben kunnen redden omdat de door hen gevolgde

methoden of voor dat doel ongeschikt of op zichzelf onuitvoerbaar waren. Alleen reeds de getuigenissen van Camper en de Wind laten geen twijfel over aan het feit, of met den Roonhuysiaanschen lepel kunnen en zijn feitelijk geklemde hoofden gered worden. Hierbij heeft men zich neer te leggen; hoe dat gebeurd is, is slechts van wetenschappelijk, niet van feitelijk belang. Zijn breed opgezette, felle, principieele oppositie tegen het aanleggen van het instrument, zooals het door verschillende schrijvers geleerd wordt, noem ik een storm in een glas water, en was gedeeltelijk, na de verschijning van de kritiek Van Camper, onnoodig, gedeeltelijk ondoeltreffend. Ik acht het ten minste een zeer gewaagde stelling, dat de hefboom al evenmin op de manier van Camper en Titsingh, als op die van De Bruin zou kunnen aangelegd worden. Maar bovendien heeft Baudelocque vergeten, dat de Roonhuysiaan in gevallen, waarin hij zijn instrument niet direct goed geplaatst kon krijgen, eerst het hoofd trachtte te verschikken, om daarna de eigenlijke operatie te beginnen en dat hij wel nooit ofte nimmer den hefboom alleen als hefboom, maar altijd ook als extractor gebruikte. Dat hij dit meer deed, dan hijzelf vermoedde of ten minste algemeen aangenomen werd, daarop heeft reeds van Geuns [a]) gewezen en wordt indirect gestaafd door de waarneming, die leert, dat kneuzingen van de urethraalstreek niet tot de dagelijksche zaken in de praktijk van den vroedmeester behoorden. Dat deze voorkwamen en

---

[a]) Zie o. a. ook bij P. W. Sleurs, (17a) die den hefboom van een perineaalbocht voorzag.

gevreesd werden, bewijzen de vele voorzorgsmaatregelen, die men nam, om ze te voorkomen; het naar beneden drukken van het steunpunt, het omwikkelen van het instrument en zelfs daarmee was Boom niet tevreden. Hij lei tusschen arcus pubis en bovenzijde van den hefboom „'t zamengerolt pluksel, of liefst van zagte en vierkant na de breedte van het werktuig gesneden spongies." Maar dit laatste bleek later aan D. H. Gallandat (18) nog niet veilig genoeg te zijn. Hij sloeg een band om den vectis, zoodanig, dat hij, door middel van zijn in de naar beneden hangende lus geplaatsten voet, het steunpunt van het werktuig van den arcus pubis kon aftrekken. [a]) Hij had ook eenige reden om nog voorzichtiger te zijn dan zijn voorgangers, omdat hij zijn hefboom niet bekleedde maar verguldde, om ze niet te laten roesten en ze goed en gemakkelijk te kunnen reinigen. Paulus de Wind was hem hierin voorgegaan; deze had spoedig ingezien, dat het bekleeden van den hefboom „maar gelegenheid geeft tot indringen van vaste stoffen", die schadelijk kunnen worden voor de vrouw. De vectis, onder opzicht van P. de Wind gemaakt en „bij dezelven, tot aan zijn dood 1771 steeds in gebruik, was iets langer maar minder breed, dog had meerder dikte en steevigheid dan die van Boom." „Deeze is niet bekleed, doch vertint, om voor alle roest en smet bewaard te blijven en heeft aan beide enden minder bogt dan de eerstbeschrevene en kan met vrucht gebruikt worden."

---

a) Ook Herbiniaux (19) maakte van een band gebruik, om het steunpunt van den arcus pubis te trekken.

Indien er in deze veranderingen van het werktuig ook al kritiek lag opgesloten, dan was deze toch zeker van onschuldigen en opbouwenden aard. En dat kon moeielijk anders. De tang was in die dagen nog een alles behalve betrouwbaar instrument en gaf slechts in de handen van enkelen en in niet al te ongunstige gevallen, wat men er van hoopte en verwachtte. Had nog niet in 1751 P. de Wind op grond van zeer belangwekkende theoretische studiën en van zijn kennis der bestaande instrumenten een nieuw model van tang uitgedacht en aanbevolen, dat hem blijkbaar op den duur zoo weinig beviel, dat hij reeds twee jaren later zijn eenmaal openlijk geuiten tegenzin tegen geheimbezit wist te overwinnen en van Reinier Boom een hefboom kocht, waarmee hij, volgens eigen getuigenis, bevredigende resultaten verkreeg? Zelfs Rathlauw, die er belang bij had op de voordeelen van *zijn* tang en de nadeelen van den vectis het volle licht te doen vallen, wachtte er zich wel voor, den laatste geheel te verwerpen. Hij kon onder sommige omstandigheden zeer goede diensten bewijzen, evengoed als een enkele lepel van de door hem gepubliceerde tang. En mannen als Levret, (20) Smellie, (21) Röderer (22) waren nog lang van dezelfde meening. Op een enkele uitzondering na gebruikten allen, die in de 18e en zelfs nog in het begin der 19e eeuw de verloskunde beoefenden, den lepel naast den forceps. [a]) Alleen wijzigde zich lang-

[a]) Karl Stahl schrijft nog in 1883: „Neuerdings ist der Hebel wohl nur in Belgien, Holland und Nord-Amerika gebräuchlich. Dewees und Hodge reden demselben noch lebhaft das Wort.

zamerhand de indicatie voor het gebruik; de hefboom zou slechts goede diensten kunnen bewijzen bij het opheffen en verbeteren van sommige vitieuse standen van het hoofd. En de eerst onlangs gepubliceerde studiën van Farabeuf en Varnier (23) schijnen er op te wijzen, dat werkelijk in deze gevallen met voordeel van een blad van een tang of van een hefboom kan gebruik gemaakt worden. [a]) Maar zooals ik reeds vroeger gezegd heb, het publiek heeft het geschenk van de heeren De Visscher en Van de Poll met ingenomenheid en dankbaarheid aanvaard. Al dadelijk verscheen er in de Bibliothèque des Sciences et des Beaux-arts (24) een uitvoerig referaat of beter excerpt van de verhandeling der beide doktoren, met de meest vleiende opmerkingen aan het adres der schrijvers en een uitbundigen lof over de voortreffelijkheid van het instrument. In de volgende aflevering van hetzelfde tijdschrift kwam zelfs een ander mee voor zich de eer van de ontdekking van een dergelijk werktuig opeischen. Mr. Rigaudeaux, (25) chirurgien aide-major des hospitaux de sa majesté tres-chretienne, maitre en chirurgie et accoucheur à Douai en Flandres, verbaast zich over het feit, „que tant d'habiles accoucheurs ayent senti la nécessité d'un pareil instrument, sans pouvoir

---

a) Camper zelf zou, volgens een aanteekening in zijn Hs. waarbij hij te kennen geeft, dat een blad van de Smelliesche tang beter dienst doen kan dan de spatel van Titsingh of de hefboom van Boom, Smellie tot die overtuiging gebracht hebben. Ook zou hij dezen bekeerd hebben tot de Levretsche tang (perineaalbocht). Trouwens Smellie heeft meer aan Camper te danken, maar daarover elders.

découvrir rien de sembable." Dat was hem op den 26 April 1738 in een „Handumdrehen" gelukt in de verlossing eener vrouw, bij wie „la tête de l'enfant étoit enclavée entre les os du bassin," en dat hij ondanks alle daartoe aangewende pogingen niet verlost kon krijgen. Toen de nood op het hoogst gestegen was, „j'aperçus sur une table près de moi une spatule d'apothicaire. Elle étoit de la longueur d'un pied, son corps et son milieu ronds et de la grosseur d'une grosse plume à écrire, une de ses extrémités aplatie, large d'environ un pouce et epaisse d'environ une ligne. Je considérai attentivement cette spatule. Il me vint dans l'esprit de m'en servir. Je m'imaginai qu'en donnant a la partie plate une courbure en arc-de-cercle, je pourrais l'introduire et la placer sur le derrière de la tête de l'enfant, de maniere que l'extrémité apuyroit sur la partie inférieure de l'os occipital près de la nuque et qu'ainsi je pourrois obliger cette tête d'avancer sans la déchirer. (Is het niet alsof men de heeren De Visscher en Van de Poll zelve hoort?)

Je mis la spatule au feu et lui donnai la courbure que je jugeai convenable. Je la fis encore rougir et la trempai dans de l'eau froide pour lui donner plus de fermeté. Je l'essuyai avec un linge, la frotta" en zie, het gezochte instrument was gevonden en voor zijn gebruik gereed en, wat meer zegt, voldeed geheel aan de verwachtingen. Na eenig getob voelde hij, „que la tête de l'enfant avançoit et à ma grande satisfaction elle passa dans moins de deux instans. L'enfant étoit très-gros; il étoit vivant et l'est encore aujourdhui." Mooier en beter resultaat kan men zeker

niet verlangen en daarom liet hij terstond een ander steviger exemplaar maken, dat nu geheel voor zijn doel geschikt was. „Je fis faire ce second instrument d'un tronçon de sabre. Toute la pièce fut bien polie et les bords bien arrondis." En hiermee heeft hij later meer dan veertig moeielijke verlossingen getermineerd, „avec succès et en très peu de temps."

Ik heb dezen uitvinder in actie voorgesteld, om den lezer in staat te stellen zichzelf een oordeel te vormen over de waarde van diens beweringen. Ik voor mij geloof zeer gaarne, dat hij reeds geruimen tijd met een soort van hefboom bekend is geweest en wil ook wel aannemen, dat hij dezen, zooals hij later vertelt, niet zooals de Amsterdammers geheim gehouden heeft maar zijn tegelijkertijd zoo spontane en zoo welberedeneerde uitvinding wil er bij mij niet in. Ik acht het veel waarschijnlijker, dat hij ze geheel of ten minste ten deele aan anderen ontleend heeft. Zoo twijfel ik ook aan de volkomen oprechtheid van de Bruas (26), wanneer hij beweert dat hij, afgaande op den vorm en het gebruik van de reeds lang bekende, bij steensnijding, e. d. in gebruik zijnde lepels, dus onafhankelijk van de Roonhuysianen, zich een hefboom geconstrueerd heeft, die voornamelijk hierin van den door De Visscher en Van de Poll gepubliceerden verschilt, dat hij aan den top, ter plaatse waarmee hij zich aan den achterwand van den hals moet aanleggen, uitgehold is. Maar dit moge zijn, zooals het wil, het is een feit dat in verschillende landen de wijzigingen en zoogenaamde verbeteringen van het instrument,

waaromtrent Mulder (27) uitvoerige mededeelingen doet, als paddestoelen uit den grond verrezen. De lepel kwam overal in zwang en geheel in overeenstemming hiermede verklaart o. a. de bekende van Swieten (28), dat hij den vectis boven den forceps stelt en het gebruik daarvan, terstond, nadat hij bekend gemaakt was, aan de Weener verloskundigen geleerd heeft. En wie er eenmaal mee vertrouwd was geraakt, heeft het zijn vertrouwen niet spoedig onttrokken. Zoo leest men bij van Leeuwen en Wolff, (26a) dat nog in hun tijd door A. J. Rechberger (Weenen 1779) de hefboom principieel boven de tang gesteld en zelfs door Herbiniaux (Brussel 1782) nog uitsluitend gebruikt werd. Albert Titsingh in Amsterdam heeft zelfs de kunst verstaan nog in het laatst der achttiende eeuw de oude dagen van het Roonhuysiaansche geheim te doen herleven. Hij, de leerling van Andries Boekelman, bracht zijn discipelen de oude kunst op de oude wijze bij. Jan de Bree (29) vertelt, dat hij van Titsingh onderwijs in de verloskunde ontvangen heeft, „waarvoor ik mij had moeten verpligten aan mijnen leermeester, behalve eene bepaalde somme in eens, gedurende zijn geheele leven, de helft van alle mijne verdiensten en wanneer ik voor hem verloste, twee derde deelen van den winst aan hem af te geeven." Was het te verwonderen, dat hij met nog twee andere Roonhuysianen, die daarvoor in aanmerking kwamen, de Bosson en Berkman, na den dood van Titsingh, diens firma voortzette? Misbruik makende van een wetsartikel, dat voorschreef, dat niemand tot het examen van vroedmeester mocht toege-

laten worden, die niet te voren onder de leiding van een erkend vroedmeester minstens een jaar gewerkt en 16 verlossingen gedaan had, wist dit driemanschap, stellig de fine-fleur van de Amsterdamsche verloskundige wereld dier dagen, niet alleen geld te kloppen uit het vormen van nieuwe verloskundigen, maar ook door het herhaaldelijk weigeren van leerlingen, de concurrentie binnen eigengewilde grenzen te beperken. Hoe gemakkelijk hun dit vallen moest, zal men begrijpen, indien men verneemt, dat zij alle drie stadsvroedmeesters waren en de Bree nog bovendien vroedmeester van het gasthuis was, zoodat zij alleen, als vroedmeesters „bij de kleine gemeente," om een uitdrukking van de Bree te bezigen, in staat waren hun leerlingen het praktisch onderwijs te geven, dat de wet verlangde. Er was dan ook een geheel nieuwe regeling van het verloskundig onderwijs noodig, om hun „monopolie" te vernietigen. Deze kwam in 1800 tot stand. Het is hier de plaats niet in bizonderheden na te gaan, hoe dat alles gebeurd is. Ik volsta dus met te zeggen, dat de eerste professor in de obstetrie, de jonge G. Vrolik, niet gelukkig debuteerde en dan ook heel wat minder goed beslagen ten ijs kwam en wat hun wetenschappelijkheid en vooral practische bekwaamheid betreft, met heel wat geduchter tegenstanders te doen had dan indertijd Ruysch, toen *hij* een dergelijke regeling had doorgedreven.

Nu wij voldoende ingelicht zijn omtrent de wijze, waarop de door de heeren De Visscher en Van de Poll bekend gemaakte instrumenten door de wetenschappelijke en

praktische verloskundigen, vooral der 18de eeuw, zijn opgenomen en beoordeeld geworden, kunnen wij tot de eigenlijke geschiedenis van het Roonhuysiaansche geheim overgaan. Wij zullen dan zien, dat het oordeel, geveld over de voorstelling, door beide doktoren gegeven van zaken en personen bij deze kwestie betrokken, in den beginne vrij eenstemmig, later wankelend is geworden en zelfs nu nog geen vasten vorm heeft aangenomen.

HOOFDSTUK III.

OORSPRONG VAN HET GEHEIM, KRITISCHE UITEENZETTING VAN DE GANGBARE VOORSTELLINGEN OMTRENT DE HANDELINGEN DER GEHEIMBEZITTERS EN HUN VOLGELINGEN.

Camper, tijd- en vakgenoot van de geheimbezitters en hunne beschermers, heeft zich niet openlijk willen uitlaten over den oorsprong van het geheim; ook verkoos hij „niet omtrent de oudheid, vinding en bezitters met anderen in geschil te treeden." Hij wilde slechts spreken over den hefboom zelven en verwijst daarvoor naar de verhandelingen „van de beroemde heeren De Visscher en Van de Poll, die de eerste zijn geweest, welke de edelmoedigheid gehad hebben dit geheim op hunne eige kosten aan de geleerde wereld mede te deelen."

Mathijs v. d. Haage, (30) die over de bezitters zelve eenige bizonderheden mededeelt, waarop ik later terug kom, acht den oorsprong van 't geheim onzeker, maar beweert, dat „de kunstgreep, om het geklemde hoofd te redden, *meer dan 70 jaren* is geheim gehouden," en heeft voor deze geheimhouding woorden van afkeuring

over. Maar vooral wijst hij er op, dat de Chamberlains in Engeland en de Roonhuysianen in Holland, door deze hunne kunstgreep, eenen grooten naam verwierven, „zoodanig dat eenige vroedvrouwen en andere lieden deze alleen voor bekwaam en alle overige vroedmeesters voor het tegendeel uitriepen. Wilden zij de eersten prijzen, voornamelijk in Amsterdam was het genoeg gezegt, zij bezitten het geheim of hij is een Roonhuysiaans leerling. Moesten de anderen gelaakt worden, zij weeten het geheim niet. Dus hing de bekwaamheid, naar veeler gedachten, alleen aan het bezitten van het geheim af."

Willen de vroedvrouwen in moeielijke gevallen tegen alle opspraak gewapend zijn, dan moesten zij wel een Roonhuysiaan te hulp roepen, want zoo een ander geroepen werd en het ongeluk wilde, dat moeder of kind kwam te sneuvelen, dan werd terstond de schuld op diens hals geladen; de Roonhuysianen hielden daarom, „om zo te spreeken, alléén het hok in. Hun naam wierd van tijd tot tijd, hoe langer hoe meerder verspreid, dus verkreegen zij *glorie, werk en geld.*" Hetzelfde wordt ons verzekerd door Johannes Mulder, den eersten geschiedschrijver der verloskundige tangen en hefboomen, die overigens geen nieuwe gezichtspunten opent en geheel zeilt op het kompas van de beide doktoren. Waar deze beweren, „dat de Gecommitteerden ter examens van de vroedmeesteren te onregte zijn veroordeelt als onkundigen van het geheim van Van Roonhuysen, toen zij in den jare 1746 op hoog gezag niemand ter beoeffening der vroedkunde mogten toelaten, dan zulken, die, buiten dat zij proeven van be-

kwaamheid in deze kunst gegeven hadden, ook aantonen konden, dat zij het geklemde hoofd wisten te redden op de Roonhuysiaansche wijze", daar heet het bij Mulder: „Vigebat illo tempore Amstelodami, lex, quae lucri caussa male suadentibus tune obstetricatoribus, imprudenter sancita erat, ut nemini, nisi arcani Roonhuysiani, magno pretio tantum acquirendi, possesori facultas artem obstetriciam hac in urbe concederetur." Minder nauwkeurig en niet geheel juist geeft hij hun verhaal terug omtrent den oorsprong van het geheim. Voor de Chamberlens, die zich indertijd in Amsterdam ophielden en daar lessen over de vroedkunde gaven (voorrede pag. 38) en „*voor meer dan zestig jaren*" het geheim aan Rogier Roonhuyse verkochten (1ste verhandeling pag. 19) is Hugo Chamberlen Sr. in de plaats getreden, die Engeland herhaaldelijk verliet en naar Holland trok, waar hij de verloskunde uitoefende. „Amstelodami degens, Exp. Rogerio Roonhuysen, chirurgo atque obstetricatore, amicitiam inivit, eique *anno circiter 1693* suum, quod possebat, arcanum communicavit."

Deze voorstelling, soms belangrijk gewijzigd en al of niet aangevuld met feiten en beschouwingen aan Rathlauw en Schlichting ontleend, vindt men bij vele latere schrijvers terug. En wat daarbij vooral opvalt, zijn de heftigheid en de animositeit, waarmee niet slechts tegen de geheimbezitters zelve, maar ook en niet het minst tegen de leden van het collegium medicum wordt tekeer gegaan. Als men deze, weliswaar meestal buitenlandsche en duitsche critici hoort, zou men haast gaan gelooven, dat de geheimhouding van den hefboom, zoo niet de treurigste en onzedelijkste

dan toch één der treurigste en onzedelijkste vertooningen geweest is, die de geschiedenis der geneeskunde te aanschouwen geeft.

De bekende F. B. Osiander, (31) die zich maar al te dikwijls en al te veel door zijn hartstocht en fantasie liet beheerschen en daardoor vaak een te scherp, onbillijk en onjuist oordeel over personen en zaken velde, *a*) opende de rij.

Onder den invloed van den eersten indruk, heeft hij zich geheel laten leiden door zijn afkeer van geheimhouderij in de geneeskunde. Al wat daar naar riekt, is uit den booze. Daarom schildert hij, wat daarmee in verband staat, personen en zaken, met de donkerste kleuren. Zijn materiaal grijpt hij bij vriend en vijand, voegt hier en daar wat bij uit eigen vindingrijke verbeeldingskracht,

---

a) Hiervan kan ik een nieuw, zeer aardig en teekenend staaltje vertellen. Ik bezit een merkwaardig boekje, dat indertijd door den schrijver, Ritgen (32), als presentexemplaar aan Osiander is aangeboden. Onder de opdracht op de derde pagina: „Den um die Geburtshülfe hochverdienten Männern: L. F. Boer, T. B. Osiander, E. V. Siebold, E. Wenzel gewidmet" heeft Osiander de volgende woorden geschreven: „der Verf.glaubte mir eine Ehre zü erweisen, indem er mich zwischen diese Schächer kreusigte," terwijl v. Siebold, die het boekje later kocht, daaraan toevoegde: Vorliegendes Buch is das Dedicationsexemplar, welches Ritgen an Osiander schickte. Die vorstehende Bemerking war der Lohn, welchen Os. an R. zollte. Ich erstand das Buch in der Auction der Büchersamml. Osiander's des Sohnes am 21 November 1855, der Curiosität halber.

v. SIEBOLD.

$18\frac{22}{XI}55$

mengt het alles kunstig dooreen, werpt het op het doek en de schilderij is gereed. Van zelfbewuste kritiek geen spoor. Maar daardoor komt hij tot een voorstelling en een appreciatie van het werkelijk gebeurde, die kant noch wal raken.

Zoo is het onjuist, dat de geheimbezitters grootendeels leden waren van wat men in Amsterdam het apothekersgilde, in andere steden het collegium medicum et pharmaceuticum noemde en is het niet waar, dat de professor anatomiae Röell het zoover had weten te brengen, „dass er zum Gildemeister oder Praeses sowohl bei der Apothekergilde, als bei der Gilde der Wundärzte gewählt wurde.” Dat alles is pure fantasie evenals zijn bewering, dat „das saubere Gesez” van den 31 Januari 1746 niet slechts voor Amsterdam maar ook voor Utrecht gold en bewijst, dat hij van de hollandsche medische verhoudingen dier dagen niet het minste begrip had. Ook is het een verzinsel, dat sommige chirurgen „sich zum Examen stellten, sich aber nicht entschliessen konnten, zur Stillung des Auri fames der Herren Examinatoren 2000 bis 2500 holl. Gulden (denn dies war der gewöhnliche Preis) für ein längst errathenes Geheimniss darzubringen”. En ik durf betwijfelen of Röell, al was het dan ook in zijn functie van dekaan of praeses van het collegium medicum, op den 18 Januari 1746 een Pro memoria aan burgemeesters heeft ingediend, waarin hij verzocht, dat alle accoucheurs, die de verloskunde wilden gaan of blijven uitoefenen zich voortaan aan een examen voor het collegium medicum zouden moeten onderwerpen, op grond van de met feiten gestaafde beweringen dat de hollandsche vroedmeesters die

in Frankrijk hun kennis hadden opgedaan, „unsäglichen Schaden anrichten, schneiden, reissen und brechen und die Kinder aus Mutterleibe mit Haken, wie Kabeljaw, ausziehen und auf dem Boden herumschleppen,” zouden. Mij is het ten minste niet gelukt in het Amsterdamsche archief eenig spoor van deze memorie te ontdekken. Wel heb ik in de notulen van het collegium medicum, dato 12 Januari 1746 gevonden, dat men *„om gewigtige redenen”* een adres met bedoeld verzoek aan burgemeesteren zenden zou en kwam hierop de wet van 31 Jannari tot stand, die door mij later besproken zal worden en in haar toelichting en inhoud een getrouwen terugslag op dit adres geeft, maar een nadere omschrijving dier „gewigtige reedenen” wordt in geen der beide stukken gevonden. Daarom vermoed ik, dat Osiander onjuist geciteerd heeft van Schlichting (33), die zelf ook niet bang is voor een woordje te veel en o. a. in zijn Appendix pag. 13 schrijft, „dat de geheimhouders alhier opentlijk in geschrift tegens alle waarheid aan durven stellen, dat de vroedmeesters in Vrankrijk, die evenwel heelkundig zijn, de vrugten, met het hoofd geklemt, met haaken vatten, dooden, uittrekken en op de grond nederwerpen, alsof men een kabeljauw bij de haak wegsleepte.” In werkelijkheid hebben deze vier prulleschrijvers in Amsterdam, zooals Plevier (34) ze in een brief aan Schlichting schijnt gedoopt te hebben, slechts beweerd, dat Grégoire in Parijs „de geklemde hoofde in levendige breekt, of dit nu met een haak of eenig ander instrument geschiet, de uytkomst is breeken.”

Nog een enkel staaltje om te doen zien, hoe dood eenvoudig voor Osiander het vaststellen van een feit is, hoe gemakkelijk hij het zich daarbij maakt. Wij weten reeds, dat Mulder op gezag van de heeren De Visscher en Van de Poll, niet geheel te recht den verkoop van den hefboom door Hugo Chamberlen, die toen in Amsterdam zou gepractiseerd hebben, op „anno circiter 1693" gesteld heeft en dat de kooper, Rogier van Roonhuyse, weldra of terstond daarna met F. Ruysch en C. Boekelman een driemanschap vormde, dat het werktuig geheim hield en exploiteerde. Daartegenover echter schrijft Rathlauw in zijn Replicq (35) (pag. 60): „Want de heer Wadstijn van der Hagen [a]) getuigt dat de heer Chamberlain in de troebels der regeeringe ten teide van koning Jacobus uit Engeland gevlucht en in Holland over gekomen is, en in den Haag eenigen tijd bijna in stilte geleeft heeft: en dat de heer Wadstijn in zijn jeugt meenigvuldige maalen bij dien heer geweest is, en ook zeer wel weet, dat dien heer goede vriendschap met Roonhuysen onderhouden heeft, en bijgevolg, terwijl die twee een geheim, weinig verschillende, omtrent dezelve tijd alleen bezitten, is het meer als waarschijnlijk, dat zij vrienden zijnde het

---

a) De heer Wadstijn van der Hagen is vermoedelijk apotheker geweest. In de notulen van het collegium medicum van September 1753 kan men ten minste lezen: „De apothekerswinkels gevisiteert sijnde en daervan bezigt ingekomen, is nodig geoordeelt wegens het houden van slegte medicamenten de volgende Apothekars als, Mr. Jacob Wadstijn van der Hagen, enz., tegens heden over agt dagen te citeeren."

de een den ander gecommuniceert heeft." Ieder die deze beide voorstellingen leest en overweegt, zal moeten zeggen, dat zij niet met elkaar kloppen en zich de vraag stellen: Welke van de twee is juist of zijn misschien geen van beide te vertrouwen? Osiander maakt zich zooveel hoofdbrekens niet en vertelt gewoonweg zonder aarzelen, alsof het de natuurlijkste en zekerste zaak der wereld gold: „Als ein Anhänger von dem Praetendenten? Jacob II musste Chamberlaine im Jahr 1688 aus England fliehen. Er kam nach Amsterdam, übte da die Entbindungskunst aus und verkaufte endlich im Jahr 1693 sein Geheimniss um einen unbekannt hohen Preiss an dreij holländische Geburtshelfer, Rooger Roonhuisen, Cornelius Boekelmann und Friedrich Ruysch, welche nachher den schändlichsten Missbrauch und Handel damit trieben."

Zulk een scherp oordeel was te verwachten van iemand, die zoo lichtvaardig en tendentieus met de feiten omspringt als deze historieschrijver. En toch is er in de heele literatuur geen enkel feit bekend, dat, om mij tot Ruysch te bepalen, het recht geeft tot zulk een krasse veroordeeling van diens karakter. Mathijs van der Haage neemt slechts onder voorbehoud aan, dat Ruysch te zamen met Boekelman en Roonhuyse het geheim aan Plaatman en De Bruin zou verkocht hebben. En er zijn andere feiten, die ik later bespreken zal en welke het mij gemakkelijk zullen maken, Ruysch zelfs in de oogen van ons twintigste-eeuwers zoo niet geheel, dan toch bijna geheel te rehabiliteeren.

Maar Osiander maakt het nog erger. Als men hem gelooven wilde, dan werd door de drie contractanten de

hefboom „nicht nur oft zum Schein (angewendet), um die Belohnung, welche sie sich für die Anwending des Geheimnisses gewöhnlich bezahlen liessen, damit zu gewinnen, sondern sie verkauften das Geheimniss wiederum an andere, als ein Geheimniss, in erstaunlich hohen Preissen, bedungen sich auch wohl zuweilen noch die Hälfte alles Gewinns, den sein Gebrauch einbrachte, und am Ende zeigte es sich doch, dass sie einem jeden ein anderes Werkzeug, als das angebliche Geheimniss, verkauft hatten, damit, wenn ja einer einmal das Geheimniss verrathen sollte, das Publicum darüber in Zweifel bliebe, welches das echte wäre."

Ik zou deze beschuldigingen misschien niet eens ter sprake gebracht hebben, indien ik niet wist, dat zij overal hun weg gevonden hebben en nog heden vrij algemeen als juist en verdiend aangemerkt worden. Daarom acht ik het mijn plicht aan te toonen, dat er elke reëele grondslag aan ontbreekt.

Om te beginnen met het eerste verwijt, dat de contractanten den hefboom dikwijls alleen zouden aangelegd hebben, om er geld meê te verdienen. Men moet al bizonder slecht op de hoogte zijn van de literatuur dier dagen en de geschriften van Ruysch zelf, om niet te weten, dat deze zoowel als chirurg als als accoucheur een uiterst voorzichtig operateur was en slechts noode, in de meeste gevallen zeer laat, soms zelfs te laat ingreep. En aan zijn eigen invloed is het te danken, dat zijn zoon in de aanteekeningen op Portal (p. 296) schrijven kon: „dat is waar, dat men geen instrumenten gebruiken moet, zoolang

men deselve kan missen, gelijk de mrs. hedendaags ook doen; in voorige tijden wierden die meer als nu gebruykt." Hoe nu aan te nemen, dat Ruysch zelf zijn eigen lessen, die hij in woord en geschrift tegenover de geheele wereld verdedigd heeft, zoo verwaarloosd zou hebben? Maar bovendien, hij was er niet eens toe in de gelegenheid, want na 1676 nam hij slechts consultatieve verloskundige praktijk waar en liet hij zoo noodig de operaties onder zijn toezicht door anderen verrichten.

Gij hebt nu, zal men mij terecht kunnen tegemoet voeren, desnoods Ruysch gedisculpeerd, maar niet zijn mede-kontraktanten en allerminst hen, die later bezitters van het geheim zijn geworden. Goed, maar dan houde men in het oog, dat de geheele beschuldiging op ondits berust, die men niet controleeren kan en op gevolgtrekkingen, die niet bewijzend zijn. Dat er praatjes van dezen aard omtrent de geheimbezitters zouden ontstaan, ligt zoo in den aard der dingen, dat wij daarover geen woorden behoeven te verspillen. Wie aan den weg timmert, wordt besproken en wien het goed gaat, benijd. Maar ik ontken, dat die verhalen zouden weergegeven hebben, wat er werkelijk voorgevallen is.

Rigaudeaux 't eerst, later Baudelocque e. a. vonden het getal van 800 hefboom-verlossingen, dat De Bruin volgens zijn eigen aanteekeningen gedurende zijn 40-jarige loopbaan verricht zou hebben, buitensporig hoog en trachtten dit te verklaren door aan te nemen, dat hij niet zelden onnoodig van het instrument gebruik zou gemaakt hebben. Als ik hier nog bijvoeg, dat Albert Titsingh in zijn tijd

stellig de meest beroemde en meest beklante geheimbezitter, er zich op liet voorstaan, veel meer operaties te verrichten dan zijn oudere collega en dat de beide doktoren de berekening gemaakt hebben, dat er in den tijd van 60 jaren ongeveer 6000 kinderen, dus elk jaar 100, met den hefboom zullen verlost zijn geworden, welke waarde bezit of behoudt dan bovengenoemde verklaring?

Laat ons beginnen met een paar cijfers te noemen, Amsterdam zal in die dagen ± 200,000 inwoners geteld hebben. Er zullen dus, als ik tot maatstaf neem de geboortetabellen in eenige groote steden, die in het Nederl. Tijdschr. van Geneeskunde voorkomen, jaarlijks ± 6000 nieuwe wereldburgers het leven ingetreden zijn. Als men nu weet, dat er slechts eens gedurende korten tijd vier geheimbezitters te gelijk waren, dat hun aantal meestal drie en soms ook wel twee bedroeg en dan verder in aanmerking neemt, dat in moeielijke verlossingen bijna alleen Roonhuysianen geroepen werden, en de zonder examen door burgemeesters gequalificeerde vroedmeesters, het drietal Andries Boekelman, Gerard Plaatman en Albert Titsingh, de „aangestelde stadvroetmeesters" waren (zie Diana p. 78), terwijl ook telkens hun hulp gevraagd werd buiten Amsterdam, in omliggende dorpen en steden, mag men dan van schandelijk misbruik spreken, omdat een enkele geheimbezitter 20, desnoods 40 tot 50 en meer hefboomverlossingen in het jaar deed? Ik geloof dat niemand dit kan volhouden.

En wat is nu waar van de bewering, dat zij het geheim als een geheim voor ontzettend hooge prijzen verkochten

en soms ook nog wel voor zich de helft van de winst bedongen, die door de nieuwe bezitters met het instrument gemaakt zou worden? Omtrent deze zaak is, voorzoover ze het driemanschap Ruysch, Boekelman en Roonhuyse betreft, niets, volstrekt niets bekend. Voorzoover ik heb kunnen nagaan, en ik mag zeggen, dat ik er met studie naar gezocht heb wordt er door niemand uit dien tijd zelfs met een enkel woord over gesproken. En eveneens zijn mijn nasporingen in het Amsterdamsche Archief, ook in het Notarieele Archief ten dezen opzichte geheel negatief uitgevallen. Bovendien worden er op naam van de drie genoemde heeren geen andere leerlingen genoemd dan de twee bekende, De Bruin en Plaatman; alleen C. Boekelman zou nog zijn zoon Andries in de geheimen der kunst hebben ingewijd. En de latere geheimhouders volgden hetzelfde systeem, zij hielden hun getal binnen de zelfgestelde perken. Zoo schrijft de Utrechtsche Van Dieden aan Paulus de Wind, dat hij „alles in 't werk stelde om door middel van geld achter 't geheim te komen, dog te vergeefs, want d' oude Plaatman wilde het aan niemand leeren, om zijn zoon niet te benadeelen; deze sloeg ook een ieder van de hand, onminnelijk levende met zijn Amptgenooten; Boekelman had het aan Albertus Titsingh geleerd en zij zig aan elkander verbonden, om, gedurende haar leven, het aan niemand te leeren. Dus was het ook met Boom en zijn meester (De Bruin). Eindelijk kreeg Van Dieden toch zijn zin en kocht hij het geheim van den jongen Plaatman voor vijftien honderd guldens.

„Hiervan wierd een notariale acte gemaakt, waarin hij mij beloofde het geheim van Roonhuyze te zullen ontdekken, met ernstige belofte van mijne kant, dat ik zijn leven lang geduurende, het aan niemand zou openbaren, op eene boete van duizend ducaten, de helft ten voordeele van d'armen der stad Amsterdam en d'andere helft ten zijnen behoeve." Dit waren de voorwaarden, waarop Van Dieden mede-geheimbezitter werd en mij wil het voorkomen, dat het de gewone waren.

Het verhaal van Rathlauw omtrent de onderhandelingen van zijn leerling Meys bewijst mijns inziens niets anders, dan dat Plaatman dezen door het eischen van een buitensporig hooge som, 5000 Caroli guldens, heeft willen afschrikken, te meer, daar dezelfde Plaatman aan Meys „in vroeger tijd de geheele kunst voor een duizend gulden had willen leeren."

Een enkele maal vind ik, en wel bij Schlichting, gewag gemaakt van een koopsom van *ƒ 2500*. Blijkbaar hebben gebrekkige kennis van het Hollandsch en oppervlakkig lezen Osiander tot de meening gebracht, dat dit de gewone prijs was, die door de examinateurs aan de proevelingen van het vroedmeestersexamen voor het geheim gevraagd werd. Tenminste de mededeeling, die van Rathlauw afkomstig is en hierop neerkomt „dat hij in burgemeesterskamer hadde vertoont, dat een der Apothekers Overlieden dit geheim voor vijf en twintig hondert guldens gekogt hadde" komt wel direct na een phrase over de examinateurs der vroedkunde, en wordt om op het belangrijke daarvan te wijzen, in 't kort herhaald op het vrije gedeelte der pagina

en let wèl!, juist achter den passus, die over 't examen en de examinateurs handelt, maar heeft overigens met bedoelde personen niets te maken. Maar de mededeeling zelf is minst genomen van verdachten aard. De hier bedoelde inspector collegii medici kan niemand anders geweest zijn dan dr. Tronchin, de eenige van dat college, die ooit zelf geheimbezitter geweest is. Dit laatste nu wordt juist door Rathlauw zelf meermalen betwijfeld. Nog op een andere plaats beroept Schlichting zich op hem, om te vertellen, dat Van Dieden *f* 2000 had moeten neertellen en „den chirurgijn Dicten uit Leiden het voor *f* 1500 genegocieert had." Eindelijk heb ik er reeds vroeger op gewezen, dat het geheele geheim de gebroeders De Wind, elk op *f* 1000 is te staan gekomen. Dit is alles, wat men over deze kwestie vermeld vindt en ik voor mij ben er van overtuigd, dat het een inventie van den lateren tijd, van Albert Titsing geweest is, om behalve de koopsom nog een zeker tantième van de winst te eischen.

Rest het verwijt, als zouden de geheimbezitters, „einem jeden ein andres Werkzeug als das angebliche Geheimniss verkauft haben", om bij mogelijk verraad het bekend gemaakte instrument te kunnen désavoueeren. Sancta simplicitas! hoe naief kan soms een geleerd man zijn! Want gesteld eens, dat de eene geheimbezitter zijn eigen bizonder instrument publiek maakte en aantoonde, hoe en dat men er goede resultaten mee kon verkrijgen, hoe zou dan een ander het publiek kunnen wijsmaken, dat de verrader het echte geheim niet kende of voor zich

gehouden had, tenzij hij er toe overging, zijn eigen instrument bekend te maken en de grootere voortreffelijkheid daarvan aan te toonen? En de ervaring spreekt geheel voor deze mijne opvatting. Kwamen niet, toen de hefboom van De Bruin „ontdekt” was geworden, alle andere geheimbezitters, de een na den ander, hun verschillende wijzigingen bekend maken en nader toelichten? Nog eens, hier berekening te zoeken lijkt mij absurd. Ik weet wel, dat de heeren De Visscher en Van de Poll het ook gedaan hebben, maar zij deden het, om in een gunstige positie te komen tegenover Rathlauw en de stelling te kunnen volhouden, dat de verschillen in de bekend gemaakte hefboomen van uiterlijken aard en geheel onbeteekenend waren. Maar waarom ook zoover gezocht? Het ligt toch voor de hand om aan te nemen, dat even als bij chirurgische instrumenten, zoo ook hier het oordeel, de ondervinding, de handigheid, e. d. van de verschillende operateurs, beslissend geweest is voor de wijzigingen, die het instrument in den loop der tijden ondergaan heeft. Bleef bijv. Boekelman niet de oude wijs volgen, toen hij door Tronchin op het gevaar van zijn methode gewezen was?

Werkelijk er is geen enkele reden, ook niet in de bekende feiten, om aan te nemen, dat de weinige Roonhuysianen, die het geheim verkochten, geen waar voor hun geld gaven. Alles wijst er op, dat zij eerlijke kooplui geweest zijn. Zij verkochten, met nauwkeurige aanwijzing van het gebruik, het instrument, waarmee zij vertrouwd waren en dat zij voor het beste hielden. Niemand heeft

ooit een kat in den zak gekocht, en ieder was voldaan over den koop dien hij gesloten had.

Uit het bovenstaande blijkt voldoende, dat Osiander aan de echtheid van het door de heeren De Visscher en v. d. Poll bekend gemaakte geheim twijfelen moest. Hij formuleert dan ook zijn meening dienaangaande in de woorden: dat het voor den onpartijdigen toeschouwer duidelijk is: 1e. dat de eerste bezitters van 't geheim of verschillende werktuigen van Chamberlain gekocht en weer verkocht hebben, of dat zij zelf daarin veranderingen hebben aangebracht, nieuwe uitvonden en hunne uitvindingen voor het gekochte geheim deden doorgaan, (voor deze laatste beschuldiging aan het adres van de heeren Ruysch, Boekelman en Roonhuyse bestaat niet de minste grond.) 2e. dat op het laatst niemand zelf meer wist, wie het echte werktuig bezat. (N.B. toen het geheim „ontdekt" werd, was er hoogstens van een derde generatie van geheimbezitters sprake.) 3e. dat het meer dan waarschijnlijk is, dat het echte geheim in een soort van tang bestond en dus de zoogenaamde hefboom geen zelfstandig door Roonhuyse uitgevonden werktuig is „sondern nur einen entstellten Theil des aus 3 Hebeln zusammengesezten Chamberlainschen Werkzeuges ausgemacht habe."

Het was noodig zoo lang stil te staan bij de beschouwingen en beweringen van Osiander. Zijn „Darstellung" heeft inderdaad, zooals „jede Darstellung im Gebiete des Historischen" zooveel vertrouwen genoten, dat zij van verdere onderzoekingen heeft afgehouden. „(Seiner) Ge-

schichte (ist) voller Glauben geschenkt, (und) sie hat Schweres verschuldet, (weil) sie leichtsinnig und von Vorurtheilen geblendet den Pfad der historischen Treue (verlassen) und Falsches oder wenigstens Irrthümliches verbreitet (hat)." Zou men willen gelooven, dat van Siebold (36), die deze ontboezeming ten beste geeft naar aanleiding van de moeielijkheden, waarmee de historieschrijver van de tang of den hefboom noodzakelijk zal te kampen hebben, de eerste geweest is, die meegeholpen heeft aan het verspreiden van die „gewagten Behauptungen, welche bei genaueren Untersuchungen doch wieder in ein Nichts zerfallen müssen?" En toch is het zoo. Voor hem is het collegium medicum de groote zondebok, het „Prellgilde", zooals Osiander het noemt, dat wetten in 't leven riep en uitvaardigde om der wille van 't lieve goud en de hulpelooze proevelingen van het vroedmeestersexamen naar vermogen uitperste. Hij was van overtuiging, zonder er regelrecht voor te durven uitkomen, dat de geheimbezitters zelve knoeiden bij het overdoen van hun geheim en dit uit eigenbaat, „nur theilweise oder geradezu als ein falsches" aan hun cliënten meedeelden. Van Siebold, die doorgaat en zich voordoet als een zelfstandig onderzoeker, copieert Osiander en allen, die na hem over dit onderwerp geschreven hebben, uiten zich op denzelfden toon. Zelfs onze Israëls (37) en een weinig minder Broers (38) zijn daarvan niet vrij te pleiten. En wil men weten, hoe de geleerde wereld van heden over de kwestie denkt, men leze Ingerslew (39), den nieuwsten geschiedschrijver van den forceps maar vooral het

bekende handboek der verloskunde van Schröder (40), tegenwoordig Olshausen-Veit, een boek, dat stellig in de geheele wetenschappelijke wereld zijn lezers vindt. Hier wordt geschreven: „Liegt schon auf der Familie Chamberlen der Makel, aus schnödem Eigennutz der menschlichen Gesellschaft eine der nützlichsten Erfindungen lange Jahre vorenthalten zu haben, so wird die Geschichte der Zange in Holland noch schmutziger. Nicht genug, dass sie noch weiter als Geheimmittel für Geld aus einer Hand in die andere überging, so erschien sogar im Jahre 1746 van dem Collegium medico-pharmaceuticum in Amsterdam das Gesetz, dass Niemand die Geburtshülfe ausüben dürfe, bevor er nicht nachgewiesen, dass er im Besitz des Geheimmittels sei, welchen Besitz er von den Examinatoren gegen schweres Geld erlangen musste, und um der Schandgeschichte die Krone aufzusetzen, zeigte es sich schliesslich, als Jac. de Visscher und Hugo v. d. Poll das Geheimniss kauften und endlich veröffentlichten, dass sie noch obenein betrogen waren, denn nicht die Zange, der sich nachweisslich [a]) Roonhuysen und seine Schüler bedient hatten, war ihnen verkauft, sondern nur das eine Blatt derselben-der Hebel. Varietas dilectat, heeft Schröder gedacht en hij beticht zeer nadrukkelijk, meer in 't bizonder den armen, bescheidenen De Bruin of diens erfgenamen van oneerlijk koopmanschap. Maar zulke kleine verschillen daargelaten, men wete, dat men nog bijna eenstemmig met Osiander van meening is „dass weder

---

[a]) Je moet maar durven.

der Rhein! noch die Amstel, den (der Prellgilde) angehängten Schandfleck je abwaschen wird."

Dat de feiten, die hij aanvoert, om dit harde oordeel te wettigen, niet betrouwbaar zijn, weten wij reeds: laten wij thans trachten na te gaan, wat er werkelijk gebeurd is en zien, of wij van dit vonnis niet in appèl kunnen komen.

HOOFDSTUK IV.

DE „WEEDERSTREVERS" EN DE HELPERS AAN 'T WERK.

Het was Jan Pieter Rathlauw (42), die het eerst in een publiek geschrift de aandacht op het Roonhuysiaansche geheim gevestigd heeft. In 't begin zijner loopbaan als chirurg te Franeker praktiseerende, oefende hij reeds toen gaarne de verloskunde uit (42). Naar Amsterdam vertrokken, werd hij daar vóór zes jaren, dus in 1741, „nae een wettig examen tot de practijk van de chirurgie toegelaten." Ook hier hing hij zijn bordje als vroedmeester uit, „sijnde het sedert lang de gewoonte geweest, dat elk chirurgijn, als hij maar geloofde in staat te zijn, om dit stuk waar te nemen, maar in 't openbaar de naam van vroedmeester aannam om de goede gemeente van sijn bequaamheit nedrig te verwittigen."

Daar kwam echter een kink in de kabel. „Also mijn Heeren van den Gerechte," ingelicht door een adres van het Collegium medicum, wiens dekaan was W. Röell, tegelijkertijd Professor Anatomiae en Praelector Chirurgiae, „in ervaringe zijn gekomen, dat vele personen zig uitgeven als vroedmeesters en haar onderwinden de swan-

gere vrouwen in barensnood als vroedmeesters te bedienen, zonder daartoe genoegsaame kennisse en bekwaamheid te hebben, zulks dat uit hare mishandelingen veele sware ongemakken en rampen komen te gebeuren, soo is 't dat mijne voorschreven heeren, om zo veel mogelijk daar tegens te voorzien, geordonneert, gestatueert en gewillekeurt hebben, gelijk haar Ed. Agtb. ordonneeren, statueeren en willekeuren bij deesen, dat niemand hier ter stede sig sal onderwinden de naam van vroedmeester aan zijn deur te stellen, veel min te exerceeren, als alleene die geene, die na een voorafgegane examen bij den Prof. Anatomiae ende Inspectores van 't Medicijns Collegie, zo wel als de vroedvrouwen, ingevolge de reglementen omtrent de vroedvrouwen gestatueert, speciaal tot de functie van vroedmeesters door mijne heeren de burgemeesteren zullen zijn geauthoriseert.

Lastende en beveelende wijders alle diegeene die reeds diergelijke bordjes voor hunne deuren hebben uithangen, of de naam van vroedmeester aan hunne deur hebben, deselve binnen den tijd van twee maanden na de publicatie dezer keure intetrekken ofte royeeren op eene boete van hondert guldens, uitgezondert die geene die reets door haar Ed. Gr. Agtb. gequalificeert zijn of geweest zijn als die geoordeelt werden onder deeze keure niet begreepen te weesen." Verder werd den vroedvrouwen op zware boeten verboden zich van de ongequalificeerde vroedmeesters „in tijd van nood te bedienen." Bij overtreding, „zullen zij vroedvrouwen zoo wel als de voorschreeve ongequalificeerde personen ten zwaarste, ja zelver

aan den lijve worden gestraft, naar bevindinge van zaken, bij aldien bevonden werd dat door onkunde of onvoorsigtige behandeling van de voornoemde ongequalificeerden, de personen, die sij hadden bedient, eenig nadeel of ongemak mogten hebben geleden."

Alle pogingen van de chirurgen met hun dapperen en eerlijken overman, Abraham Titsingh aan het hoofd, om het uitvaardigen van deze keur te voorkomen, waren afgestuit op den onwil of de zwakheid van karakter van Mr. Nicolaas Geelvinck, praesident-schepen en stedehouder van den heere hooft-officier, die zich niet schaamde aan Titsingh te zeggen, dat hij de doctoren hun zin wel geven moest: „ik moet dat nu doen, mijn oudste zoon laboreert aan de kindere ziekte, den doctor laat mij niet los of ongekweld. Ik beloove u op mijn parool, dat als ik wederom aan 't roer van de regeeringe koom, dat ik dan de nu te maaken willekeure zal vernietigen." (43) Toch werd nog den volgenden dag, den 25 Januari, door de overlieden en oud-overlieden van het Chirurgijnsgild „aan de Ed. Groot Achtbaare en Edele Achtbaare Heeren een verzoekschrift gepraesenteert," waarbij schoorvoetend en met tegenzin in het instellen van een vroedmeestersexamen berust maar tevens dringend verzocht werd, dit te laten afnemen door de eenige personen, die daartoe bevoegd en gerechtigd waren, de overlieden van het Chirurgijnsgilde. „Reverentelijk versoekende, het examen over de bequaamheijd en onbequaamheijd tot het vroedmeesterschap, als een gedeelte van de Chirurgie, te laaten aan haar suppl. functie en Gild behoorende." Het mocht

niet baten; de gehate keur, den 26sten gearresteerd, werd den 31sten Januari 1746 afgekondigd en de notulen van het collegium medicum vermelden, dat reeds op „16 Maart 1746 David Eckhart is geëxamineert in de saaken tot het vroedmeesterschap behoorende, dog niet bequaam gevonden is.” De tweede, die zich een dag later aanmeldde, was de meergenoemde Reinier Boom, die, volgens de keuren van 7 Maart 1668 en 31 Januari 1746 „met alle sorgvuldigheid geëxamineert werd omtrent die saaken, welker kennisse voornamelyk in moeyelyke verlossingen vereyscht werd, waarin deselve soo wel voldaan heeft,” dat aan burgemeesters kon voorgesteld worden hem als vroedmeester te qualificeeren, wat reeds den volgenden dag geschiedde. De hierop betrekking hebbende notulen zijn onderteekend door Röell en Sullijn, die vermoedelijk in dit geval met dr. Tronchin de Gecommitteerden ter vroedmeesters-examens zullen geweest zijn. Dit is te waarschijnlijker, omdat de professor anatomiae qualitate qua bij de chirurgen- en vroedvrouwenexamens praesideerde en Rathlauw, die zich negen dagen later, op den 26 Maart 1746, aan het examen onderwierp, Sullijn als een zijner examinatoren noemt, terwijl Dr. Tronchin, tegelijkertijd het derde medische lid, (de beide overigen waren apothekers), de eenige was, die met het Roonhuysiaansche geheim bekend was en o. a. in zaken van gerechtelijk-verloskundigen aard door burgemeesters geraadpleegd werd.

Volgens Rathlauw zelf werd hij op zijn examen zeer gracieuselijk behandeld en zelfs „bij een geringe fout over de loop van de vasa umbilicalia” vriendelijk terecht

geholpen. Hij was dus voor zichzelf zeker van een goeden uitslag maar ontving „op den 29 Maart 1746 door een informeel billet van de gildeknegt berigt, dat burgemeesteren 't rapport hadden afgeslagen." Niets kon hem zwaarder treffen. „Dit alles was te veel zelfs voor bedaardere harssenen." enz. Reputatie, eer en praktijk bedreigd of verloren. Geen wonder, dat hij uitkomst zocht. Hij deed examen in Utrecht en kwam zoodoende in het bezit van het volgende attest: „De heer Jan Pieter Rathlauw is door het collegium medicum der stad Utrecht in de vroedkunde gëexamineert en heeft in dit onderzoek zoo overtuigende blijken van een ongemeene bequaamheid in deselve gegeven, dat men ten volle versekert zij, dat het exerceren van die kunst tot veel nut van het publicq en tot vermeerdering van sijn roem strekken sal. Utrecht, 28 Mey, 1746. J. Oosterdijk Schacht, A. W. Wachendorff, J. Schmitt, Med. Doct. J. Wachendorff, (prof. in de botanie) N. K. A. de Courcelles, And. Oortman Jr."

Dit attest ontsloot hem de praktijk „als vroedmeester alomme in Amstelland." De Edelgroot Agtbaarheden, de Burgemeesteren van Amsterdam bleven echter gevoelloos voor al dien lof en deelden hem mede, „dat (zijn) examinatores een mediocre wetenschap in (hem) erkenden van die gronden, waer op in dit en andere landen die kunst in veel gevallen ook met voordeel geoeffend word: maar tegelijk dat (hij) onkundig was van dat voornaam middel, waar door van anderen in 't moeielijkste geval van de verlossing de barende vrouwen spoedig en gelukkig worden verlost; waarom sij geoordeeld hadden, hem niet

absoluut aan Haar Ed. Groot Agtbaarheedens te kunnen recommandeeren." Deze voorstelling van de zaak komt woordelijk overeen met wat in de notulen van het collegium medicum geschreven staat.

Rathlauw zegt terecht, dat hij het klemmende van de gevolgtrekkingen der examinatoren en het onvermijdelijke van het besluit van burgemeesters niet inzag. In Frankrijk en Engeland bijv. waren toch ook goede verloskundigen, die evenmin, als in Amsterdam geschiedt, alle kinderen met geklemde hoofden sacrifieerden en hun wijze van handelen niet geheim gehouden hadden. En met hun methoden van behandeling was hij bekend. Hij had zelfs een tang laten maken naar het model van die van Butter. (44) En hij kende nog „een ander, seer net instrument van den vermaerden doctor Sandes te Londen." Ook bezat hij nog een geheim middel, een medicament dat „in zijne ondervinding nooyt heeft nagelaten waare vlagen te verwekken of wilde weëen in regte te veranderen."

„Derhalve besloot ik mij wederom aan de Hoge Overigheit te adresseeren en nam de vrijheid om bij requeste nedrig aan haar Edel-Gr. Agtbaarheden te deduceeren; dat de keuze van 31 January 1746 niet ordonneerde, dat een vroedmeester voor onbequaem sal worden gehouden alleen omdat hij een seker praetens geheim niet bezit; dat so ik om die ignorantie van een geheim van de vroedkunde wierde geweert, ik buiten en tegen de keure wierde geweert; dat dus elk belet en verhindert soude kunnen worden, want ligt niemant, hoe capabel ook, ooyt in staat soude sijn, om te bewijzen het selfde met een geheim

en aan de examinatores selfs onbekend middel te bezitten".

Rathlauw sloeg met deze bewering den bal niet zoo heel ver mis. Uit alles blijkt, dat alleen Tronchin den hefboom kende en Abraham Titsingh kon zelfs schrijven, dat de examinatoren „aan de proevelingen vraagen, kent gij 't instrument van Roonhuysen, daar (terwijl) zij en onze praelector, tot ons leed te gelijk inspector in 't coll. med., zelfs aan burgemeesteren beleden hebben, dat niet te kennen."

Op het onverwachtst kwam er een redder in den nood voor onzen ongelukkigen candidaat in de vroedkunde opdagen, „de beroemde doctor Velsen in 's Hage," wien hij behalve over andere zaken, ook over zijn eigen teleurstellingen geschreven had en die hem antwoordde, „dat het geheim middel van Roonhuysen hem sekerlijk bekent was" en „ook seer genegen was om hem dit op 't eerste versoek over te geven."

Hij was natuurlijk verrukt, vloog in gedachten naar den Haag en „beweerde? zijn vriendt door het hevige van zijn dankbaarheit."

Uit een brief van Van Velsen vernemen wij verder, dat deze „het geheim gekregen had van een heer (Van der Swam) die voor omtrent 50 jaaren bij Roonhuysen wonende als oudste knegt seer sijn vriendschap had met een gedurige belofte van, dat hem de vroedkunde soude leeren; maar daar kwam niet van; hij hoorde ondertusschen seer veel spreeken van 't instrument van Roonhuysen; hij merkte, dat 't selve altoos sorgvuldig weggeslooten, dat het seem als 't noodig was 's nagts verschoont wiert,

dat Roonhuysen de vrouwen onder een deken hielp om dat instrument tog te verbergen. Eindelijk kwam Roonhuysen eens thuis van 't verlossen van een vrouwe, en op dat moment kwam juist ook een burgemeester van Amsterdam om hem te spreeken; zoodat hij in dien haast zijn gereedschap in een ander kamer ergens verbergde, maar soo dat deese nieuwsgierige ondertusschen wel soekende het vond en afteekende; in een sakie was dit instrument met nog twee lange staale haaken en een balijn aan wiens ééne einde een stukkie lak was vastgemaakt, 't welk de figuur hadt van een aker. Maar hij weet niet, of dit als sonde of anders gebruykt wierd, geene andere instrumenten waaren daar in."

Op deze tang zelf kom ik later terug. Hier zij genoeg te vermelden, dat burgemeesters, door hem op de hoogte van zijn vondst gesteld, „op dit stuk eenige elucidatie van den heer Professor Swenke in 's Hage hadden versogt en verkreegen" en dat zij, nadat er bovendien omtrent het instrument „bijzondere rapporten gedaan aan den heere burgemeester Van den Bempden, loffelijker memorie, van kunstkundige en onbaatsugtige edelmoedige hoogleeraren waren ingekomen," op hun vroeger genomen besluit terugkwamen [a]) en hem „na ingenomen bericht van de Inspectores Colleg. medic. omtrent het examen

---

a) Volgens Abraham Titsingh deden dat de burgemeesters, nadat Röell, de praelector chirurgiae, geroepen om uitspraak te doen over de door Rathlauw voorgelegde instrumenten, bekend had, „dat hij het instrument, waarvan men zegd, dat Rogier daar mede de vrouwen spoedig verloste, niet kende."

aan hem suppliant gedaan, authoriseerd(en) om de functie van vroedmeester binnen dese stad te exerceren tot wederseggen toe."

Terwijl Rathlauw op deze wijze voor zijn eigen zaken zorgde, liet Abraham Titsingh geen gelegenheid ongebruikt voorbijgaan, om de belangen van zijn gild te behartigen. Indertijd was de overman, Mr. Jan Trout, hem komen vertellen dat „Mr J. de Bruin de uterus van juffr. de H..n doodelijk geëxtirpeert" had.

Indien Titsingh reeds toen dezen Trout, die later openlijk de partij der chirurgen in den steek liet om zich bij den praelector aan te sluiten, niet doorzien heeft, dan moet zijn aangeboren eerlijkheid hem behoed hebben voor den strik, die hem gespannen werd. Ik geloof met hem, dat men op een strenge afkeuring gehoopt had van de misgreep, waarvan deze Roonhuysiaan beschuldigd werd. Titsingh echter gaf slechts te kennen, dat hij als Chirurgijn van den Gerechte daarvan geen kennisse had gekregen en schortte dus zijn oordeel op. Maar bovendien trachtte hij op gezag van tal van schrijvers aan te toonen, dat niet elke extirpatio uteri voor een kunstfout gehouden moet worden.

Later bleek hem, „dat van de zijde der Inspectores collegii medici werd gedebiteerd, dat Mr. De Bruin dadelijk na de verlossing van juffrouw de H..n haar uterus, die uithing, had afgesneden en gezegd had niet te weeten, wat het afgesnedene was. Het lapsken wierd door een Apothecar aan twee Inspectores vertoond, die zaagen aanstonds ontwijfelbaar, dat het was de uterus van juffr.

de H..n, woonagtig in de Warmesstraat; zij moeten, zegd Lucina, een fijn gesigt hebben en van 't zoort zijn, daar Juvenalis van zegd, dat zij aan de oesters kunnen rieken, waar 't visjen gevangen is." Had het niet evengoed van juffrouw Porca als van juffrouw Gallina kunnen zijn?

„Die voor De Bruyn zijn, getuigen dat de eerbaare vrouwe, mejuffr. de H..n overleden was, wanneer hij het lapken dat uithing afsneed." Het is meer gebeurd, dat de vroedvrouw „de uterus en 't leven tegelijk uitvroette."

Betrouwbare berichten omtrent deze zaak bestaan er niet. Er heeft geen gerechtelijke schouwing, niet eens misschien een gewone lijkschouwing plaats gehad, zoodat men zelfs in het duistere is, of en wat er weggeknipt is geworden. Toch is dit geval „malitieus opgeraapt door menschen, die niet als verwarring zoeken, om zig op de rüine van hunne medeburgeren te verheffen. Zommige medici, als zij zig maar een hairbreedte kunnen verhoogen, ontzien niet om daarom hunne kunstgenooten de panne in te trappen." [a])

Deze ongelukkige extirpatie, volgens De Bruin zelf, niets dan de afsnijding van een afgescheurd stuk vagina, weldra une cause célèbre geworden, had den doorslag gegeven bij het tot stand komen van de wet van 31 Januari 1746. Abraham wist dit en in een gesprek, „dat hij spoedig daarna, nog in Februari, met den president-burgemeester voerde, zette hij dezen uiteen, dat ongelukken, die de chirurgijns zouden veroorzaakt hebben,

---

[a]) Dat is een ras, dat niet schijnt te kunnen uitsterven.

ongegrond en buiten de waarheid aan mijne heeren van den gerechte ter ervaringe gebracht" waren en dat meer in 't bizonder, de zaak betrekking hebbende op mej. de H..n, wel is waar „verklikt, doch op generlije wijze bewezen" was geworden. „En genomen Ed. Gr. Achtb. Heer, den Chirurgijn J. de Bruin had al een fout begaan, moeten wij daarom alle onschuldige Mr. Chirurgijns onze geregtigheid en broodwinning verliezen en dat schroomelijk is, daar en boven met swaare lijfstraffe gedreigd worden?"

Zijn pleidooi mocht niet baten: de burgemeester beriep zich op zijn voorganger en meende diens besluit niet terstond te mogen herroepen.

Daarom besloten de overlieden van het gild het formulier van het chirurgijnsdiploma te wijzigen en op de woorden: „de chirurgie vrij en zonder eenige verhinderinge te moogen oefenen" te laten volgen, „exempt het verlossen van swangere vrouwen in baarensnood." De praelector Röell, die hier een adder in het gras vermoedde, verzette zich tegen deze wijziging. Hij trachtte den burgemeesters duidelijk te maken, „dat, wanneer die verandering in het diploma gemaakt wierd, de swaarigheit hier in bestond, dat dan al de Chirurgijns door den Professor Ruisch en verscheiden reeds zedert het jaar 1732 door hem gepromoveert, zouden vermogen te sustineeren dat de keur in dato 26 January 1746 geen betrekkinge tot hen hadde." Hij wist zonder die bijvoeging wel, „dat het verlossen van swangere vrouwen in baarensnood niet tot de chirurgie behoorde."

Toch is „die verandering, om in geen disgratie bij de magistraat te koomen, door overlieden in het diploma gesteld en ook, omdat zij niet gezind waaren haar handen te teekenen in een zaak, die zij onmagtig geworden waaren te doen gelden."

Kort daarna of ongeveer terzelfder tijd kreeg de jonge Lieve Geelvinck, zoon van den vroeger genoemden Schepen, een slag van zijn paard en daardoor een gecomponeerde fractuur van de linkertibia, die door Abraham met succes behandeld werd en in Januari 1747 voor genezen verklaard kon worden. Geelvinck, toen burgemeester geworden, wilde zijn chirurg beloonen met een zak met guldens (*f* 600) maar deze weigerde het geld en eischte als eenig loon „voldoening van beloften met (hem) en (zijn) kunstgenooten te herstellen in (hunne) eere, wettig verkregen recht en chirurgisch-ampt, dat te moogen bedienen, na luid (hunnen) verleenden gilde-brief, vrij, vrank en zonder eenige verhindernisse, aangemerkt den Allerhoogsten burgemeester N. Geelvinck nu had doen ondervinden, dat zijn zoon Lieve Geelvinck zo wel in handen van een chirurgus als medicus kon komen te vallen; maar daar is niet tot (hun) herstel van geworden." Burgemeesteren waren en bleven doof op dit punt.

Thans volgde een rekest van Ruyschianen, allen van de oude garde, met Adriaan Teuneman, gepromoveerd anno 1687, aan de spits. Zij wezen er op, dat, dank zij de intrigues en onjuiste voorstellingen van het collegium medicum, niet slechts aan hen, ondergeteekenden, persoonlijk een eenmaal verkregen recht, maar aan het

geheele chirurgijnsgild een bestaand recht, om de geheele chirurgie, dus ook de operatieve obstetrie, vrij en in haar geheelen omvang uit te oefenen, ontnomen was geworden. Zij verzochten daarom herstel van dit onrecht en intrekking van de keur van 13 Januari 1746. Toen ook dit rekest geen succes had, verzocht Abraham aan de overlieden van het chirurgijnsgild hem niet te willen nomineeren bij de aanstaande verkiezing in September 1748. Tegelijkertijd berichtte hij aan burgemeesters, dat hij voor een nieuwe keuze van overman niet in aanmerking wenschte te komen. Toch nomineerden hem de overlieden op nieuw en werd hij op den 5 September door burgemeesters „de novo geëligeert.” Titsingh wendde zich nu, dato 20 September wederom tot burgemeesters met een brief, waarin hij met het oog op zijn verdiensten ten opzichte van Amsterdam zijn verzoek herhaalt om vernietiging van de keur, „door 't Collegium medicum sub- en obreptivelijk verkreegen en waarom den suppliant in dien tijd deken van zijn gild zijnde, zijn dienst heeft afgelegt en welk onheil ons raptim overkwam, niet zo zeer uit het opgeworpen stuk van den Chr. Jan de Bruyn, als wel omdat onzen Praelector, twee heeren dienende, het Chirurgijnsgild verliet en dat der Apothekers aanhing, niettegenstaande bij deszelfs aanstelling, honderden jaaren na ons gild, wel expresselijk staat, dat zij zullen zijn en blijven afgescheiden van alle andere gildens.” Mochten burgemeesters niet aan zijn verzoek kunnen voldoen dan verzoekt hij ontslagen te worden van zijn overmanschap.

Als antwoord kwam het bericht „aan 't huys van den

edelen groot achtb. heer Mr. G. A. Hasselaar, dat (hij) ontslagen was van 't overmanschap, maar de heer president-burgemeester, Mr. Ferdinand van Collen, beval, dat (hij) zoude koomen op burgemeesteren kamer. Daar gekoomen zijnde, zeide zijn Ed. Groot Achtb.: M. Titsingh, Wij verzoeken u, dat Gij overman van uw gild blijft, enz. dat ik swijgende met een eerbiedige buiging beantw., zedert heb ik weinige dagen op 't gilde gezeten, om bij provisie af te zien, wat van ons worden zal."

Vermoedelijk dus onder zijn invloed, maar zeker ook wel als gevolg van de overhand toenemende ontevredenheid onder de leden van het gild, werd weldra een nieuwe krachtige poging in het werk gesteld, om herstel van grieven te verkrijgen. Maar men bepaalde er zich nu niet langer toe om terug te vragen, wat wederrechtelijk ontnomen was, men vroeg bovendien om bescherming en handhaving van nog bestaande rechten; men verlangde een keur, waarbij het een ieder en een iegelijk behalve den geadmitteerden chirurg, op boete of straf verboden zou worden eenige chirurgische handeling of operatie, van welken aard ook, in 't werk te stellen. Dit verzoek was direkt, en zij werden met namen genoemd, tegen de doktoren en apothekers gericht, die de medicijnen in hun geheelen omvang tot hun eigen domein rekenden.

Het rekest der overlieden ging reeds den 1 October in zee en werd ruim een maand later gevolgd door een ander van de leden van het gild, waarin behalve de genoemde, nog andere wenschen, waarop ik hier niet behoef

in te gaan, werden kenbaar gemaakt. Indien ik nu Titsingh goed begrepen heb, dan zouden ook deze verzoekschriften zonder resultaat gebleven zijn, indien niet ongeveer te zelfder tijd de overheid was wakker geschrikt geworden door een „onverwagt toeval, aan 't welk maar een chirurgijn, namentlijk Andries Boekelman, deel nam" (Diana, pag. 85). Het pleit voor Titsingh, die zelf in de zaak schijnt betrokken geweest te zijn, dat hij zelfs onder deze omstandigheden nog erkent, dat Mr. „Andries Boekelman, van burgemeesteren gequalificeert stadsvroetmeester, als een kind met groot hoofd in de geboorte vaststaat, hetzelve vroetmeesterlijk weet te redden" en dat hij Boekelman niet bezwaart, maar slechts spreekt van „de moeyelijke Doellistische verlossinge." (pag. 80). Waarin de moeielijkheid bestond en wat Boekelman voor verkeerds deed, krijgt men niet te hooren. Wel dat naar aanleiding daarvan „Mijne Heeren van den Gerechte van de Puye dezer Steede verkondigden, dat haar Ed. Ed. de gilden voortaan in hunne privilegiën en voorregten zouden beschermen en voorstaan." Ook van de overlieden vernam hij, „dat het Haar Ed. Gr. Achtb. behaagd had hun te communiceren, dat mijn heeren van den gerechte op het request van overlieden hadden gedisponeert, niet twijfelende of overlieden zouden wel vergenoegd zijn, alzo het Examen over de verloskunde der baarende vrouwen van 't Coll. med. was afgenoomen en aan de overlieden van het Chirurgijnsgild gedemandeert. Alsmede, dat door overlieden zouden worden genotuleert, dat mijn Heeren overtuigd en verzekert waaren, dat UEd. (Titsingh zelf dus) en de chirurgijn

Joannes de Bruin alle vereischte bequaamheid hadden, derhalven door mijn heeren van den gerechte tot de vrije exercitie van enz. waaren gequalificeert." Abraham maakt naar aanleiding van dit bericht de zeer juiste opmerking, dat burgemeesteren dan toch „eindelijk overtuigd en verzekerd zijn (geworden), dat de beschuldigingen, door Röell en zijn complicen tegen Joannes de Bruin ingebragt, valsch zijn." De Bruin zelf, dien, volgens de heeren De Visscher en Van de Poll, de verfoeielijke nijd van wangunstige kunstgenooten zoo getroffen had, dat zijne gezondheid, die hij anders in een goede mate bezat, gekrenkt werd, was dankbaar voor zijn rehabilitatie en hervatte zijn verloskundige praktijk. Titsingh daarentegen bleef mokken, omdat de overige gildebroeders van hetzelfde recht verstoken bleven. En hij lei zelfs zijn post van overman neer, toen op den datum af, drie jaren na de beruchte keur, de nieuwe bekend gemaakt werd, die inhield, dat „het examen van de vroedmeesters sal geschieden op de gildekamer van het Chirurgijnsgilde door den Praelector of Professor Anatomiae, de Decanus en de Proefmeester in functie zijnde van het chirurgijnsgilde en twee doctoren, gecommitteert te dien einde, door de inspectores coll. med. uit het midden van haar, nadat door de gildeknegt van het chirurgijnsgild aan het collegium medicum twee dagen van te voren aansegging sal sijn gedaan, welke vijf personen bij meerderheidt van stemmen sullen oordeelen of de proeveling aan het examen voldaan heeft en bequaam is door mijne heeren de burgemeesteren specialijk tot de functie van vroedmeester te worden geau-

thoriseert, waar van sij als dan aan burgemeesteren rapport sullen doen."

Inderdaad een belangrijke tegemoetkoming aan de wenschen der chirurgen, die van voor dien tijd zeer vrijzinnige opvattingen getuigde. Men kon en mocht ten dezen opzichte de doktoren niet geheel voor het hoofd stooten, wilde men aan hun wetenschappelijk prestige en hun materieele positie een niet al te gevoeligen knak toebrengen. Het was al genoeg, dat zij, normale omstandigheden vooropgesteld, in de examen-commissie een ongunstiger positie zouden innemen dan de chirurgen en al vast kon van 't knoeien met het Roonh. geheim, waarvan men hen wel nooit openlijk beticht had, maar hun vijanden hen verdachten, geen sprake meer zijn. Hun praeses, de professor anatomiae en praelector chirurgicus, was toch in de eerste plaats geroepen, de belangen der chirurgie te behartigen, en had dan ook reeds in het dienstjaar 1746—48 zijn betrekking als dekaan van het collegium medicum neergelegd. En er is alle reden om te veronderstellen dat hij daartoe door burgemeesters gedwongen is geworden. Voor zoover ik toch de op het Amsterdamsche Archief berustende „Nomina et series inspectorum collegii medici (1637—1707) gecontroleerd heb en heb kunnen controleeren, is mij gebleken, dat alle leden van dit college (ook de twee apothekers) voor het leven benoemd werden, terwijl alleen de leden-doktoren en wel volgens ancienniteit, tot dekaan konden bevorderd worden, maar hun betrekking dan ook tot hun dood of hun vertrek uit de stad bleven waarnemen. Röell nu nam

zijn ontslag juist in een tijd, toen aan burgemeesters moet gebleken zijn, dat de adviezen van dezen functionnaris of onbetrouwbaar (kwestie De Bruin) of waardeloos waren (zijn onbekendheid met de door Rathlauw vertoonde instrumenten), terwijl Titsingh luide verkondigde, dat men niet zooals Röell deed twee heeren tegelijk dienen kon en er met Teuneman, den oudste der toen levende Amsterdamsche chirurgen, op wees, dat de keur van 1683 „wel expresselijk beveelt, dat geen Med. Doct. op ons gild zoude zitten, zelf, dat wanneer een chirurgijn zig tot med. doctor liet promoveeren, hij noit zoude toegelaten worden de hand in ons gildezaak te steeken."

Wie het bovenstaande leest en zich herinnert, dat Titsingh zelf, persoonlijk, geheel gerehabiliteerd was geworden, zal hem allicht wat veeleischend vinden, te meer, daar de souvereiniteit van het chirurgijnsgilde in den kring, die ook volgens burgemeesters de zijne was, volkomen erkend en bekrachtigd was geworden. Ten allen tijde had het gilde er op aangedrongen en fiat gekregen op het verzoek, „dat geene Beunhasen, Avonturiers of Quacksalvers *of yemant anders*, hare pretense kunst sullen mogen exerceren, tenzij deselve alvorens hebben gedaan de proef daar toe staande en mede helpen dragen de lasten van het Gild" (woorden uit de keur van 1675). Waren zoodoende in 1675 de tallooze vreemdelingen getroffen, die, door den oorlog naar Amsterdam gekomen (46), zich daar op de heelkunde en barbierderij geworpen hadden en konden op dezelfde wijze in 1736 „verscheyde onbequame perzonen, die een chirurgijns-

winkel opzetten, begonnen of kochten en andere, die meesterknecht bij een weduwe zijnde, met zodanige weduwe trouwden" geweerd of uitgezet worden, thans had de magistraat de keur gerenoveerd met het oog op de talrijke apothekers en vooral medicinae doctores, die van meening waren, dat „geen barbiers of apothekersgild, zijnde maar een ambachtsgild, geene de minste gezag, auctoriteit of heerschappij over Doctores medicinae, als van hooge macht geprivilegeerde persoonen, heeft nog hebben kan" en er dus in de chirurgie lustig op los praktiseerden of beunhaasden. Dr. Schlichting met zijn kornuiten kon het zich voor gezegd houden.

Overal in dezen strijd zien wij, waar er verbeteringen aan te brengen of bedreigde belangen te verdedigen zijn, Titsingh tegenover Röell staan. En dit is reeds zoo geweest van het begin van de loopbaan van laatstgenoemde af.

„Dank zij den hoogen leeftijd van Ruysch was de chirurgie binnen deese stad in groot verval geraakt en werden vooral de proeven schromelijk verwaarloosd." En daar Ruysch „in zijn afgeleefde dagen" of in het geheel niet op het examen verscheen of zich niet voldoende daar kon doen gelden, werd hem Röell toegevoegd en dezen gelast „nauwe toeverzicht te nemen, dat niemand als die bequaam en des waardig was, zoude gepromoveert werden." Deze maatregel schijnt Röell zelf niet voldoende gevonden te hebben en daarom werden op zijn advies „de Inspectores collegii medici gequalificeert omme met kennisse van de overlieden van het Chirurgijnsgilde alhier,

te mogen zenden naar Parijs eenige jonge leerlingen," poorters van de stad en van de gereformeerde religie, die zich wilden verbinden om later in Amsterdam de chirurgische praktijk uit te oefenen. De hiervoor benoodigde gelden moesten gevonden worden ten deele uit de gildekas (jaarlijks *f* 1000), ten deele uit „andere meerdere penningen." In het geheel zijn er „drie jongelingen na toe gezonden, die daar drie jaaren geweest zijnde, en weder hier komende, zodanig bevonden zijn, dat zij aan de intentie van Hun Ed. Achtb. niet voldàan hebben." Maar bovendien vonden de chirurgen dit testimonium ignorantiae aan de Amsterdamsche heelkunde uitgereikt uiterst vernederend. Er vormde zich een heftige oppositie tegen de keur, waarbij zich vooral Titsingh, die in September 1731 overman werd, schijnt geweerd te hebben, met dit gevolg, dat het reeds op den 20sten dierzelfde maand aan „haar Ed. Groot Achtb. behaagde, op een request te dien eynde door de overluijden gepresenteert, het gilde te ontlasten van de somme in de keure gemeld 's jaarlijks op te brengen."

Maar al was het volkomen waar, dat men, zooals Frederik Ruijsch eens aan Titsingh zei, in Amsterdan even goed chirurgie kon leeren als elders, als men maar wilde, de beste wil is niet voldoende, als er geen gelegenheid tot leeren gegeven wordt. En daaraan moet ook nog in 1731, toen Röell reeds geheel en al in de plaats van Ruysch getreden was, heel wat ontbroken hebben. Daarom werd, volgens Banga (47), nog in hetzelfde jaar, volgens Krul (43) in 1732, en wel op aandringen der overlieden

met Abraham aan het hoofd Uhlhoorn tot voorlezer in de heelkunde aangesteld. Titsingh zelf schrijft: „Burgemeesteren, overtuigd zijnde, dat Praelector niet onderwees in de handwerken der Chirurgie, hebben een Theatrum doen stigten in 't gasthuis en aangesteld den Chirurgijn Ulhoorn om voor te leezen over de operatiën en die daar ter plaatsze in cadavera te doen."

Deze praelector gevoelde werkelijk niets voor de belangen van het Chirurgijnsgild. In 1730 inspector collegii medici geworden, beteugelde hij geen enkel misbruik en stond hij altijd vooraan, aan de zijde van zijn standgenooten. Nog assistent zijnde van Ruysch liet hij toe, dat overlieden op het Theatrum anatomicum de beste plaatsen voor hun „voorname kalanten" reserveerden en er „twee 's Heeren dienaars met halve pieken geplaatst werden, om te beletten, dat deze door de chirurgijns of chirurgijnsleerlingen werden ingenomen." Blasius (48) had in een dergelijk geval aan de dienaren van het gezag den toegang tot het Theatrum geweigerd, op grond, dat hij en hij alleen in die zaal recht te doen had. Toen Titsingh overman geworden was, was zijn eerste werk werk „die dienders" weg te zenden en „de order op de anatomie volgens de keure dezer steede" te herstellen. „Dit gav een geruste zaamenwooning," die echter niet van langen duur was. Door Dr. Hanedoes, een splinternieuwen inspector, wakker gemaakt, liet het Collegium medicum den 9den Maart 1734 bij monde van Willem Röell aan de overlieden van het gild bekend maken, dat de nieuwe orde inbreuk maakte op de rechten van het dok-

torencollege. En hoe ook tegen den zin van Titsingh, er werd op voorstel van een expresselijk daartoe benoemde commissie een kleine wijziging in de plaatsing der toehoorders gebracht.

Waarom Röell op zulk een eclatante wijze buiten het spoor van zijn voorganger trad? Misschien wel, omdat hij, zonder reëele verdiensten te bezitten den moed gehad heeft de plaats van Ruysch te ambieeren en in te nemen en om zich te handhaven in zijn moeielijke positie, dus wel leunen *moest* op het machtige doktorencollege. Maar dat hij zich zoodoende allerlei onaangenaamheden op den hals halen en er een persoonlijke animositeit tegen Titsingh en een soort van afkeer tusschen hem en 't chirurgijnsgild ontstaan en zijn reeds bestaande standsvooroordeelen nog toenemen moesten, ligt voor de hand. En toen zullen zijn gekrenkte ijdelheid en zijn zucht om zich te wreken hem in 1746 belet hebben om de gunstige gelegenheid, die hem de geruchtmakende verlossing van De Bruyn bood, om tegelijkertijd Titsingh en het chirurgijnsgild te treffen, te laten voorbijgaan. Werd niet de schijn, dien hij anders op zich had kunnen laden, dat het hem te doen zou zijn om ten koste van de andere vroedmeesters, de alleenstaande Roonhuysiaansche kliek, de eenige, die hem in dezen behulpzaam zijn konde en gaarne wilde, te bevoordeelen, geheel gered door het feit, dat een andere Roonhuysiaan opgeofferd werd?

Natuurlijk, dat hij niets doen kon zonder het collegium medicum, dat echter altijd en ook nu weer bereid gevonden werd om te trachten gezag in chirurgijns-zaken

te krijgen. En van toen af maakten de inspecteurs met hun dekaan de zaak der Roonhuysiaansche vroedmeesters tot de hunne. Hoe zij deze door dik en dun durfden verdedigen kan blijken uit een verhaal, dat ik in de notulen van hun college gevonden heb.

Op den 18. December 1753 werd dr. Tronchin, lid van het college, ontboden bij burgemeesters en hem gelast een onderzoek in te stellen naar de bevalling van een jodin. De burgemeester had een anonymen brief gekregen, waarin vroedmeester Boom ernstig beschuldigd werd. Hij had bij een verlossing tegen den zin van een anderen vroedmeester, die later blijkt Rathlauw geweest te zijn, het kind gekeerd, het lichaam van den romp getrokken en zonder pogingen te willen doen, om het hoofd met den haak af te halen, zooals Rathlauw geraden had, de vrouw laten sterven. „De vroedvrouwen smeeken Uweled. Groot Achtbaren, dat sij doch willen sulken ongeschikte meester, die met den drank sig verwaarloost heeft, niet langer mogen sien, de geheele joodsche natie is in beweeging, komt het in handen van 't college, die sullen het verswijgen, zooals zij het geval van Boom bij de heilige weg uitgevoerd met den doctor Kemper ook verswijgen, schoon het geheel aan 't collegie aangedient is." Hanedoes, de toenmalige dekaan, met Tronchin en de deken Lot Lothse met den proefmeester Pieter Jas (Röell uit de stad zijnde) hebben het geval onderzocht. De inspecteuren beweren op grond van dat onderzoek, dat Boom „nugter" was (hij zei het zelf) en dat er niet uit te maken is of hij al of niet verkeerd gehandeld had (het

hoofd was door een scheur van den uterus in de buikholte gevallen en zij insinueeren nu, dat dit wel na den dood door anderen daar zou kunnen gebracht zijn). Of dit bericht aan burgemeesteren niet anders zou geluid hebben, indien er een niet-Roonhuysiaan bij betrokken ware geweest?

Toch laten de heeren, en misschien te goeder trouw, zich een beschuldiging van kwade trouw niet gezeggen. Rathlauw, die had durven schrijven: „De heeren de V. en v. d. P. zingen met de heeren Inspectoren van het Colleg. medic. een chorus, strijdig met de humaniteit en de goede trouw" wordt daarvoor op den 20. September 1754, des morgens ten 10 ure, met den dekaan Hanedoes en den vice-president de Famars (Tronchin was intusschen naar Genève vertrokken.) op burgemeesterskamer ontboden en kreeg daar van burgemeester Egbert de Vrij Temminck te hooren, „dat hij op zeer indecente wijze het Collegium medicum had geinjurieert, met onder anderen te zeggen: dat de inspectores coll. med. met die genoemde doctoren (de V. en v. d. P.) als te zamen een chorus spanden en dat zij niet te goeder trouw hun werk verrigteden, dat burgemeesteren sulks ten uiterste quaadaardig en onbetaamlijk vonden, een geheel collegie zo aan te randen, een collegie, dat door haer weled. Groot Achtb. was gecommitteert en hetwelke, wanneer het op de een of andere wijse wierde beleedigt of geinjurieert, van hun weled. Groot Achtb. altoos soude worden geprotecteert en behandelt even of haar weled. Groot Acht. selven mishandelt wierden." Hij had zich dus

voortaan te wachten een geheel college à faire te nemen „anders zouden mesures genomen worden, die rigoureus en eclatant souden wesen.” Hij mocht, als hij in ’t particulier beleedigd werd, daartegen schrijven, mits op decente wijze. „Waarop R. eenige woorden willende voorbrengen, eindelijk nog antwoorde, dat hij in het toekomende sulks soude doen als ’t collegium hem ook geen oorzaak daer toe geven soude; hierop seyde den Hr. President-burgemeester, ik raadde u maar, dat gij u zult hebben te gedragen naer ’t geene u gezegt is. Hierop ging hij (R.) uyt de kamer” en ook de inspecteuren verdwenen, maar niet, dan na den burgemeester voor ’t ophouden van hun prestige bedankt te hebben.

Wie billijkheid boven gezag stellen, zullen met dit summiere recht geen vrede hebben, vooral nu zij weten, dat de inspecteurs zich zonder kennis van zaken te bezitten, bij de heeren de V. en v. d. P. aangesloten en tegen Rathlauw gekant hadden. Evenmin zullen zij het geheel correct vinden, dat juist nu weer de keur tegen het gebruik maken van instrumenten door vroedvrouwen vernieuwd werd. Zij zullen allicht denken, dat hieraan een gevoel van rancune tegen de wed. Boekelman niet geheel vreemd is gebleven en versterkt worden in die meening door een wenk van de heeren de V. en v. d. P. aan andere steden, om ook daar een dergelijke keur te doen afkondigen. Maar ondanks dat alles, blijf ik volhouden, dat de leden van het collegium medicum, met uitzondering desnoods van Röell, zich in al hun handelingen ten dezen alleen hebben laten leiden door standsvooroordeel. Aan

financieel voordeel voor zichzelf hebben zij, in tegenstelling van de Roonhuysiaansche vroedmeesters, die hun gewillige helpers waren, zelfs niet gedacht. Ik zou kunnen volstaan met er op te wijzen, dat het een los en op geen enkel feit gegrond praatje is, dat zij met sollicitanten naar het vroedmeesterschap een oneerlijken koop zouden hebben willen sluiten. Noch van Boom, noch van Eckhart of Rathlauw, en dat zijn de eenige personen, die zich onder de keur van Januari 1746 voor het examen hebben aangemeld, is zoo iets bekend geworden en ongetwijfeld zouden wij het gehoord hebben, indien het gebeurd was. Bovendien hebben de heeren niet voor hun collega Tronchin maar alleen voor de drie Roonhuysianen, Boekelman Plaatman en Titsing de qualificatie als vroedmeester aangevraagd en verkregen.

Nog eens, standsvooroordeel is de slechte raadsman bij al hun handelen geweest. Om dit in te zien, is het noodig zich een weinig in te denken in de ideeën en verhoudingen, die in alle beschaafde landen in vroegeren tijd de medische wereld beheerschten.

HOOFDSTUK V.

SOCIAALMEDISCHE TOESTANDEN EN OPVATTINGEN IN DE 16—18de EEUW.

De medicinae doctores dier dagen waren diep en innig overtuigd, dat men zonder academische opleiding niet die kennis en ontwikkeling erlangen kon, welke zij noodzakelijk achtten, om welken tak der medicijnen ook zelfstandig en naar behooren te kunnen uitoefenen. Deze meening staken zij niet onder stoelen of banken, maar gaven er bij elke gelegenheid, te pas of te onpas uiting aan, en verzetten zich, niet zelden met de grootste heftigheid tegen elken maatregel of handeling, die er mee in strijd was of zelfs maar scheen te zijn. Maar niet slechts waren de chirurgen en beunhazen (de vroegere specialiteiten) intellectueel minderwaardig, zij waren ook minder in rang, in sociale positie dan hunne getabberde collega's. „Jusqu'au milieu du dix-septième siècle, le fait de se livrer à un travail manuel quelconque constituait une marque de servage, et parquait impitoyablement son auteur dans la classe ouvrière... La raison en est, dit de la Roque, parce que l'assiduité du labeur journalier

des artisans et l'appétit d'un gain nécessaire à leur subsistance les rend comme esclaves et ne leur inspire que des sentimens de bassesse et de subjection." (49) Als wij in 't oog houden, dat men vrij algemeen op deze wijze dacht en voelde, dan begrijpen wij den minachtenden toon en de geringschattende, vaak ruwe wijze, waarop de doktoren de niet gepromoveerde beoefenaars der medische wetenschap durfden bejegenen. „Homines ut plurimum nulla reliquarum artis partium peritia, nulla elegantiore doctrina, nulla personae dignitate instructi, sed *βαναυσοι* (handwerkslui) et e fece Romuli," zegt Conringius (50), die zeer goed wist dat o.a. Galenus niets onteerends in het handwerk zag maar het meer hield met Fabritius Aquapendente, die „architecton erat, ut nostris quoque moribus est." Architect, dat behoorde de medicus te zijn, een bouwmeester, die nooit zelf de handen aan het werk slaat, maar zijn ontwerpen laat uitvoeren door zijn bedienden, die aan zijn wenken moeten gehoorzamen en niet mogen opereeren, dan wanneer en hoe hij beveelt. Volgens hem zou het de plicht zijn van den magistraat weer een wet in te voeren, die den chirurgen en beunhazen verbiedt iets te ondernemen voor zij met een bekwaam medicus de geheele zaak besproken hadden. Ook Hoffmann (51), een der beroemdste medici van zijn tijd (geb. 1660. gest. 1742) is van dezelfde meening. De dokter zelf „non secare, non urere, nec emplastra applicare debet, quia infra dignitatém est rationalis medici, suscipere talia"; allicht kan hij daarvoor den een of anderen scheerbaas vinden. Hij zij slechts bij de meer gevaarlijke

operaties tegenwoordig, om raad te geven of stimulantien voor te schrijven of den chirurg van te vermetel ingrijpen terug te houden. Hij zie de instrumenten, pleisters, zalven e.d. na en lette of de chirurg bekwaam genoeg is voor de te ondernemen operatie en de patiënt sterk genoeg om haar te verdragen, ook of het stadium, waarin de ziekte verkeert, er wel geschikt voor is. Verder moet hij aangeven de plaats, waar geopereerd moet worden. „In operationibus gravioribus locus designetur a medico facto puncto cum penicillo tincto, sive trepanatio fiat, sive membri amputatio". En opdat toch vooral het prestige geen schade lijde, wanneer hij met dezen minderen broeder in aanraking komt „medicus nimiam familiaritatem cum chirurgo non ineat, easdem ob rationes quas circa pharmacapoeas traditas repetere nolo illud saltem addo, ut caveat disputationes de hac vel illa re, praesertim si sentiat semet inferiorem in tali materia chirurgica."

Die raad was zeker goed bedoeld, maar of zij veel volgers zal gehad hebben? Want de heeren bezaten een grenzenloos zelfvertrouwen. Durfde indertijd de woordvoerder van het College of Physicians niet vragen aan Peter Chamberlen Jr., die toch wel wat meer van verloskunde wist dan de eerste de beste, of hij niet toestemmen moest, dat elk lid van dat college een geval van moeielijke bevalling beter en juister beoordeelen kon, dan welke „obstetric surgeon" ook, al beroemden hijzelf en zijn broer er zich dan ook op, dat zij en zij alleen zulke gevallen goed konden behandelen (52). En werd niet Andries Boekelman, de oude, die het gewaagd had

een door hem verrichte verloskundige operatie tegen de aanvallen en lasteringen van Dr. Bonavontura van Dortmond te verdedigen, afgescheept met de woorden, dat hij niet „weerdig (was) de schoenen van een genereus doctor uyttetrecken" en „dat het beter was, dat (hij) zijn overige tijt besteedde, om (zijn) messen en lancetten als (zijn) pen te scherpen; oversulcks sal ik niet de pijne weerd achten deselvige meer te beantwoorden en sal voortaen u persoon als van minder caracter en qualiteyt met een verachtende stilswijgentheyt versmaden, en als een onwetenden Idioot verachten, in welcke geen schaduwe meer van zedelikheijt of kennisse te vinden is." (53)

Waar zoo, en soms nog erger, gedacht en geschreven werd, (Gui Patin schrijft, c'est une race de méchants coquins bien extravagans, qui ont des moustaches et des rasoirs) is het begrijpelijk, dat alle pogingen der chirurgen, om een zelfstandige positie te verkrijgen, op tegenstand bij de doktoren stuitten. „Nous ne voulons ni robes, ni bonnets, ni licences, ni tels autres abus; ils sont déjà assez glorieux et assez sots sans se fournir de tel apparat." Maar de chirurgen zelf vonden zich niet pedant en veeleischend, zij gevoelden zich verongelijkt en eischten een positie, die in overstemming was met hun kennen en kunnen. En van daar strijd. Hoe die van de zijde der medici in Frankrijk gevoerd werd, hooren wij van Franklin: „Dés les premières années du régne de Louis XIV, les chirurgiens reconnaissant leur impuissance, s'allient aux barbiers, forment avec eux une seule corporation. C'est sur elle que vont désormais se donner

carrière les instincts tyranniques et les basses rancunes de la Faculté de médecine. Aussi orgueilleuse qu'ignorante, hostile à tout progrès, tenant ses doctrines surannées pour le dernier mot de la science, étendant son hautain despotisme sur tout ce qui concerne l'art de guérir, elle couvre de ses dédains et n'en persécute pas moins sans trêve ces laquais bottés, ces méchants coquins, comme les appelle Gui Patin."

Overal en ook in Holland zag men in gewijzigden vorm hetzelfde gebeuren. Men was hier in den beginne wat achterlijk geweest. Want toen de Fransche en Belgische chirurgen zich reeds lang in afzonderlijke broederschappen of gilden hadden vereenigd, was er hier nog geen sprake van een geordenden staat van zaken, van een regeling, waarbij de bevoegdheden en plichten van den chirurg wettelijk vastgesteld waren. Nog in 1531 jammerde Jason à Pratis (54), dat door het niet-naleven der wetten zooveel vreemdelingen als chirurgen optraden en dat over 't algemeen de beoefenaars der medische wetenschap, vooral der heelkunde, waren, „naturalis scientiae imperiti et omnino nescii literarum, Cerdones, Coriarii, impudens Anus." Schoenlappers, ambachtslui, rapalje dus. „Ubique omnes, carnificum instar, secant, trahunt, suunt, habent provilissimo caudice humanum corpus, quicunque barbas detonsant."

Het duurde niet lang of er kwam verandering en verbetering in den toestand. In elke stad van eenige beteekenis kwamen chirurgijnsgilden tot stand, die spoedig tot bloei geraakten. Vooral het Amsterdamsche

gilde kreeg een gunstigen naam en een goeden roep, zoowel om de wetenschappelijke beteekenis, als om de sociale positie der leden. De praelector F. Ruysch, hierin krachtig bijgestaan door Andries Boekelman, den oude, had aan tal van ingeslopen misbruiken den kop ingedrukt en de opleiding der chirurgen op deugdelijke grondslagen gevestigd. Hij, die dagelijks van nabij zien kon en aan zichzelf ervaren had, hoe weinig bevoegd de doktoren waren om over kwesties van heel- en verloskunde een oordeel te vellen, verzette zich met kracht tegen hunne pretensies, om in deze zaken als opperste rechters beschouwd en gehoord te worden. Hij was, zooals zijn zoon, dit later schrijft, van meening, „dat men een man, die sijn werk van zoodanighe dinghen meer als anderen daarvan maakt, meer geloof geven moet als zommige bedilders, die noyt vrouwen verlost hebben."

Hoe gewild en hoe gezien het vak van chirurg was, ten tijde van Ruysch en ook nog later, kan blijken, ten eerste uit het feit, dat tal van medicinae doctores zich op de heelkunde begonnen toe te leggen en ten tweede uit de opmerking van Hoffmann: „Hollandia vero optimam occasionem exhibet hanc artem exactissime exercendi; reperiuntur ibi chirurgi peritissimi, cum quibus conversare neminem poenitebit." En wie zal zich verwonderen, dat de Amsterdamsche chirurg, in deze school gevormd, dat de Ruyschiaan, waarvan o. a. Titsingh het krachtig en onbuigzaam type was, altijd gereed stond zijn eenmaal verkregen rechten te verdedigen tegen lieden, dien „de doctor altijd onder den hoed stak?" Even natuurlijk is

het, dat doctoren, die van meening waren, dat „als een doctor enkeld letter A heeft, dan weet hij Z. Een baard-philosoouph, die zijn jeugd met raseeren toegebragt heeft, of stamper, kruidmenger of kramery-verkoper kan onmogelijk zo veel nagaan," dat zulke doctoren, zeg ik, telkens trachten zouden hun eigen bevoegdheid ten koste van die der chirurgen te doen gelden of uit te breiden. Den onverkwikkelijken strijd, die daarvan het gevolg moest wezen, heb ik reeds naar de bronnen, die mij ten dienste stonden, beschreven.

In de laatste phase daarvan hebben de doctoren, tot groote schade van hunnen goeden naam, gebruik gemaakt van de welwillende hulp der Roonhuysiaansche vroedmeesters, die, als alleenstaande kliek, hun eigene en wel finantieele belangen boven die van hun gilde stelden.

HOOFDSTUK VI.

NADERE BIZONDERHEDEN OVER DE PERSONEN, DIE BIJ HET ROONHUYSIAANSCH GEHEIM BETROKKEN ZIJN GEWEEST.

Omtrent het oordeel over laatstgenoemde heeren is geen aarzelen mogelijk. Alle betrouwbare berichten luiden eenstemmig dat zij hun geheim zoo zorgvuldig mogelijk trachtten te bewaren en hun diensten, zoo niet geheel, dan toch bij voorkeur te koop hielden voor welgestelden en dat zij soms, speculeerende op den angst der barende en hare omgeving, ongehoord hooge belooningen voor hunne te bewijzen diensten wisten te bedingen. Titsingh beweert, dat, waar hij zich met *f* 12 moest tevreden stellen, zij tot *f* 1000 durfden eischen en uitbetaald kregen. Ook schijnt het vrij zeker te zijn, dat zij niet onder de eersten en besten hunner vakgenooten behoorden. Maar het zou onredelijk en onbillijk wezen, van hen al het kwade en verkeerde te gelooven, dat hun Titsingh in zijn boosheid of Rathlauw in zijn berekenend egoïsme of ook wel Schlichting, in zijn mallen en onberedeneerden doctorenwaan voor de voeten werpt. Titsingh immers schreef zelf:

„Als praelector ganzendrek roerd, diend deken het secreet te dempen," en hij viel met een ware woede niet slechts op het geheim maar ook op de bezitters aan. Wie echter deze critici aandachtig leest, zal ook bij hen het bewijs vinden, dat de geheimbezitters intelligente en bekwame operateurs waren, die slechts dan tot hun instrument de toevlucht namen, wanneer er een werkelijke indicatie voor het gebruik bestond. Herhaaldelijk leest men, dat zij de vrouw verlieten, omdat hun tijd nog niet gekomen was of dat zij terugkwamen, wanneer het kind reeds geboren was. Natuurlijk hadden zij evenals alle andere operateurs met drukke praktijk hun ongelukkige gevallen, maar hieruit te willen besluiten, dat zij niet voor hun taak berekend waren of in daarvoor ongeschikte gevallen met hun instrumenten ingrepen, schijnt mij ongeoorloofd. Als dat het geval geweest ware, dan zouden zij niet zoo gezocht en gezien geweest zijn bij publiek en vroedvrouwen, als ons o. a. door Matthijs van der Haage beschreven is geworden. Wel vormden zij in zekeren zin een alleenstaande bent, die min of meer vijandig tegenover de andere collega's stond, en, indien ik „medicus politicus" (55) goed interpreteer, zou deze zelfde toestand al reeds zeer vroeg, in 1700 en eerder, bestaan hebben. Hij schrijft de volgende, wel wat orakelachtig klinkende woorden: „Ondertusschen houde weinig meesters door heimelijk verstand met de vroedvrouwen het vroedmeesterschap zoo trouw onder haar, dat zij op alle andere, die tegens hare gewoonte hetzelve manuaal van barende vrouwen te helpen op veiliger wijsen tragten voort te zetten, als quaadaar-

dige uitvallen, deselve lasteren en bij alle menschen, daar sij de overhand hebben, verdenken. Dus werden nuttige en goede oogmerken van kunstiveraars en voortsetters vervolgt, verdrukt en weggenomen. Dog alle dezulke zullen nog wel eens gewaardeert worden, als namentlijk de verfoeyelijke interest, die seer driftig en baldadig gesogt werd, de kunstenaar wat minder zal bekèren (moet dit wellicht zijn bekoren? G.) die nu doorgaans ('t welk te beklagen is) meer het oogmerk is van gierige en inhalige artsen, vroedmeesters en operateurs als de liefde van de kunst, 't welk men klaarder zouden zien als op alle de operaties een geregelde en voor gemeender borgeren dragelijker taxe waren." Wat zou dat anders kunnen beteekenen, dan dat een clubje van gezochte en gewilde accoucheurs, dat zich goed, wel wat al te goed liet betalen, de overige collega's uit de praktijk zocht te houden, door zelf te poseeren als de verloskundigen par excellence, die niet slechts betere hulpmiddelen bezaten maar deze ook beter wisten toe te passen dan deze? En waarom ik nu geloof, dat hier de Roonhuysianen bedoeld zijn, ten eerste omdat de hier aangeduide taktiek geheel in het systeem van die heeren paste en ten tweede, omdat medicus politicus het ook zeer druk heeft over „seker chirurgijn vroedmeester, nu ook doctor, die veele vrouwen zoodanig besit, dat zij van hem liever als van een vroedvrouw willen behandelt zijn." Op een andere plaats heet het van hem, dat hij van „ordinair chirurg tot een vroedmeester, en door de tijd in hooger jaren tot een doctor gepromoveerd is, nadat hij bevorens reeds in de opinie van de

gemeente was." Het is niet twijfelachtig, wien hij hier op 't oog heeft. Het is Rogier v. Roonhuyse, die, omstreeks 1670 chirurg geworden, volgens de op het Amsterdamsche Archief aanwezige lijst van de namen der doctoren, die daar gepraktiseerd hebben, in 1693 aan de hoogeschool te Harderwijk gepromoveerd is. Het is bekend, dat de diploma's, vooral der geneeskundige faculteit dier universiteit soms zéér en niet 't minst gemakkelijk in dié dagen, verkregen werden en volstrekt geen waarborg opleverden voor de wetenschappelijke beteekenis der gepromoveerden. Toch stond Rogier Roonhuyse bij het leekenpubliek zeer hoog aangeschreven. Want „wie op de maare des volks is, die is wijs genoeg om alles te zijn, wat de onkundige menschen willen dat zijn." En van deze gunstige opinie omtrent hem, schijnt Roonhuysen in vele opzichten misbruik gemaakt te hebben. Hij was heerschzuchtig en trachtte alles en allen naar zijn hand te zetten en volgens Hendrik van Deventer (56) „wiert er in 't algemeen seer geklaagt over de somme, die hij sig deed geven en die hij wel hadde behoren te matigen, op dat de geringe vrouwen soo wel door hem hadden kunnen geholpen werden als de rijken."

Het is merkwaardig, dat, zoover ik weet, en ik heb ze met studie doorzocht, geen enkelen schrijver van 't begin der 18de eeuw, tot zelfs Medicus politicus niet, die toch een oprechten hekel aan hem had en geen gelegenheid verzuimt om hem en ook zijn zoon te bedillen of te bekladden, dat niemand den naam van Ruysch noemt in verband met het Roonhuysiaansche geheim of andere

dergelijke praktijken. Ruysch zelf deed ook niet mee aan een „club": en zoowel uit zijn eigen geschriften als uit die van zijn tijdgenooten blijkt ten duidelijkste, dat zijn raad (hij nam slechts consultatieve praktijk waar) door personen van de meest verschillende richting werd ingeroepen en gewaardeerd. De beschuldigingen, die later tegen hem zijn ingebracht, berusten dan ook alleen op zijn medewetenschap aan een ook door hem geheim gehouden middel, om geklemde hoofden te redden. Later zal blijken, wat men hem ten dezen opzichte verwijten moet.

Omtrent de eigenlijke Roonhuysiaansche vroedmeesters, die voor ons onderwerp van beteekenis zijn, zal ik kortheid betrachten. Hun geschiedenis, een echte genesisgeschiedenis, is gemakkelijk te overzien en spoedig verteld en moet luiden:

R. van Roonhuyse gewon naast den bekwamen operateur P. Plaatman, Joannes de Bruin, den bescheidenen en eerlijken praktikus.

C. Boekelman gewon zijn zoon Andries, den ontaarden kleinzoon van den rechtschapenen en flinken medehelper van Frederik Ruysch.

P. Plaatman gewon zijn zoon Gerrit, den ruwen en ongelikten achttiende-eeuwer.

G. Plaatman gewon Jacob van Dieden, den vermaarden Utrechtschen heelkundige.

Joannes de Bruin, Reinier Boom den onbeholpen empiricus en deze laatste, Gerardus de Wind, Amsterdamsch geneesheer en diens broeder, Paulus de Wind, een der eerste verloskundigen van zijn tijd.

Andries Boekelman eindelijk gewon Albert Titsingh, den sluwen en schranderen praatjesmaker benevens de doctoren Theodoor Tronchin, inspecteur van 't Amsterdamsch collegium medicum en Bart. Herm. de Moor beroemd geneesheer te Gouda.

Als ik nu nog herinner aan de reeds vroeger genoemde geheimbezitters, de Bosson, Hendrik Berkman en Jan de Bree, dan heb ik alle personen opgesomd, die voor de geschiedenis van het Roonhuysiaansch geheim van eenige beteekenis zijn en kan ik besluiten met er op te wijzen, dat Schlichting nog melding maakt van chirurgijn Dicten uit Leiden, terwijl Matthijs van der Haage mededeelt, dat M. Berkman zijn opleiding te danken had aan R. Boom, en F. de Rooy die voor de eene helft aan J. de Bruin, voor de andere eveneens aan R. Boom verschuldigd was.

Om den lezer zooveel mogelijk tot een zelfstandig oordeel in staat te stellen, acht ik het gewenscht nog eenige historische bizonderheden omtrent de bij het geheim betrokken personen mede te deelen. Ik stel mij daarbij tot regel om den teks aan te vullen en niet te herhalen, wat reeds gezegd geworden is.

J. de Bruin.

Volgens Titsingh moet men Gode meer gehoorzamen dan de menschen. „De vreeze des Heere is het beginsel der wijsheid en de liefde Gods is het einde der wet. Dit bewoog De Bruin en anderen, ongeagt het edikt van January 1746, vrouwen in baarensnood te helpen, het edikt overtreedende". Ook Rathlauw verhaalt dit en ver-

telt op verschillende plaatsen het volgende geval: „deze waardige man wierd in den jaare 1747 geroepen bij eene vrouwe (in de Stilsteegh), die in gevaar was haar leven te verliezen; daar gekomen zijnde, vordert men van hem dat hij deze vrouw zoude verlossen, dit weigerde hij in den eersten opslag, zeggende dat hem zulks verboden was; men houd aan, en eindelijk in zijn ziel aangedaan zijnde over deze ongelukkige vrouw en niet langer kunnende weerstaan aan de ernstige gebeden der omstanders, als ook van een medicinae doctor (Doctor Duret) daar tegenwoordig zijnde, slaat hij de hand aan 't werk en behoud dus de moeder met deszelfs vrucht. Deze verlossinge wel haast verspreid zijnde, verwijzen de gezegde Heeren Inspectoren vader De Bruin in een boete van hondert guldens. Armzalige belooning voor zo een prijzenswaardige daad."

J. P. RATHLAUW.

Deze chirurg, die volgens zijn eigen zeggen, in 1741 nog niet lang in Holland en daarom het Hollandsch niet voldoende machtig was om het geheel correct te schrijven, had reeds „in zijn bloeyende jeugd de satisfactie en eer mogen genieten, gans alleenlijk in het wech gaan van den heer Doctor Wever verscheidene maanden het vorstelijk huis van Oranjiën en Nassau te bedienen." Hieraan zal hij het te danken gehad hebben, dat zijne Vorstelijke Doorluchtigheid hem bizonder gerecommandeerd heeft aan zijn hoogheidt den prins van Lichtenstein en aan andere meer. Deze verschaften hem de gelegenheid te

Parijs en elders „niet alleen in de hospitalen te durven gaan, maar ook in 't besonder aan particuliere plaatsen en bij besondere professoren te laaten frequenteeren." Hij wil er mee zeggen dat hij ruimschoots gelegenheid gehad heeft om zich praktisch van de verloskunde op de hoogte te stellen en verzekert, dat hij het met succes gedaan heeft en er allicht meer van weet dan de gewone chirurg „dewijl ik mij niet alleen in Engeland, maar in 't besonder te Parijs en te Berlijn heb soeken te perfectionneeren." Wanneer nu later de geheimbezitters hem met zijn buitenlandsche verhalen wat in het ootje trachten te nemen en bovendien verzekeren, dat er nergens in het buitenland aan vreemdelingen gelegenheid gegeven wordt tot practische, wel tot theoretische oefeningen in de chirurgie en obstetrie, dan geeft hij er den volgenden draai aan: „ik zoude ook kunnen aantoonen, hoe zijn Excell. de Heer Ambassadeur van Hoey mij de gelegentheid bezorgt heeft, om in 't Hotel Dieu zelfs mede te werken." En zoo'n tusschenkomst is noodig geweest, indien hij waarheid en geen fabeltjes verteld heeft. Want met het klinisch onderwijs was het over 't algemeen in die dagen in het buitenland treurig gesteld (57). Verlossingen zien kon men bijv. in Parijs alleen bij Grégoire en bij misschien nog een anderen privaat-medicus. En zelfs de Bree, die omstreeks 1770 en later zijn studiereis maakte, schrijft nog: „Ik voor mij betuige, dat schoon ik in Engeland twee jaaren onder den beroemden Makensie en twee jaaren in Frankrijk onder den onsterffelijken Levret en Péand aanhoudend (op de fantome!) heb geleerd, de menigvuldige tegen-

natuurlijke verlossingen bij de kleine gemeente alhier, mij vroedmeester hebben doen worden."

Hoe het ook zij, van zijn groote kennis op verloskundig gebied was men te Franeker in 1741 niet langer gediend. Den slechten afloop van een verlossing, die een ander ondanks alle daartoe in het werk gestelde pogingen te vergeefs had trachten te termineeren en waar ten lange leste zijn hulp werd ingeroepen, heeft men op zijn rekening willen schuiven. Of het waar is, dat hij zelf zijn handen geheel heeft thuis gehouden en dus de ruptura uteri, die door hem en anderen bij de sectie geconstateerd is geworden onmogelijk aan zijn ingrijpen kan toegeschreven worden, maar veeleer aan dat van zijn voorganger zal te danken geweest zijn, valt thans niet meer met zekerheid uit te maken, maar wil ik gaarne aannemen. Evenzoo, dat hij het veld heeft moeten ruimen voor den laster zijner tegenpartij, die hem te machtig was. Zijn pogingen om deze tot toegeeflijkheid te stemmen, mislukten geheel. En later, toen hij in Amsterdam met de toongevende heeren in de faculteit op goeden voet trachtte te komen, was hij niet gelukkiger. Geen zijner collega's schijnt met hem op gehad te hebben en toch behoorde hij intellectueel volstrekt niet tot de mindere broederen. In dialektiek en in logischen betoogtrant was hij den geheimbezitters verre de baas en ook in kennis van 't vak behoefde hij voor de meesten der toenmalige praktici niet te wijken. Maar men vertrouwde en geloofde anderen meer dan hem.

Zijn voorstel om met de geadmitteerde vroedmeesters

in moeielijke gevallen in consult te treden, werd door deze smadelijk afgeslagen. En de tegenstanders dier heeren, met Titsingh aan het hoofd, vergaven het hem nimmer, dat hij zich zoo ver vernederd had, om voor een commissie uit het collegium medicum examen in de vroedkunde af te leggen. Ook met de praktijk ging het niet, zooals hij wenschte.

Al zijn pralen op bizondere kennis en voortreffelijke handgrepen, die hem alleen bekend waren, baatte niet. Want deze felle bestrijder van het Roonhuysiaansche geheim annonceerde zich als bezitter van andere, veel belangrijker geheimen. Hij kende een poeder, waarmee het altijd gelukte valsche vlagen in ware te verkeeren, hield het geheim en liet er zich voor betalen. Zoo had hij een bizondere tang, waarvan hij alles beloofde en nog in 1754 vertelt hij van „een geheim, 't welk dit, zo wel als het zogenaamde Roonhuysiaansche verre overtreft; 't is een geheim, oneindig verheven boven alles, wat tot nu toe, relatif tot dit stuk, aan den dag is gebracht, met één woord, het is een waar geschenk van de voorzienigheid; en ik kan u betuigen, dat, sedert ik bezitter van hetzelve geweest ben, het mij altoos gelukt is en de moeder en de vrugt zonder het minste ongeluk, in weinig minuten tijds, te redden." De rest kan men raden, hij is bereid „de efficaciteit van dit geheim" aan te toonen en daarna „hetzelve op zekere voorwaarden aan de overigheid mede te deelen, opdat het ten nutte van het menschdom in 't vervolg mag worden gemeen gemaakt."

Jammer voor Rathlauw, dat de overheid zich Oost-indisch doof hield. Maar daarmee achtte hij zich niet verslagen en nog in 1785 ging hij naar Parijs, om aan minister Breteuil zijn tang voor *f* 300.000 aan te bieden. Ook thans slaagde hij niet en schijnt spoedig daarna gestorven te zijn.

J. D. Schlichting.

Deze was het type van den waanwijzen dokter uit dien tijd. Om zich hiervan te overtuigen herleze men slechts wat ik reeds van hem geciteerd heb. Ook deze, evenmin als zijn mede-ontdekker Rathlauw, moet men met zijn verontwaardiging over de geheimhouderij niet al te veel au sérieux nemen. Hij schrijft bijv: „dit mag ik met alle regt noemen het geheim van dokter Feken, 't welke ik Docter Joannes D. Schlichting alleen bezit en oefenen kan"; hij „zal het in de toekomende tijd niet voor *f* 2000 verkoopen, maar voor niet aan de wereld bekent maken." Dit laatste moet echter nog altijd gebeuren.

Dr. Cornelis Hendrik Velse uit den Haag.

Volgens inlichtingen, mij welwillend verstrekt door den heer J. Servaas van Rooyen, gemeente-archivaris te 's Hage, liet dr. Velse op den 27. Juli 1747 door den bode aan den deken van het Chirurgijnsgild weten, dat hij was aangesteld als stadsdokter.

„Op 22 November 1755 was de vriendschap volkomen. Deken en hoofdmannen gaan op den maaltijd bij Dr. V.

Hij vereert een bokaal met zijn wapen en inscriptie. Alles zeer fraai in het glas gesneden."

Zelf vond ik in de notulen van de Harderwijksche Universiteit, dat hij reeds een jaar te voren in aanmerking gekomen was voor een professoraat in Harderwijk. Hij stond mede op het achttiental, dat, in verbinding met de prinses-gouvernante, Leidsche professoren en anderen door de curatoren was opgemaakt ter vervanging van de De Gorters, vader en zoon, die naar Rusland vertrokken waren. Het is waarschijnlijk, dat de prinses-gouvernante hem tot voorspraak geweest is. Ten minste, ik lees bij Krul (58) dat hij was „lijfmedicus extra-ordinair van Z. H. den Heere Prince Erfstadhouder" en meermalen op Het Loo vertoefde. En bij den dood van Schwencke werd hij den 25. April 1765 als diens opvolger tot professor in de ontleed-, heel- en verloskunde benoemd, maar gaf den 25. Juni „kennis aan het collegie eer hij zijn commissie kreeg en geen eed gedaan had, zoo heeft deselve daar van afgesien." Het eervol ontslag volgde den 1. Augustus wegens zwakke gezondheid; hij stierf dan ook aan verval van krachten den 13. Januari 1808 in den bloeienden leeftijd van 88 jaar en 6 maanden." Den titel van professor bleef hij tot aan zijn dood behouden. Hij nam ijverig deel aan het medische leven van zijn tijd en stond, zooals men bij Krul lezen kan, in de kwesties, die de chirurgen van de medici scheidden, gemeenlijk aan de zijde zijner standgenooten. Toch was hij niet altijd zoo bekrompen als deze en uit de notulen van het Haagsche collegium medicum heb ik gezien, dat hij soms de eischen van 't gezond

verstand en de belangen der patiënten boven het prestige en het eigenbelang van den medischen stand wist te stellen.

Een zekere vroedvrouw Mol, die dit onder toezicht van haar man, een chirurg, op het lijk geleerd had, had in 1762 den catheter geappliceerd bij een arme, niet-betalende parturiens. De chirurgen, die op haar geloerd hadden, beboetten haar voor *f* 12. Prof. Schwencke koos geheel de partij van de chirurgen, die van oordeel waren, dat de vroedvrouw op verboden terrein gejaagd en dus schade gebracht had aan hun prestige en geldelijk gewin. Op voorspraak van Velse echter werd juffrouw Mol, die reeds 15 jaar met allen lof gepractiseerd had en een van de beste vroedvrouwen was en hier, „nu zelvs om godswil en zonder de minste belooning, zelvs in de nagt, dit ongelukkig meissie ook geholpen had," door den Heer President-burgemeester Dedel, commissaris bij 't gilde, van boete ontslagen. Volgens Velse had zij een goed werk gedaan en moesten de andere vroedvrouwen het ook leeren en in praktijk brengen. Schwencke ging daartegen in, en wist een besluit van burgemeesters uit te lokken, waarbij voortaan het zetten van den catheter door een vroedvrouw volstrekt verboden werd.

Dr. Samuel Sullijn, Dr. Johannes Hanedoes, Dr. Theodorus Tronchin, Dr. Cornelis Johannes de Famars.

Dr. Samuel Sullijn, in 1732 lid van het college geworden volgde in 1748 Mr. Röell als dekaan op en stierf in 1753.

Hij werd als dekaan vervangen door Hanedoes, die tegelijk met hem in het college gekomen was en reeds dadelijk in 1732 van zijn nieuwe positie gebruik maakte, om zoogenaamd de dignitas medica op te houden. Het vuurtje van de onwettige plaatsing der medici en chirurgen in het theatrum anatomicum werd door hem aangeblazen en gestookt. Hij heeft de geheele Roonhuysiaansche campagne meegemaakt en werd bij zijn overlijden in 1777 als dekaan vervangen door dr. De Famars, die in 1748 tot lid van 't college gekozen was geworden (59). Bij Krul wordt van hem gezegt: „Door den komst van den bequaamen Famars uit Keulen, zoude Bronkhorst," die in Augustus 1730 gestorven is, „geheel uit praktijk gekoomen zijn."

Omtrent Tronchin kan ik niets vermelden, dan wat reeds in de tekst te vinden is. Hij had van Andries Boekelman het geheim geleerd, „met dat beding, om hetzelve naar verloop van twintig jaren der wereld mede te deelen;" zijn voornemen om het reeds in 1746 te publiceeren, heeft hij moeten opgeven, omdat Boekelman er zich tegen verzette en hem niet van zijn woord ontslaan wou.

Ook omtrent W. Röell, den Genevois, zooals Titsingh hem herhaaldelijk betitelt, zijn mijn onderzoekingen negatief uitgevallen. Ik moet mij dus houden aan het bericht van Banga, dat hij in 1755 Amsterdam verlaten heeft. Waarom? Teleurstelling, Ziekte? Ik weet het niet.

P. Plaatman.

Bij verschillende schrijvers van zijn tijd vinden wij van hem aangeteekend, dat hij een bekwaam operateur en

een handig verloskundige was en gevallen meegedeeld, die dit nader aantoonen. Ruysch (60) bewaarde o. a. „een onvoldrage kindtje, 't welk een jaar en nog langer zonder verrotting in de baarmoeder gezeten hadde, zijnde alleenlijk wat slap en slenterig geworden, eyndelijk is het door de zeer beroemde heelmeester Pieter Plaatman, in Oogstmaant 1722, omtrent den navel uitgesneden, met behoudenis van 's moeders leven, die tot dezen tijd toe nog gezont en frisch is. Deze geschiedenis en wat daar bij behoort, zullen wij, zo 't God wil, met behoorlijke verklaringen in 't vervolg beschrijven." Dit is niet gebeurd, zoodat ik geen nadere bizonderheid kan mededeelen.

C. BOEKELMAN.

Zoon van Andries Sr., wordt ook hij door zijn tijdgenooten herhaaldelijk als een uitstekend verloskundige geroemd. Volgens Titsingh zou hij 5 maal de sectio cesarea verricht en bij zijn verlossingen niet zelden van een schroeftuig gebruik gemaakt hebben; éèns „braaken daar door de ossa pubis in haar Synchondrosis." Nog vertelt hij de volgende grap van hem: „geroepen zijnde in de oude Looyersstraat, zei hij tegen 't vroetwijf, 't kind leefd. Dat is goed, zeide den kraamheer, haalt gij 't leevend. Mr. Cornelis repliceerde, dat is hier geen Costuum, ik weet van geen Costuum sprak den Man, en sloot zijn deur op 't nagtslot. Hij dwong Mr. Cornelis om de vrouw te verlossen, 't geen hij verrigte door middel van 't balansjet. De vrouw en 't kind bleven voorspoedig in 't leeven."

A. Boekelman Jr., G. Plaatman, Albert Titsingh, R. Boom, J. v. Dieden.

Deze vijf chirurgen, die zich intertijd in hun tegenschrift aan Rathlauw voor de echte geheimbezitters uitgaven, worden, met uitzondering van den laatste, gemeenlijk niet gunstig beoordeeld en vooral van de vier eersten, allen Amsterdammers, wordt door hun tijdgenooten en collega's allerlei leelijks verteld. Andries Boekelman en G. Plaatman echter moeten het het meest ontgelden. Beiden zijn jong gestorven, Boekelman in 1750, (toen toch liep het kontrakt af, dat Albert Titsingh met hem voor het leven gesloten had) G. Plaatman op 't laatst van 1753 of in 't begin van 1754; zij zouden een zeer ongeregeld leven geleid hebben. De laatste zou ruw en onbeschoft, de eerste „te haastig" in zijn optreden geweest zijn. Zou dit laatste, dat een verwijt van Rathlauw aan Boekelman is, de verklaring bevatten voor de slechte resultaten, die A. Boekelman niet zelden in zijn praktijk moet gehad hebben? Ook Titsingh zinspeelt hier meermalen op. Daarom ben ik ook geneigd om aan te nemen, dat deze laatste Andries op het oog heeft, wanneer hij schrijft: „Een van de zogenaamde gequalificeerden was stads vroetmeester en heeft door zijn wangedrag dat ampt verlooren en ze gaaven 't aan een ander, nogtans noemt men den eenen, zo wel als den anderen, gequalificeerden, dat zijn twee." (pag. 101). Uit het verband, waarin deze woorden staan, is met zekerheid te besluiten, dat met „deze twee" Boekelman en Plaatman bedoeld

worden en daarom zijn zij in strijd met wat Titsingh schreef op pag. 78, namelijk, dat alle geadmitteerde vroedmeesters „aangestelde stadsvroedmeesters" waren. Ik kan deze tegenspraak niet oplossen evenmin als ik met zekerheid kan uitmaken, wie in de hier geciteerde woorden, de afgezette en wie de nieuw aangestelde moet zijn. De notulen van het collegium medicum reppen met geen woord over deze zaak.

Omtrent R. Boom kan ik niets meer meedeelen, dan hetgeen de tekst reeds vermeldt. Uit alles blijkt, dat hij behoorde tot de empirici, die volgens Camper „zonder te redeneren en zonder begrip van de deelen te hebben, het werk verrigt hebben. „Albert Titsingh daarentegen, de neef van Abraham, „(die) hem een vaderlijke streek over de reeds vereelde ruggegraat (wil) geeven," had zich bij vriend en vijand den naam verworven van te zijn een kundig en schrander verloskundige. Zelfs wist hij de heeren De Visscher en Van de Poll te imponeeren door hun blijken te geven „zijner prijzenswaardigste edelmoedigheid." Hij heeft hen namelijk in kennis gesteld met de wijze, waarop hij het door hem gebruikte instrument toepaste. Trouwens deze heeren zien het goede, waar het niet gevonden wordt en gelooven zelfs zijn praatje, „dat hij al in den jaare 1750 voornemens geweest ware (het geheim) bekent te maken," indien hij niet bevreesd geweest ware „dat men er een kwaad gebruik van maken mogt." Volgens een opmerking van De Bree schijnt hij in 1790 gestorven te zijn, terwijl Krul van hem meedeelt, dat hij den 14 Januari 1735 chirurg geworden is.

P. de Wind en anderen spreken zeer gunstig over het karakter en de bekwaamheden van Jacob van Dieden. Dank zij de welwillendheid van Mr. S. Muller, den gemeente-archivaris van Utrecht ben ik in staat het volgende omtrent hem mede te deelen. Jacob van Dieden was de zoon van den chirurgijn Leonard van Dieden, die in 1763 op meer dan 80-jarigen leeftijd overleed. Hij werd geëxamineerd en toegelaten als chirurgijn op 6 November 1713 en aangesteld als stadsoperateur en steensnijder op den 14 Juli 1748. Hij was busmeester van het chirurgijns-gilde in 1741—43 en proefmeester in 1746—1748. Den 15den Januari 1748 werd hij aangesteld als stadsvroedmeester. Maar hij genoot niet lang van deze nieuwe waardigheid; den 12den Februari 1749 overleed „Sr. Jacob van Diden in den Damsteegh, laat na sijn vrouw en een onmondig voorkind.” Al deze feiten wijzen er op, dat hij in zijn geboortestad en woonplaats zeer gezien en geacht was evenals

DE GEBROEDERS DE WIND.

in de hunne. Gerardus de Wind, volgens de heeren De Visscher en Van de Poll, „thans hier ter plaatze de genees-kunde oeffenende” heeft zich, als men Fokker (61) gelooven mag, na zijn promotie in 1752 „te Middelburg gevestigd zonder aldaar de praktijk te hebben uitgeoefend. Hij was een zeer geleerd man, die om zijn bekwaamheid de betrekking bekleed heeft van Hoogleeraar in de ontleed-, heel- en vroedkunde aan het Athenaeum te Middelburg. Hij is op 70-jarigen leeftijd den 6 October 1800 overleden.” Zijn oudere broeder, Paulus, (1714—1771),

die zich zeer verdienstelijk gemaakt heeft op het gebied der verloskunde, heeft een zeer werkzaam leven gehad en in de stad zijner inwoning allerlei zeer gewilde en hoog geziene betrekkingen bekleed. Welk een degelijk geleerde en ijverig werker in hem stak, was reeds te vermoeden uit zijn dissertatie „De abortu" (62), die van groote werkkracht en veel weten getuigt en werd schitterend bevestigd door zijn klassiek werkje, „'t Geklemd hoofd geredt," waarin hij als één der eersten vastberaden en bewust het pad inslaat, dat de moderne wetenschappelijke verloskunde niet meer verlaten heeft.

B. H. de Moor uit Gouda.

Van den heer Kesper, archivaris te Gouda, ontvang ik de volgende mededeelingen:

„B. H. de Moor, Slooze Sluzanus (uit Maassluis) is in 1727 op 18 jarigen leeftijd als student te Leiden ingeschreven (waar en wanneer gepromoveerd wordt niet opgegeven). Volgens het poorterboek komt hij in 1738 te Gouda. Hij was kerkmeester in 1748 en volgende jaren, Libryemeester 1749 en later, zat dus in verschillende commissies. Hij was een bekend accoucheur en werd braaf tegengewerkt door de vroedvrouwen. In de resoluties van het chirurgijnsgild 1748—81 komt het verhaal voor van een verlossing, dat daarvan een sprekend bewijs levert." Zooals uit de copie van die historie blijkt, voor welker toezending ik den heer K. bij dezen mijn hartelijken dank betuig, trachtten de dames De Moor zooveel mogelijk buiten de verloskundige praktijk te houden. Hij kon haar te goed op de vingers kijken.

HOOFDSTUK VII.

DE GEHEIMHOUDERIJ, VAN EEN ETHISCH STANDPUNT BESCHOUWD.

Na al deze beschouwingen en feiten kom ik het thans opnieuw uitspreken, dat het door Osiander in omloop gebrachte en door geschied- en overzichtschrijvers navertelde verhaal van de geschiedenis van het Roonhuysiaansche geheim met de werkelijkheid niets te maken heeft. Het is niet waar, dat de drijfveeren, waardoor de bij die zaak betrokkene personen geleid werden, allen van het laagste allooi, van geldelijken aard waren. Röell heeft gehandeld onder den invloed van persoonlijke animositeit, van gekrenkte eerzucht, van overprikkeld standsgevoel, van weet ik al niet wat en heeft zijn gelijkzinde standgenooten weten over te halen, om met behulp van de Roonhuysiaansche vroedmeesters, aan de zich onafhankelijk voelende chirurgen de superioriteit der doctoren te doen gevoelen. Alleen een klein getal geheimbezitters zou men met grond van geldzucht mogen betichten; bij de meesten echter, bij mannen als Tronchin, De Wind, De Moor trad het geldelijk eigenbelang geheel op den achtergrond. Hun

treft alleen het verwijt, dat zij zich, om achter het geheim te komen, bij eede verbonden hebben, om geheim te houden, wat volgens onze begrippen beter was openbaar te maken. Maar de begrippen van toen met die van thans op één lijn te willen stellen, zou in de hoogste mate onverstandig en onbillijk zijn. Aveling (52) zegt te recht: „It is not fair to judge members of our profession who lived two hundred years ago, by the code of ethics which medical men now accept.” Zelfs Smellie zei immers nog, dat er in zijn tijd geen medicus van beteekenis was, die er zijn geheim niet op nahield. En ik zou niet weten, welken Hollander ik aanwijzen moest, die in die en vroeger dagen geheel vrij was van de smet der geheimhouderij. Is niet reeds gebleken, dat Rathlauw en Schlichting van hun bestrijding der Roonhuysianen gebruik maakten, om hun eigen geheimen aan den man te brengen? En is het niet opmerkelijk, dat de door en door eerlijke Titsingh, die het geheim en zijn bezitters zoo hardhandig mogelijk te lijf gaat, geen enkel woord van verontwaardiging verspilt aan de geheimhouding als zoodanig? En wat lezen wij bij Van Deventer, (63) dien wij dan toch, zoowel wat karakter als wat kennis aangaat, onder de eerste artsen van zijn tijd mogen stellen? Hij heeft meegedeeld en wil voortaan alles meedeelen, wat tot de obstetrie en chirurgie in betrekking staat, „alleen met deeze uitzondering dat ik voor mijn eigge kinderen, als mijne naaste erfgenamen, houde de kennisse van eenige chemische preparatiën (stofscheikundige) en de grondige kennisse en hand-grepen om allerley quade gedaantens des lichaams *sekerlijk*, *veylig*,

gemakkelijk en spoedig te herstellen, waarin ik niet, om mijner waardigheydswille, een bijzonder talent van God als een toewerpzel heb ontvangen." En later nog eens op de zaak terugkomende schrijft hij: „ik hoope, dat mij niemand zal qualijk afneemen, dat ik daar van de genoemde twee stukken als het beste, aan mijne kinderen, als haar erfregt, haar toewijze of haar reservere." Onze 17[de] en 18[de] eeuwsche collega's hadden nu eenmaal een andere opvatting over eigendomsrecht als wij. Zelfs zou, volgens een mededeeling van Groshans (64) nog in een keur van 1787 aan de geneesheeren het leveren van geneesmiddelen verboden zijn geworden „alleenlijk uitgezondert eenig weesenlijk arcanum of geheim, zonder daar egter misbruik van te mogen maken." En men geloove niet, dat de Hollanders een uitzondering op den regel vormden. Het was overal precies hetzelfde. Over de Engelschen heb ik reeds gesproken en deel alleen nog om het interessante van de zaak het volgende uittreksel mee uit de notulen van regenten van het St. Bartholomeus' Hospital. Bij zijn benoeming als geneesheer aan dat gesticht bedong de groote Harvey: „That the Apothecary keepe secrett and doe not disclose what the Doctor prescribeth nor the p'scripts he useth but to such as in the Do[rs] absence may supply in his place and that with the Doctors approbaçon."

Elders vermeldt Groshans, aan wien ik deze laatste bizonderheid ontleen, dat men bij Heim kan lezen, „dat de geheimraad Muzel in 1772, toen hij zijn zoon in de Charité met zich aan het ziekbed nam, dezen de uitdruk-

kelijke belofte heeft afgenomen, dat hij aan niemand, zelfs niet aan zijn innigste vrienden, immer iets van zijn methodus medendi zou mededeelen." En van alle zijden komen eenstemmige berichten. Mauriceau, zelfs Levret laboreeren nog aan de kwaal.

Heusch, wij doen beter onze minachting en onze verontwaardiging voor andere dingen te bewaren en ik voor mij durf hardop verklaren, dat ik het lichtvaardige en onbillijke oordeel, door den geschiedschrijver Osiander geveld, sterker afkeur dan de geheimhouding en den handel, waaraan zich enkele geheimbezitters van het midden der achttiende eeuw hebben schuldig gemaakt. Bovendien vergete men niet, dat het geheimbezit in Holland zijn eerste en krachtigste bestrijding gevonden heeft. Wij mogen thans denken, hoe wij willen over de redevoering, die op den 26sten Maart 1753 door professor Joannes Oosterdijk Schacht in de gehoorzaal van Utrecht's hoogeschool werd uitgesproken. Maar toentertijd behoorde er durf, zedelijke moed toe om zulke bombast en zulke deftigheeên als hier gezegd worden, maar die den kern eener nieuwe leer, de leer van het altruïsme in zich bevatten, in het publiek te uiten. „Het is niet genoeg eenen anderen niet beleedigt te hebben; de plicht van eenen eerlijken man en een goeden medeburger vereischt ook, dat men elks nut, zooveel de krachten onzes verstands of de gelegenheid onzer zaeken toelaten, bevorderen moet." En verder. „Hoe zwaer eene schuld en misdaed moet men nu denken, dat die bedrijft, die dengeenen welken hij behouden kan niet alleen niet behoud, maar ook andere

de gelegenheid om hem te behouden kunnende verschaffen die weigert te verschaffen, zeker een groot, grouwelijk, en boos misdrijf." Het is de groote verdienste van Oosterdijk Schacht op de hier aangeduide plichten van den geneesheer met nadruk gewezen te hebben. En dat de goede medici van den tegenwoordigen tijd het zoover gebracht hebben in altruïsme, zooveel verder dan vele andere, eveneens van hun arbeid en geestelijke inspanning bestaande tijdgenooten, dan schrijvers bijv. die nog heden hun literair eigendom wettelijk tegen elke reproduktie willen beschermd zien, dat hebben zij mijns inziens grootendeels aan het initiatief van den Utrechtschen hoogleeraar te danken.

INHOUD.

EERSTE GEDEELTE.

Bladz.

Voorrede VII

HOOFDSTUK I.

Het Roonhuysiaansch geheim volgens de voorstelling der „ontdekkers" 3

HOOFDSTUK II.

Hoe de tijdgenooten „de ontdekking" opnamen en wat de geheimbezitters deden 20

HOOFDSTUK III.

Oorsprong van het geheim, kritische uiteenzetting van de gangbare voorstellingen omtrent de handelingen der geheimbezitters en hun volgelingen 47

HOOFDSTUK IV.

De „weederstrevers" en de helpers aan 't werk 66

HOOFDSTUK V.

Sociaalmedische toestanden en opvattingen in de 16—18de eeuw 92

HOOFDSTUK VI.

Nadere bizonderheden over de personen, die bij het Roonhuysiaansch geheim betrokken zijn geweest. 99

HOOFDSTUK VII.

De geheimhouderij, van een ethisch standpunt beschouwd . 118

TWEEDE GEDEELTE.

HOOFDSTUK I.

HEFBOOM OF TANG? OUDERDOM EN HERKOMST DIER INSTRUMENTEN.

Nu ik de ethische zijde van het vraagstuk onder de oogen gezien en naar ik meen, afgehandeld heb, kan ik tot het tweede, niet onbelangrijkste gedeelte van mijn taak overgaan en zal ik antwoord trachten te geven op de vragen: Was de door de heeren De Visscher en Van de Poll gepubliceerde hefboom het eenige instrument, waarvan zich de Roonhuysianen en misschien ook nog andere personen bedienden om het geklemde hoofd te redden of werd ook nog in zoo'n geval, òf bij voorkeur òf bij uitzondering, van de tang gebruik gemaakt? En wat is er waar van de bewering, dat het geheimmiddel eigenlijk van de Chamberlens afkomstig en door Hugh Chamberlen Sr. aan Rogier van Roonhuyse verkocht zou zijn geworden?

Vermoedelijk zouden wij veel gemakkelijker dan thans beide vragen, en stellig de eerste kunnen beantwoorden, indien de twee doktoren niet goed gevonden hadden ons slechts ten deele bekend te maken met den inhoud van de door De Bruin nagelaten zakjes of pakketten. De

heeren geven van de verloskundige schetsen of beschouwingen, die De Bruin's papieren moeten bevat hebben, hun eigen verwarde en vaak zeer duistere lezing. Wat zeer jammer is, want, indien zij „niet zoo meesterachtig te werk (waren) gegaan in een stuk, daar zij zoo wijnig van (verstonden)," zouden wij zeer waarschijnlijk iets authentieks te hooren gekregen hebben omtrent de verloskunde van Ruysch. Maar wat voor ons onderwerp van meer belang is, van de „drie differente instrumenten," die in geldzakje of pakket gevonden werden, werd slechts één enkel, de hefboom, beschreven; van de beide andere wordt met geen woord gerept. Nu mag men hieruit niet besluiten, dat onder de niet-beschrevene wel de tang geweest zal zijn; maar evenmin het omgekeerde. Te meer, omdat de geheimbezitters op pag. 37 van hun „Klaare bewijzen enz." ten duidelijkste toonen te weten, aan welke vereischten een goede tang voldoen moet. Zij beweren, dat die van Rathlauw hierom noodzakelijk het hoofd van het kind kneuzen en kwetsen zal, omdat de bovenste uiteinden der lepels reeds tegen elkaar liggen, wanneer de niet gekruiste handvatsels elkaar nog niet aanraken. Door het vast tegen elkaar sluiten der laatste, moet dus het tusschen de lepels gevatte hoofd saamgeperst worden. Zij zeggen het in hun eigenaardige taal: „Men denke niet, dat, het geheele instrument als een tange aangemerkt, de bogten dus geschikt zijn, dat de stangen onder vlak tegen den ander leggende het hol tusschen de bogte even zo groot is, dat zonder inbuigen het hoofd bevatte. Het tegendeel blijkt klaar uit tab. 3,

daar men op de plaatse tusschen de twee handen duidelijk siet, dat de stangen nog wijken, en door meerder gewelt nader aan elkander gebragt kunnen werden."

Rathlauw zelf heeft zich door de kritiek zijner tegenstanders en hun beschuldiging, dat zijn instrument altijd schadelijk voor de vrouw en doodelijk voor het kind zou zijn, niet uit het veld laten slaan en zijn oude meening, dat men in de tang en niet in den hefboom het echte, oorspronkelijke Roonhuysiaansche geheim heeft te zien, in 1754 nader uitgewerkt en breeder gemotiveerd. Hij vertelt o. a. dat een man van een zuiveren smaak, gezond oordeel en goede kennis één dier dagen in tegenwoordigheid van een voornaam medicus tegen hem beweerde, dat „van Roonhuysen verscheide instrumenten heeft gehad, die alle bijzondere benamingen hadden en dat hetgeene van welke hij zich in de delicaatste, moeielijkste en gevaarlijkste baringen bediende, was genoemd Sanctorium." En indien dit Sanctorium werkelijk bestaan heeft, dan is het niet de lepel, maar de tang geweest. Want „deze oude heer" zei nog terecht, „dat, indien zij van Roonhuysen niets anders hebben en uitgeven, dan dat zoort van breekijzers, hij dan vast besluit, dat die Heeren het rechte middel van Roonhuysen noch nooit hebben gehad." En hoe zou het ook kunnen, waarom al die wijzigingen en veranderingen, indien hun instrument zoo voortreffelijk was? Hij is er van overtuigd, dat het zijne, waarmee hij „in den tijd van 5 maanden elf geklemde hoofden gered" heeft, de voorkeur verdient. Hij biedt zich zelfs aan om in tegenwoordigheid van getuigen (al waren het de

heeren de V. en v. d. P. zelf) met zijn instrument te verlossen: „en zelf bij gelegenheid van zulke geklemde hoofden, die de Roonhuysianen met hun hefboom niet redden kunnen.” Maar bovendien, zijn tang komt overeen met die van Chamberlen: dat getuigden reeds vroeger Dr. Sullijn en Dr. Tronchin: dat getuigt thans in een bizonder schrijven prof. Roederer uit Göttingen. En waarom zou men v. d. Swam, op wiens inlichtingen hij steunt, niet evengoed vertrouwen mogen als De Bruin, van wien de doktoren hun kennis verkregen hebben? Op de eerlijkheid van den een is even weinig aan te merken als op die van den ander. En wat eveneens gewicht in de schaal legt: de chirurgijn en vroedmeester N. N., die genegen is ditzelfde „onder solemneele eedt” aan de bevoegde autoriteit te verklaren, heeft hem plechtig verzekerd, „dat hij aan het huis van A. Boekelman in ’t jaar 1735 verkeerende, aldaar gezien en geëxamineerd heeft een instrument omtrent (bijna) hetzelve als datgene hetwelk ik van Roonhuysen onlangs geopenbaart hebbe”, het was alleen wat kleiner en had een andere scharnierverbinding. Volgens hem moet men zich de zaak aldus voorstellen: Noch Van der Swam, noch De Bruin hebben zichzelf of anderen in hun instrument bedrogen; beiden kunnen en zullen goed geïnformeerd en te goeder trouw geweest zijn. Van Roonhuyse zal meer dan één instrument gebruikt hebben, zoowel de tang als de hefboom of hij heeft „het instrument, door Van der Swam nagetekend, veranderd en er eene der veeren van agtergelaten, op die wijze, zo als ik mijn eerste tractaatje pag. 22, duidelijk heb beweezen,

dat éene veer in zekere omstandigheden genoegzaam zijn kan. Wijders kan het wezen, dat hij in vervolg van tijd aan deze stang heeft gegeven de gedaante, die het instrument van De Bruin bezit." Deze gissing heeft te meer grond, omdat het laatste werktuig „onder de handen van eenen der Boekelmans, Albert Titsingh en Plaatman verscheidene veranderingen ten aanzien van desselfs form heeft ondergaan." Bovendien was Van der Swam een ouder leerling van v. Roonhuyse dan De Bruin. Hij vindt het daarom redelijker te gelooven aan de goede trouw van v. d. Swam en van Velse, dan ze van valschheid en bedriegerij te beschuldigen; want, zijn tegenstanders verliezen uit het oog, „ik heb dit instrument niet uitgedagt; het is mij door die heeren overgegeven, zo als ik het aan het gemeen hebbe medegedeelt."

Ook Dr. D. J. Schlichting, voor mij in deze heele geschiedenis een van de minst sympathieke figuren, was nagenoeg tegelijkertijd met Rathlauw met een tang voor den dag gekomen, die hij volgens zijn eigen zeggen het eerst zou gezien hebben bij den chirurg W. Uwens. Deze had twee roestige instrumenten, waarvan een nog omkleed met glad leer, een handbreedte korter en veel teerder was dan 't andere, eenige jaren in zijn huis bewaard en van den Chir. Brederode overgenomen, dewelke „dezelve van den Professor Ruisch bekomen en deze van Roonhuysen of van den ouden Boekelman: dien Professor heeft veele honderde kinderen daar mede zelfs gehaalt. Ik erkende aanstonds dit instrument van Roonhuise en gaf ook immediaat de uitleggingen van desselfs gebruik.

Veele toen zig verwonderende, dat ik dezes zo net wiste.”
Zoo is deze ontdekker overal, vol doctoralen eigenwaan.

Hij pronkt dan ook niet zelden met andermans veeren en verraadt overal zijn zucht naar beroemdheid.

De retractie van den uterus na ’t afvloeien van het vruchtwater, het nauw sluiten van den baarmoederwand om het naakte foetus heeft hij natuurlijk niet van Ruysch of A. Boekelman Sr. afgekeken maar is zijn eigen vinding. En als Nierop hem schrijft dat „hij (Schlichting) reeds door eenige uitgegeven werken bij mij en alle geneeskundige in hochachtinge was”, dan reageert hij daarop met de woorden: „Dezen Heer, met verstandige kunstenaars, heeft wel achtinge voor kundige lieden, die zig door hunne werken bij de geleerde wereld bekend hebben gemaakt.” En hij ontziet zich niet verder te schrijven, dat dit niet het geval is met de geheimbezitters, nog minder met de baardscheerders, „om dat die heel dom zijn en van de gegetene letteren niet bersten zullen.” Toch waren het twee baardscheerders, aan wie hij de kennismaking van zijn tang te danken had. De eerste W. Uwens (65) was een zijner leerlingen die te samen met zijn collega hun beider leermeester Schlichting tegen de aanvallen van Titsingh en Eckhard heeft trachten te verdedigen in een alleronhebbelijkst en allerplatst pamflet. En ik zou mij zeer vergissen, indien niet de zoo even genoemde Brederode dezelfde persoon was, die tijdens de reformatie van het Chirurgijnsgild (1731—32), volgens een door Titsingh eigenhandig geschreven noot in de notulen van dat gilde, innominabel verklaard werd als overman. De mededee-

lingen van Schlichting ten dezen behooren dus cum grano salis opgevat te worden en indien ik niet bij J. R. R. (66) gelezen had, dat Rathlauw, „die oude prullen van uwen gesien had, zo als uwe mij zelfs geseyd heeft,” dan zou ik niet eens geloofd hebben, dat hij werkelijk recht had zich voor zijn zoogenaamde ontdekking op Uwens te beroepen. Ik hou er mij echter van overtuigd, dat het een praatje is, dat hij het instrument al kende, vóór hij er van Rathlauw van hoorde. Hij is aan 't zoeken gegaan, toen hij eenmaal op het spoor gebracht was en heeft zoodoende bij Uwens de roestige instrumenten gevonden, die hem tot uitgangspunt van zijn brochure gediend hebben. Hoe zij met vrucht konden aangewend worden, daarvan had hij niet het minste begrip. Het is niet noodig hem in zijn fantastische beschouwingen te volgen en voldoende, om er op te wijzen, dat hij in de tang eenig en alleen een werktuig ziet, om scheede en baarmoeder te verwijden.

Van meer belang is zijn mededeeling, dat „het instrument, 't welke Rogier van Roonhuisen zelfs gebruikt heeft, nog onder desselfs familie bewaart (wordt) en tot een andenken berustende is,” en in vorm overeenkomt met de door hem en Rathlauw bekend gemaakte tangen. En korten tijd daarna kon hij nog ten overvloede berichten, dat een edelmoedig, kundig en lang geoefend geneesheer, de heer Jac. Paulus Nierop (67), Medicinae Doctor te IJselstijn (vermoedelijk later stadssteensnijder te Utrecht geworden) hem in een brief van 15 Juli 1747 had meegedeeld, dat hij zelf op het voorbeeld van zijn vader in

moeielijke verlossingen van een tang gebruik maakte. „Zijn vader had met het begin van deze eeuw voor leerling gewoont bij den in zijn tijd berugten Adriaan Coenerding, chirurgijn van het gasthuis, enz. tot Amsterdam," en van dezen het instrument gekregen. Of Coenerding werkelijk een groot vriend geweest is van Rogier van Roonhuysen, zooals Schlichting beweerd, heb ik niet kunnen controleeren. Ik weet alleen, dat hij van een jongere generatie was en evenals zijn vader, Jan, de schouwburg-commissaris een zeer bekend Amsterdamsch chirurg geweest is, die veel relaties bezat en bij verschillende schrijvers van zijn tijd vermeld wordt.

Ook elders kan men aanwijzigingen vinden, die het waarschijnlijk maken, dat de tang reeds geruimen tijd in en buiten Amsterdam, door Roonhuysianen en anderen gebruikt was geworden. Zoo betuigde Professor B. S. Albinus aan P. de Wind, „dat zekere dame aan Zijn Edele gezegd had, dat het twee halve instrumenten waren, daar een van die geheimbezitteren, in hare tegenwoordigheid, mee had gewerkt en deselve aan Haar Ed. vertoond had."

Huwé (68) doet het zelfs voorkomen, alsof in zijn tijd in Holland de forceps algemeen in gebruik was en keert zich met heftigheid tegen deze kwade gewoonte, die slechts schade en nadeel te weeg brengen kan. Voor hem is de forceps een dilatator, wiens voornaamste maar volstrekt niet eenige fout hierin gelegen is, dat hij door sterke rekking en opspanning van den baarmoederwand „de vaten en fibren der vliezen, die rondom het Ostium

gelegen zijn, toeklemt, hetgeen ten gevolge hebben moet, dat elke in- en uitvloed der zappen en inpers der geesten geheel en al belet wordt en alle vlaagen ophouden." Wat men met de tang doet, kan men beter en veiliger met de handen verrichten. Maar hoe zoo'n instrument er nu eigenlijk uitgezien zou hebben heb ik, hoewel met den besten wil der wereld bezield, niet geheel kunnen ontcijferen en ik geloof ook niet, dat het één instrumentmaker gelukken zou volgens het recept van Huwé een bruikbaar exemplaar voor den dag te brengen. „Twee ijzers, gemeenlijk van staal gemaakt, hebbende een bekwaame langte, zijn met het eene einde in malkander gelit, men kan denken, als de twee ijzers van een gemeene tang, die men aan den haart gebruikt, omtrent het midden is een schroef, die het eene ijzer doorboort en in het andere, in een holte, die de smids, zo ik meen, een pot noemen, met het ondereinde gevoegt is, als die schroef na de eene zijde omgedraait word, dat men schroeven noemt, dan gaan die twee einden van gemelde ijzers, die niet aan een gehegt zijn, van malkander en als men na de andere zijde omdraait, gaan deselve na malkander toe, zo dat die kunnen open- en toegeschroeft worden." En verder: „Men vind gemelde gereetschappen van een geheel andere figuur, die (? waar) de twee voorgemelde ijzers, niet door een inlitting, maar met een beugel aan elkander gehegt en vereenigt zijn, welke beugel de twee einden van malkander doet wijken en zijn omtrent de halve langte met een schroef doorboort, door welke de twee voorste einden tot elkander als ook van malkander geschroeft kunnen worden; dog

deze gereetschappen zijn niet alle van deze voorzeide figuren, nog bij alle vroedmeesters eveneens, maar verschillen en elk practizeert die en laat die zodaanig maaken, als tot het werk van 't verlossen bekwaamst oordeeld te zijn. Deze gereetschappen zijn met fulp of eenige zagte stoffe bekleed, aan de zijde waarmede de vrouwen haar lijf kunnen koomen aan te raaken. Vorder is alhier daar van geen perfecter beschrijving noodig." [a]) Elders wordt nog verhaald, dat de accoucheurs onder een deken werken om de vrouwen geen vrees aan te jagen.

Als ik mijn meening zou moeten zeggen over deze beschrijving van de tang, dan zou zij luiden: Huwé heeft de klok hooren luiden, maar wist niet waar de klepel hing. Zelfs heeft hij het instrument nooit gebruikt, en al wat hij er van schrijft, getuigt van vooringenomenheid. Betrouwbare informaties konden wij dus van hem niet verwachten. Laten wij daarom tevreden zijn met wat hij ons gaf en het belangrijke nieuws noteeren, dat reeds door hem, evenals bij de door Heister verbeterde manus Palfini, van een beugelsluiting der stangen gewag gemaakt wordt. Het zou verkeerd zijn om in navolging van Sprengel aan te nemen, dat alles, wat Huwé omtrent den forceps te berde brengt, betrekking hebben moet op de bekende tangen van Palfijn-Heister, Dusé-Butter, Chapman, e. a. Wel is het waar, dat de tang van Palfijn reeds in 1723 in een publiek stuk van de Académie des

---

a) En toch zou hij geen overbodig werk verricht hebben met ten minste omtrent den vorm en grootte der lepels nadere bizonderheden mede te deelen.

Sciences goedkeurend besproken en een jaar later door Heister verbeterd en afgebeeld werd; en dat de tangen Dusé-Butter en Chapman reeds gepubliceerd waren geworden vóór 1735, 't jaar van de tweede uitgave van 't werk van Huwé. Maar de eerste uitgave van dat boek dateert van 1727 en de schrijver zelf was reeds een paar jaar vroeger overleden. De heer C. J. Gonnet, gemeente-archivaris te Haarlem, was zoo welwillend mij mee te deelen, dat Dr. J Huwé te Groningen gepromoveerd is (hier schijnt men zijn dissertatie niet te bezitten of te kennen) en op den 4 Januari 1708 door het collegium medicum te Haarlem als Medic. Doctor erkend werd. Hij schijnt jong gestorven te zijn, ten minste hij werd reeds op den 19 September 1725 in de groote kerk ter aarde besteld. Verdere levensbijzonderheden zijn niet gevonden geworden. [a]) Na het bovenstaande acht ik het het waarschijnlijkst, dat Huwé bij zijn besprekingen de hier in Holland gebruikelijke tangen op het oog gehad heeft.

En J. H. Francken (69), die een veelbewogen leven geleid heeft en een bizonder stoutmoedig operateur (vooral steensnijder) moet geweest zijn, verdenkt mijns inziens één zijner collega's uit Amersfoort ten onrechte van het gebruik van een speculum matricis. Het is ten minste

---

a) In zijn verhandeling: „De Geneesheeren, Apothekers, Chirurgijns, Advocaten, Procureurs en Notarissen te Haarlem in de 18de eeuw, voorkomende in het „Alg. Nederl. Familieblad," Januari 1905, noemt W. P. J. Overmeer in zijn lijst der practiseerende doctoren (1676—1817) o. a. Dr. J. Huwé (1708—1725) en vermoedelijk diens zoon, Dr. Vincent Albert Huwé (1730—1750)."

merkwaardig, dat ook deze heer „met de grofgaande vrouw of hoer, zoo 't dan voorkomt, onder een laken of deeken kruipt, de moerspiegel onder de slippen, op een Tasschen speelders manier onder laken en deken in 't werk stellende" en dat hij „zijn geheime instrument niet appliceren kan," indien „een arm ofte voet gebooren is" maar alleen als 't hoofd voorkomt. Maar misschien was Francken niet geheel oprecht in zijn oppositie. Want later, toen hij reeds naar Amsterdam vertrokken was, vertelt Titsingh ten minste van hem: „hij wil 't niet weeten, maar hij bezigd de tweeledige Chamberlen en de korte of peuterbalijn."

De chamberlen's of gemelli spelen bij Titsingh een groote rol. Dat hij van meening is, dat twee lepels een chamberlen of gemelli uitmaken, blijkt uit verschillende plaatsen. Het is echter ondoenlijk, zijn werkelijke opinie omtrent oorsprong en ontstaan der verschillende instrumenten, in haar geheel duidelijk en correct weer te geven. De groote fout in Titsingh's schrijven is, behalve, dat hij van den hak op den tak springt, dat hij niet zelden in raadselen spreekt, die alleen te verstaan of op te lossen zullen geweest zijn voor tijdgenooten, die volkomen op de hoogte waren van alle toenmalige locale, Amsterdamsche toestanden. Ik zou bijv. niet durven zeggen, dat met Mr. Pieter, den gemellist in de Hartestraat (p. 211), den beroemden chirurg, Pieter Adriaansz. Verduin bedoeld wordt, alhoewel hij dezen elders (p. 240) in een beschrijving van een noodlottige verlossing door de vrienden van Chamberlen wel degelijk onder den naam

van Mr. Pieter ten tooneele voert. De mogelijkheid bestaat dus, dat hij den oorsprong van de door dezen gebruikte gemelli op Chamberlen terugvoert. Maar dit ontneemt niets aan de waarde van het feit, dat hij elders personen ter sprake brengt, die hun gemelli stellig en zeker niet aan een Chamberlen kunnen te danken gehad hebben. „Rogier van Beerenaart, Pieter Potgieter en Hendrik van Roonhuyse gebruikten gemelli", heet het op pag. 102. En omtrent Rogier van Beerenaart, den schoonvader van Hendrik van Roonhuyse wordt hetzelfde op verschillende plaatsen herhaald. Die gemelli waren ook „het geheim van mijn vader en zijn buurman en tijdgenoot Rogier", maar zijn, omdat zij werkelijk evenmin als de door Rathlauw en Schlichting gepubliceerde instrumenten, welke laatste hij schaatsijzers van Cajanus noemt, voor een levend kind deugen, geheel buiten gebruik geraakt. „Het zijn instrumenten en 't werktuig van Rogier is een instrument." Hij spreekt dan ook herhaaldelijk van den lepel van Rogier. Wel wetend, dat hij met twee handen geen geklemd hoofd redden kan, verwerpt hij de tang en zoekt hij naar „een los en vlotmaakend werktuig". (p. 628), dat hij in de lapadil of balansjet, twee baleinen instrumenten, meent gevonden te hebben (p. 663). „Zij (de vroedvrouw) vreest met reden, dat hij, met een ongevoegelijke lepel in te steeken, te geweldig zal kneuzen op de blaas." „Ook de afwending of verplaatsing (van het hoofd) moet nooit door een metallisch instrument of handdaadig met geweld geschieden"; ook hier komt het balansjet te pas. (p. 661). Afgekeurd worden dus zoowel

tang als lepel. En terwijl alleen van de eerste een nauwkeurige beschrijving beproefd wordt (pag. 758), wordt overal om den eigenlijken lepel, het geheim van Rogier, heengepraat. Wel beweert hij, dat Mr. Rogier nog een instrument gebruikte, dat bestond uit „twee lepels, gemaakt uit koeyehoorn, het lepeleinde van 't agterste en 't handvat van 't voorste hardste of punt van de hoorn. Zij hebben het figuur van een metzelaars pannestrijker, uitgezonderd dat in deszelfs midden geen dwars standertje is. De lepels plaatste hij de een aan de eene, de andere aan de andere zijde van 't hoofd, waarmede hij 't kind zonder kwetsen verloste." Maar ik ben er van overtuigd, dat hierin voor hem niet het echte Roonhuisyaansche geheim bestond. Dat was de enkelvoudige lepel, die zich volgens 't idee van Titsingh en juist in tegenstelling van wat Matthijs van der Haage beweert, uit de in ongebruik geraakte gemelli of gemini ontwikkeld heeft.

Het is opvallend, dat onze schrijver nergens in verband met het Roonhuysiaansche geheim den naam van Ruysch noemt en het zelfs doet voorkomen, alsof deze er nooit iets mee te maken kan gehad hebben. Toch kent hij de pamfletten uit den doktoren- en chirurgen-oorlog van 1677—78 (hij telt er, „vier en tagtig" in plaats van de 48, die de bibliotheek der N. M. t. b. d. G. bezit) en had reeds Schlichting te kennen gegeven, dat de door hem bekend gemaakte tang van dezen hoogleeraar afkomstig was, terwijl de heeren De Visscher en v. d. Poll weldra zouden komen getuigen, dat ook Ruysch deelgenoot van de geheimbezittersfirma geweest was. En de

Bree, de leerling van Titsingh, die goed ingelicht kon zijn omdat zijn inlichtingen kwamen langs het kanaal van de Boekelman's, van wie Andries „de oude" de vertrouwde medewerker van Ruysch was, schrijft zelfs: „het geheim van Chamberlein, door Professor Ruis gevat en door Roonhuizen op het bestel van dien hoogleeraar van Chamberlein geleerd." Nog in den laatsten tijd kunnen wij van Krul vernemen, dat „Hugh Chamberlin zijn geheim verkocht aan onzen Ruysch, die het weder aan Rogier Roonhuyse en vier (NB.!) andere Amsterdamsche vroedmeesters bij notarieele acte overdeed, stellig met winst, daar Ruysch nog al op den penning zag." Ik kan zelfs niet vermoeden uit welke bronnen de schrijver van de Hage-Doctoren dit nieuws heeft opgediept; ik heb er te vergeefs naar gezocht. Later zal ik gelegenheid hebben er op terug te komen.

Eerst wil ik onderzoeken of en wat nog andere schrijvers van vroegere dagen omtrent oorsprong en gebruik van tang of lepel berichten. Reeds Paulus de Wind wijst op de voorrede in de Practijk der vroedmeesters en vroedvrouwen van Portal (70), waar de drie vertalers Pieter Guenellon, Med. Dr., Pieter Adriaansz, (Verduyn), Gomer van Bortel, chirurgijns en vroedmeesters schrijven, dat „schoon Chamberlen in de voorrede van Mauriceau heeft gesegt, dat dit middel bij hem en sijn Familie, voor soo veel hem bewust, alleen bekent en in gebruik was: soo heeft het egter niet nagelaten, tot kennisse van anderen te komen; gelijkerwijs ons sulks, uijt een sonderlinge gonste, van een Engels Doctor en voornaam vroed-

meester is gecommuniceert en wij ook alrede practiseren."

Schlichting beweert, dat Hendrik van Roonhuysen slechts daarom een gelukkig en voorspoedig verloskundige zijn en tegelijkertijd het gebruik van alle bekende instrumenten afkeuren kon, omdat hij reeds in het bezit van het geheim van de tang was. Bestaat er grond voor die bewering? Misschien wel; v. Velse, die zijn inlichtingen van v. d. Swam had, den leerling van Rogier, schrijft: zelfs zijn vader (Hendrik) moet het (instrument) nooit in die perfectie gehad hebben. En het is een feit, dat Hendrik indertijd den roep had vrouwen te kunnen verlossen, voor wie bij anderen geen hulp meer te vinden was. In 1672 (71), toen hij „twee werf twaelf jaeren" bij het vak was, dichtte Jan Lons op hem: „als alle hulp ontbreekt in hooge noodt van baeren, streckt Hendrick Loots om nae de Volewijk te vaeren." En zijn zwager vertelt dat hij een „vrouwe, die niet baren kan, behout, ten dienste van den man." Nu is het merkwaardig, dat deze ontboezemingen alleen maar in de tweede editie van zijn werken voorkomen en zijn zwager Rogier Rogierse Beerenaart in 1663 (72) nog niets meer van hem weet te roemen, dan de voortreffelijkheid, waarmee hij een sectio cesarea uitvoert. Wel deelt daar de advokaat Blasius mêe, dat Roonhuysen, „als hij van de Roon weerkeerde en de Fransche lelijkroon en *Teems* verliet en weeder bij sijn vrinden aan d'Amstel, die vol-op stad liet vinden," zich toen geheel op de verloskunde ging toeleggen en stadsvroedmeester werd, en dat nu „sijn stads behulpsaam hand haar middel bied, om beijde saam

(moeder en kind) of een van tweeën te sparen," maar van een bizondere routine of roep wordt hier nog geen gewag gemaakt. Daarom acht ik het nog van belang er op te wijzen, dat er ook in de tweede editie een zeer eigenaardige tekstwijziging heeft plaats gehad van de eenige plaats, waar er omtrent instrumenten bij beklemd of achtergebleven, afgescheurd hoofd gesproken wordt. Zoowel in 1663 als in 1672 wordt te kennen gegeven, dat de griffioen en diergelijke instrumenten hier gans niet te pas komen, maar terwijl hij in de eerste uitgave alleen spreekt over het „kleine of geen gebruijck, dat het speculum matricis heeft, in 't wech nemen van alle soorten van wratten," zegt hij later: „En wat een kleinen of geen gebruik, dat het speculum matricis heeft, om een swangere vrouw van een doode vrugt te verlossen, stel ik an de kennisse en 't oordeel van diegeene, die de kunst verstaan." Het valt niet te ontkennen, dat wij hier rekening moeten houden met de mogelijkheid, dat het speculum matricis (hij kan hier zeer goed den een of anderen forceps op 't oog gehad hebben) hem in 1672 bij 't verlossen van doode kinderen (de accoucheur werd gemeenlijk pas geroepen, als 't kind al dood was) voldoende resultaten gegeven had, om er de aandacht op te vestigen.

Vermelden wij nog volledigheidshalve, dat in zijn vertaling van Pigraeus (1672) (73), over het kunstmatig verlossen van goedgekeerde, nog levende kinderen niets voorkomt, dat op het gebruik van instrumenten wijst, maar dat hij omtrent het uittrekken van doode kinderen

o. a. zegt: „Zoo men het met de hand alleen niet doen kan, zoo zal men bekwame instrumenten daar voor gebruiken, zoo soetelijk als men kan, niet wreed, hart, noch met geweld, als ik gezegd heb."

Maar dit is dan ook alles, wat er op zou kunnen wijzen, dat de oude van Roonhuyse op de hoogte was van een geheim middel, om vrouwen te verlossen. En zooals wij nog later zien zullen, als wij op nieuw op dit gebied aan het sprokkelen gaan, alles ten dezen is even vaag en weinig bewijzend.

Een ander, S. Janssonius (Janssen) (74), Med. Doctor te Rotterdam, laat zich wat beslister uit, maar toch nog niet beslist genoeg, om met zekerheid te mogen zeggen, dat hij inderdaad de tang gekend en gebruikt heeft. Volgens hem, en Broers (75) deelt het ook al mede, zijn er drie verschillende manieren, om een vrouw in moeielijke gevallen te verlossen. Men kan het kind verwijderen langs den buik, door middel van de keizersnede, die altijd doodelijk is, Men kan, zoo noodig, de vagina verwijden met het speculum matricis en daarna de vrucht met haken of messen afhalen. „De derde wijze valt wel de sekerste en word mee door de hand uitgevoert, maer buiten schrik van instrumenten, dog de rechte handeling is aen weynige bekent, hoewel in Vrankrijk veel in swang gaat, maar nergens te wereld mijns wetens beter uytgevoert als in Yerland door den onvergelijkelijken en vermaarden Doctor Paulus Chamberlen, welkers roem ik in dit werk, gelijk als in alle andere oeffening omtrent de geneeskunst, niet hoog genoeg en kan verheffen; sijn vader en twee broe-

ders oeffenen die kunst in Engeland, met geen minder geluk als hij; buiten dat geslagt is mij niemand bekent in Engeland, die zulke handeling heeft en of het in Vrankrijk wel soo geluckig en konstig gedaan word, schoonse binnen Parijs soo door de stad, als in het Gasthuys haar daar in dagelijks oeffenen, mag ik met recht twijfelen.

Dese operatie mag gedaan worden en komt te pas in al 't baren 't welk volgens de Nature niet en geschied; niet alleenig waar het kind in een verkeerde situatie voorkomt, maar ook wanneer het onverwagt overvloedig vloeyen van de vrouwen, of de vrugt sijn vliesen niet kunnende breken, een noodzakelijke verlossing vereyschen tot behoudenisse van moeder en kind of een van beyde, de verscheydenheyt van het voorval door sijn omstandigheden een verscheydenheyt van handeling aanwijsende." Tot zoover citeert ook Broers. Of nu in de door hem geraadpleegde editie zonder jaartal (vermoedelijk die van 1680? dus) niet voorkomt, wat in mijn editie van 1685 eenige bladzijden verder op pag. 106 wordt opgemerkt en mij het belangrijkst schijnt, ben ik niet in de gelegenheid geweest te controleeren. Hier staat, dat men het kind nooit met de hand moet trachten uit te halen, als „het hoofd om laeg (ligt), want daar is geen vatten aan tenzij dat het al in de geboorte gesakt is, als wanneer het nog wel levendig uitgehaelt kan worden, waer toe evenwel weynig raed weten, dewijle sij in die gelegentheyt het kind meest met haken dood afhalen, 't welk in een doode vrugt nog te verschoonen is, maer niet in een levende en van een yder wel mag ter herten genomen werden;

want is het kind in 't leven, dan is immers 't gevaer om het te quetsen te groot, maar dood zijnde laet het de handeling vrij stouter toe."

Hoe ook hier om de zaak heengepraat wordt, er wordt toch duidelijk gezegd, dat bij laagstaand, voorliggend hoofd de vrouw noch met de hand, noch met haken, maar met iets anders verlost moet worden en men het kind dan levend ter wereld brengen kan. Dat dit iets anders, een instrument moet geweest zijn, ligt voor de hand. Zijn „buijten schrik van instrumenten" uit het eerste citaat hebben wij niet au sérieux te nemen. De Chamberlens zelve en later de Hollandsche geheimbezitters trachtten het ook te doen voorkomen, alsof zij zonder die „yselyke ysere schroefwerktuigen" opereerden. De gissing van Broers, „dat de arts, die zooveel gereisd en Engeland en Ierland bezocht heeft, met het geheim van Chamberlen bekend was en de handgreep in Rotterdam in praktijk bragt," heeft dus nog aan waarschijnlijkheid gewonnen. En zeker heeft onze Utrechtsche hoogleeraar tegenover v. Siebold gelijk, wanneer hij veronderstelt, dat Janssen's beschouwingen niet zoo maar voetstoots ontleend zijn aan Hugh Chamberlen's voorrede in de Engelsche vertaling van Mauriceau maar eerder berusten op persoonlijke mededeelingen van Paul Chamberlen. Ook is het niet onmogelijk, dat hij van dezen laatste vernomen heeft, dat men na de mislukte operatie van zijn broeder Hugh, „te Parijs zooveel moeite deed om op deselfde wijze te werk te gaan." Het kan ons toch niet verwonderen, dat Mauriceau, die wel eenigszins ijverzuchtig was

op den Engelschman, wel begrepen heeft, dat, al mislukte diens poging om de vrouw te verlossen, er toch van deze zaak wel wat aan was en er onbekende instrumenten gebruikt waren, die hij door zijn tire-tête heeft trachten na te maken (76).

Misschien heeft hij wel op de eene of andere wijze Chamberlens handelingen, die, in een zaal met de patiënte alleen was, laten bespieden.

Nog heeft Broers (77) de aandacht gevestigd op Cornelis Solingen als de persoon, die „zijne instrumenten en zijne bijzondere handelwijze bij het opereren geheim heeft willen houden.” Deze, (78—80) die „vroeder dan menig vroetwijf, dat in zware rampen suft, zo kint als moeder door zijn hant en kloek vernuft, bij honderden verloste uit d'ergste dootsgevaren,” had indertijd in zijn Embryulcia beloofd, na zijn dood „alle instrumenten daer toe, van ons zoo geinventeerd en zommige zelfs gesmeet en wel de meeste gevijlt, getempert, geslepen als anderziens geperfectonneert, (te zullen) laten afteekenen, ende alle derzelver conditiën naektelijk, zoo wel als de manieren van die 't appliceren, (te zullen) handelen en verders tot uytwerking van de voorgenomene operatie te gebruiken, voor oogen (te zullen) stellen.” Werkelijk zijn in de na zijn dood door Schoon bezorgde „Embryulcia vera,” die Broers niet heeft kunnen raadplegen, verschillende instrumenten afgeteekend en allerlei wijzigingen in den tekst aangebracht, die beteekenen moeten, dat aan de eenmaal gedane belofte is voldaan geworden. Bijv. waar vroeger stond, wij zullen het „hier nae” klaarlijk aantoonen staat

daar, dat hij het „hier" doen zal, e. d. m. Maar, indien wij nu verder aan het zoeken en vergelijken gaan, dan komen wij tot de merkwaardige ontdekking, dat er nergens in den tekst een nieuwe behandeling, ook niet van het geklemde of het afgescheurde, in den uterus achtergebleven hoofd, nader aangeduid of beschreven is geworden. Wel lezen wij op pag. 74 over het afgescheurde hoofd: „In deze gelegenheyd dan, komen de haken meest te pas, om het overgebleven hoofd te halen en voorts *zeer weynig* (in Enbryulcia pag. 215, vindt men hiervoor „weynigh") *in andere gevallen*, alsoo haer gebruyk heel zorgelijk is: want wanneer die niet wel bewaert worden en los komen te schieten, dan quetzen zij de hand van de chirurgijn, gelijk gezegt is; en 't geene ik omtrent mij zelven bevonden hebbe waaragtig te zijn, verscheijde wonden in mijn slinker hand, door het losschieten van die haaken, als ik mij eerst tot deze operatie begaf, gekregen hebbende; 't welk dan de principale reeden geweest is, waarom ik op andere instrumenten hebbe beginnen mijn gedagten te laten speelen, en ik hebbe zoodanige met 'er tijd uijtgevonden; die in der daad wel bequamer en minder periculeus zijn om 't appliceren en 't werk veel beeter uijt te voeren. *Zoo dat met waerheyt zeggen kan, dat wel zes kinderen hebbe gehaalt daar den haak niet eens gebruikt en hebbe, eer dat mij een zulk voorval bejegende, daar ik den haak met goede reden bezigde: invoegen dan den naam van Extractio fetus per uncum van vele qualijk en met geen regt aan deze operatie gegeven is.*" Een bladzijde later komt hij hierop terug, met te zeggen:

„Ende als men 't hoofd niet met bequame haken halen kan, zoo moet men zoodanig handelen als gezeijt is, of als breder gezeijt zal worden: want daar en is anders geen remedie, zoo veel mij bekent is," en eenige regels verder wordt over het geklemde hoofd gezegd: „Maar als het kind in dier voegen blijft staan en niet gekeert kan worden, zoo moet men met instrumenten werken, 't welk hoe te doen staat, zullen wij hier klaarlijk beschrijven, als mede de manier van opereeren, als het kind in dat postuur blijft staan, den mond van de baarmoeder weijnig open zijnde." Maar met geen enkel woord, met geen letter wordt verder van de bedoelde methoden of de instrumenten, die de haken overbodig maken, gerept. [1]) Alleen heeft hij al vroeger bij onvoldoende ontsluiting het gebruik van 't speculum matricis absoluut afgekeurd en de dilatatie door middel van de hand aangeraden. Zou dit louter toeval of slordigheid kunnen zijn? Het is moeielijk aan te nemen. Maar wie zou er dan gesupprimeerd hebben? Solingen zelf niet; dat bewijzen de tekstveranderingen. Schoon dan of de drukker? ik zou het niet durven zeggen.

---

[1]) Zie ook hoofdstukken XIV en XVI.

HOOFDSTUK II.

FREDERIK RUIJSCH EN ZIJN AANDEEL IN HET GEHEIM.

Minder moeielijk zal het vallen, om vast te stellen, dat de data en voorstellingen, door de heeren De Visscher en Van de Poll omtrent den oorsprong van het Roonhuysiaansche geheim gegeven, stellig voor zoover zij op Ruysch betrekking hebben en vermoedelijk in hun geheel, niet slechts onbetrouwbaar maar zelfs onjuist zijn. Over Schlichting's beweren, dat de door hem gepubliceerde tang van Ruysch afkomstig zou zijn, heb ik reeds gesproken; eveneens reeds vermeld, dat De Bree, die langs Titsingh door de Boekelman's goed ingelicht kon zijn, Ruysch aangeeft als de persoon, die van Chamberlen den hefboom „gevat" en het gebruik daarvan aan Rogier van Roonhuyse heeft laten leeren. Verder hebben Kiestra (81) in een op de bibliotheek der N. M. t. b. d. G. aanwezig H. S. z. j. en Israëls (82) in een rapport van de Commissie voor Geschiedenis, op grond van pamfletten, die eveneens op de bibliotheek der Maatschappij voorhanden zijn, aangetoond, dat Ruysch reeds in 1677 en vroeger bekend moet geweest zijn met een instrument, dat geschikt was om moeielijke

verlossingen met voorkomend hoofd te termineeren. De eerste is veel uitvoeriger op de zaak ingegaan dan de tweede, wiens kleine verhandeling in het Ned. Tijdschr. v. Geneesk. echter ongetwijfeld meer lezers zal gevonden hebben. Ik kan niet zeggen, omdat het M. S. geen jaartal draagt, of Israëls Kiestra al of niet heeft nagewerkt, maar blijkbaar is het er hem alleen om te doen geweest om na te gaan of Ruysch omtrent 1677 „een instrument bezigde om moeyelijke verlossingen spoedig tot een goed einde te brengen." Daarom heeft hij zich tevreden gesteld met het aanhalen van een paar zinsneden, waarin onverholen wordt te kennen gegeven, dat Ruysch bij sommige verlossingen van een instrument gebruik maakte. Van een eigenlijke studie der pamfletten blijkt niets. Anders zou hij niet zonder meer hebben kunnen schrijven, dat „de Staatkundige Bedencking, enz. (48e) eenige aardige bijdragen voor de biografie van Ruysch, en die niet zeer tot zijn eer verstrekken" bevat. Hij heeft er blijkbaar niet aan gedacht, dat niets, wat in dezen pamfletten-oorlog van de zijde der tegenstanders en benijders van Ruysch komt, volkomen te vertrouwen is. En daarom is het ook mogelijk geweest dat hij het gangbare praatje over de hebzucht van Ruysch nog wat aandikt en ronduit verklaart, dat „deze zeer gierig en schraapzuchtig was." Ik voor mij, ik geloof er niets van. Ik ben er van overtuigd, dat Ruysch wel is waar het geld niet wegsmeet en het op zijn waarde wist te schatten, maar dat al zijn later zoo sterk afgekeurde handelingen op het gebied der geheimhouding slechts berustten op opvattingen omtrent het eigendomsrecht, die in volkomen

overeenstemming waren met die van de meesten zijner tijdgenooten. Staaltjes van heerschzucht, van ijdelheid worden telkens van hem vermeld, maar feiten, werkelijk goed geconstateerde feiten omtrent hebzucht vindt men nergens, zelfs niet bij zijn grootste tegenstanders meêgedeeld. Eer het tegendeel. En in de Luyelack wordt mijns inziens terecht gezegd, dat indien „Doctor Ruysch een man was, die gelijk Jan Oom, met de begeerelijken duyvel beseten was, hij soud in veel occasiën, en dat met respect, sijn selven daer van kunnen dienen; maer wie kan seggen, dat hij oyt dese begerelijkheid heeft doen blijken? maar ter contrarie, daer een ander van sijn praedecesseurs van ieder anatomie altijt hondert gulden getrocken hebben, waer blijckt, dat hij die nu geeischt of in rekening gebraght heeft?" En weten wij niet door Von Uffenbach ([83]), dat Ruysch zich voor een college van een uur, dat dagelijks gedurende 8 weken gegeven werd en waarbij 8 toehoorders assisteerden, slechts 3 ducatons per persoon liet betalen, terwijl Rau voor een zelfde tweemaandelijksch collega van drie Zevenbergers elk *f* 500 vroeg? En vertelt deze niet tegelijkertijd, dat weer Ruysch alles voor zijn preparaten overhad, terwijl Rau ze te weinig alcohol gaf om geld uit te sparen? Neen, Ruysch was niet geldzuchtig in den leelijken zin van 't woord. En hiermee in overeenstemming is het feit, dat men hem nimmer heeft verweten, dat min- of onvermogenden te vergeefs om hulp bij hem aangeklopt hebben. Hij hielp waár hij kon zonder aanzien des persoons. Het blijkt uit al zijn eigen mededeelingen en zijn zoon Hendrik, de opperman

van zijn vader, zooals Medicus politicus hem noemde, had het recht tot de berisping, die hij op bladz. 74 van zijn annotaties van Portal (84) neerschreef: „ja waar't een arme en sleghte vrouw geweest, Dr. Matthieu zoude zijn hielen wel hebben laten zien, nu een vrouw van aanzien blijft hij er bij; en zoo doen sommighe vroedvr. en mrs. ook, wordense gehaalt om een slegte vrouw te helpen, zoo packen zij haar wegh en 't is dan nog geen tijd van baaren, 't zal zoo ras nogh niet voortgaan en zoo gaanse voort; maar de rijken blijven sij aan 't lijf hangen als klitten, om den oly alleenlijk en dat is veele haar insigt, maar niet om haar evennaasten te helpen."

En als hij hoort, dat men in Parijs aan een patiënt „geringe middelen (gaf) omdat sij behoeftig was", dan verzet hij zich dadelijk met de vraag. „Moet men dan geringe en arme luijden geringe en rijke beter middelen doen gebruijken? het gaat in ons gasthuijs wel beter toe *daar krijgen de armen zoo schoone kostelijke remediën in haar baaren* en ook in ziektens, als er te krijgen zijn."

En hoe weinig Ruysch te berispen valt over de geheimhouding van zijn instrument om geklemde hoofden te redden, zal later ter sprake komen, als ik zal nagaan, wat de pamfletten omtrent ons onderwerp meedeelen. Om dit naar eisch te kunnen doen, is een groote voorstudie noodig geweest. Want deze pamfletten, die ik elders uitvoerig en in hun geheel behandelen zal, kunnen slechts verstaan en begrepen worden, indien men ze plaatst en beschouwt in het licht der toenmalige wetenschappelijke en maatschappelijke toestanden. Zij bezitten

niet slechts een wetenschappelijk- en praktisch-medische zijde maar ook een socialen, politieken en zelfs religieuzen kant en behelzen een treffende illustratie op een voorstelling van Fokker in zijn Louis de Bils en zijn tijd ([85]). „Het zaad in de eerste helft van deze eeuw door Descartes over onzen bodem uitgestrooid, was in de tweede helft krachtig gaan ontkiemen en van een weelderig ontwikkelingsvermogen voorzien, kwam het spoedig in veelzijdige aanraking met het dorre gewas van peripatetischen aanbouw, waarvan het geroepen was den verderen groei tegen te gaan. Geen vak van wetenschap ontging die aanraking en alom ontstond eene botsing van liberalen en orthodoxen, die leven deed ontstaan en tot den wetenschappelijken roem van onze hoogescholen, bijzonder van de Leidsche (en ik voeg er bij, ook van het Amsterdamsche Athenaeum illustre) heeft bijgedragen." Ruijsch stond geheel aan de zijde der liberalen, en behoorde tot de partij van den vooruitgang. Dat getuigt zijn geheele werkzaamheid in de ontleedkunde en de overige, meest praktische geneeskunde. Dat hij een vereerder van Descartes was, wordt o. a. direkt bewezen door een verhandeling van Boekelman ([86]), waarin deze zijn leerling zich herhaaldelijk op Descartes beroept om zijn eigen meening en die van zijn leermeester te staven en ook zijn vereering voor dien „grooten philosooph" uitspreekt. Maar bovendien was hij wars van elk autoriteitsgeloof; hij wilde uit eigen oogen kijken, moest zelf zien om te gelooven. Wie de geschriften van hemzelf en die van zijn direkte omgeving (de pamfletten, A. Boekelman Sr. H. Ruysch) kent, begrijpt,

dat het praatje, alsof hij volstrekt niet op de hoogte zou geweest zijn van de literatuur van zijn wetenschap, uitgestrooid is door zijn vijanden. Hij stelde alleen de kleinste waarneming boven de uitvoerigste beschouwing en liet dat ten alle tijde merken. Bovendien stelde hij het wezen boven den schijn en erkende slechts verdiensten waar zij werkelijk aanwezig waren. Niet de doctorsbul alleen besliste over de kennis; wie iets van chirurgische of obstetrische zaken weten wilde of weten kon, moest ze gezien en geleerd hebben. Daarom verdedigde hij tegenover waanwijze en overmoedige doktoren, het goed recht der chirurgen. En eindelijk was hij als een echt geleerde conscientieus; hij had plichtgevoel en vorderde dat ook in anderen. Het gevolg was, dat hij reeds in het begin van zijn loopbaan optrad als hervormer. Eerst bond hij den strijd aan tegen de moreele en intellectueele minderwaardigheid der vroedvrouwen en wist een regeling van het verloskundig onderwijs uit te lokken, dat voor dien tijd aan hooge eischen voldeed (87-89). Daarna richtte hij zich tegen de corruptie, die in het chirurgijnsgilde was ingedrongen en naast de financieele ook de wetenschappelijke grondslagen van het gild dreigde te vernietigen. Wakker ter zijde gestaan door Andries Boekelman, die zich met andere chirurgen tot het gemeentebestuur wendde met een rekest, waarbij om verbetering in de bestaande toestanden gevraagd werd, zag hij ook hier zijn pogingen met goeden uitslag bekroond. In 1676 werd de nieuwe keur afgekondigd, die hem den haat op den hals haalde van allen, wier belangen door de nieuwe regeling

geschaad werden (46). Boekelman verhaalt het op deze wijze: „'t is dan sulcks, dat van al langen tijd herwerts een zeer groot verval in het chirurgijnsgilde is ingekroopen, het welck een open deur gegeven heeft tot veele quade gevolgen en eyndeling soo verre liep en uytkreet, datter eenige gildebroeders tot redres van die vervallen saeck en stutting van verval geresolveert hebben, met malkander een requetst te presenteeren aan de E. E. Groot Achtbare heeren burgemeesteren; waerop is gevolgt, dat mijn E. E. Heeren van den Geregte met een heerlijcke en prijselijcke keure daer in hebben voorsien, streckende tot redres, reputatie en voortsettinge van de chirurgie, en afsnijdinge van alle onnutte geldverquistingh, en omdat ick mede (door gunst der E. E. groot achtbare heeren burgemeesteren) op de gildekamer als overman van 't voorz. gilde ben en diverse malen minen getoont heb, dat mij sulcks niet alleen aangenaem was, maer oock volgens mijn plicht promptelijck wilde executeren, soo hebben mijn confraters mij 't eenemael verdacht, dat ick daartoe gecontribueert heb, dat dese vetpot omgestooten is, die nu druypt op de erten en boonen van de oude, verarmde en gebreckelijke gildebroeders en gildesusters. En omdat ick haer quid pro quo niet volgen wil, soo seyt den eenen, ick ben een schelm, den ander, ick ben een verrader, een derde, de vent bruyt ons gedurig met sijne conscientie, een vierde van ter zijden, mijn vader meenden oock dat hij een eerlijck man aan u had, een vijfde (en dat was meester Florianus, de chirurg van 't gasthuis) soeckt stof in 't gasthuys, om mijn weder te

bruyen, en weet ick niet, wat al meer. En Doctor Dortmont en Mr. Bidloo hebben sich bij die partijen gevoeght, om haar intrest en practijcq voort te setten." Men moet weten, dat Ruysch in 1676 van burgemeesters verzocht en verkregen had, dat Andries Boekelman hem als assistent met den titel van stadsvroedmeester toegevoegd werd en dat de heer Dortmond, die gasthuisdokter was en diens jonge vriend, Govert Bidlo, die door dezen op alle mogelijke wijze geprotegeerd werd, de baantjes van stadsvroeddokter en stadschirurg voor zichzelf gewenscht hadden. Boekelman zegt naar aanleiding hiervan: „al sints geruimen tijd hebben hij en zijn aanhangers de wereld willen diets maken, dat de heer Ruysch geen bequaemheyt bezit om dat officie waer te nemen, maar integendeel dat Dr. Dortmont en Mr. Bidlo die kunst allerbest verstaan, schoon de Hr. Ruysch omtrent de hondert operatiën met lof gedaan heeft en Dr. Dortmont mogelijk in al zijn leven geen vier heeft bijgewoont." En in de Bruyerij nemen de schrijvers geen blad voor den mond maar zeggen ruw weg: „dat de hr. Dortmont, beneffens dien snottigen gescherminkelde Vesalius (Bidlo) tegen Doctor Ruys en Mr. Boekelman hevig met onuitblusschelijke passie sijn ingenomen, omdat hun dit beneficy van vroeddocter en vroedmeester hun neusen verbij gegaen is, dan het soude beyde gepast hebben als malle Egbert het verlosserschap van 't spinhuys en malle Klaes het Binnevaerschap van het nieuw gemaeckte Menniste Weeshuys."

Toen nu Dortmond een middel meende gevonden te hebben, om Ruysch in zijn reputatie als verloskundige

te treffen, greep hij het gretig aan. Het is gemakkelijk te begrijpen, dat in den pamflettenoorlog, die thans volgde, ieder, die het oude verkoos boven het nieuwe, 't zij uit eigenbelang, 't zij uit overtuiging, zich bij den gasthuisdokter aansloot, terwijl zich aan de zijde van den hervormer allen schaarden, die op medisch, sociaal of godsdienstig gebied naar nieuwe vormen en wegen zochten. De gasthuiskliek telde onder haar werkzaamste hoofdpersonen: Govert Bidlo, den aartsintrigant, wiens karakter wel 't eerst door Dr. W. Knuttel (90—92) doorzien is, den jongen chirurg, die „het in troebel water goed vissen vond en een geschikte tijd om in de praktijk te komen," Dr. Joh. Baptiste de Lamsweerde, het type van den middeleeuwschen scholasticus midden in de renaissance, een strijdlustige eerzuchtige natuur, die ten allen tijde in woord en geschrift met iedereen overhoop lag, met den beroemden Cartesiaan De Raay, met G. Blasius, Sladus, kortom met ieder, die de nieuwe wetenschappelijke richting aanhing en eindelijk Jan Coenerding, het hoofd der malcontente chirurgen, Jan Albeschik, Jan Albedil, die èn als regent van schouwburg èn als overman van zijn gild een zeer ongunstigen naam bezat. Ruysch werd gesteund en verdedigd allereerst door burgemeesteren en mijne heeren van den gerechte, door leden van Nil volentibus arduum [a]), door Abraham Poot, in 1672 het

---

a) Dat Ruysch zeer ingenomen was met het streven van Nil volentibus arduum, kan men opmaken uit het opschrift, dat hij in dien tijd plaatste bij het in zijn museum bewaard geraamte „van omtrent drie en een halve maand dragts, in wiens regterhandje onthouden werden eenige takken van

hoofd der Doellisten, een overtuigd aanhanger van Coccejus, door Egbert Veen, dekaan van 't collegium medicum, door lieden, die vrienden genoemd werden van Jan Rothe of Adriaan Koerbagh (94) en anderen, allen van vooruitstrevenden aard. Het meest roerde zich wel de advocaat Andries Pels, de bekende Julfus (95), in die dagen een gewild tooneelschrijver, ook Dr. Lodewijk Meijer, (96) de vriend van Spinoza en Dr. Johannes Bouwmeester, Cartesiaan en vrijdenker, zooals men hem nagaf; allen leden van Nil volentibus en bij hun tijdgenooten zeer gezien.

Ruysch zelf hield zich achter de schermen, „dit vaers gedachtigh:

> Hoc scio pro certo, quod si cum stercore certo
> Vinco, sive vincor, semper ego maculor."

De eerste beschuldiging „dat de heer Ruysch deze vrouw verlost en soo leelijck mishandelt had," had men al spoedig, beter ingelicht, moeten vervangen door een van „onvoorzigheyt, dat hij suclks toegelaten had." Hij kon zich dus gemakkelijk bepalen tot de rol van verdediger en adviseur van Boekelman. Dortmond zal wel niet zoo geheel ongelijk gehad hebben met zijn schrijven: „Mr. Andries Boekelman, of liever hij, daer ick uijt dese remarcable wijse van spellen en bewoordingen, tael en redineerorde de Hr. Fr. Ruysch, Med. Doct. en Chirurg. Praelect. voor ken." Maar of hij

---

slagaderkrans, dewelke konstig opgevult en gedroogt zijn," enz. enz. Dit opschrift luidde: „Niets isser swaar voor hem die wil." (Werken van Ruysch, pag. 641).

dezen al in hoogdravende woorden uitdaagde: „treedt met mij in 't velt, en beschermt de zaak van uw knecht, omdat gij mede de zorgh van onze patiënt Lijsbet Jans hebt gehadt. Uw zaak wert er verhandelt. Docter, strijdt met een Doctor", Ruysch zelf bleef zwijgen en liet de zaak door zijn schildknaap beslechten. Dat hij zich zoo buiten schot trachtte te houden, heeft weinig invloed gehad op den strijd zelven, die er noch korter noch minder vinnig om geworden is. Weldra kwam de geheele medische wereld en wat er mee annex was in beroering en werden nog bovendien allerlei kwesties, die met de oorspronkelijke aanleiding niets te maken hadden, opgerakeld en allerlei personen, die er eveneens buiten stonden aan een publiek en hatelijk debat onderworpen. Van alle zijden werd gezondigd, maar 't minst van die der aanhangers van Ruysch; ook zij hebben niet zelden zeer leelijke en afkeurenswaardige dingen gezegd en gedaan. Maar zij handelden meestal uit verweer, en dan, het is waar, vaak op onnoodig ruwe en kwetsende wijze. Over 't algemeen echter moet men wetenschappelijke en geestelijke superioriteit, eerlijkheid en goede trouw bij hen en niet bij de tegenpartij zoeken. [a]) Bij het meedeelen van de verlossing van Lysbet Jans van Ravesway, waartoe ik thans overga, zal ik mij de gelegenheid geven dit met een paar voorbeelden nader in 't licht te stellen.

---

a) In „de horrel in de wacht" zegt de doctor, die niets met Ruysch op heeft: „de heer Ruysch en Boekelman hebben de heer Dortmont hier een voordeeltje afgesnoept, met de luyden van de Regeeringh aan boort te leggen en de aansienlijckste medicijns op haer sijde te trecken."

In den nacht van den eersten op den tweeden Februari 1677 werd de vroedvrouw Stijntje Hendrick, huysvrouw van Cornelis Willemsz Kuyper, geroepen in de Marchesteeg ten huize van Jacob Roeloffs, voor diens schoonzuster Lysbeth Jans van Ravesway, Wed. Jan Goultier oud 28 jaar, „welcke in arbeyt sat van haar eerste kindt." De barende zelf schijnt den habitus van een virago gehad en een niet geheel onbesproken leven te hebben geleid. De baring, die reeds geruimen tijd aan den gang was, vertoonde gedurende de aanwezigheid der vroedvrouw geen spoor van vooruitgang, (vermoedelijk was deze laatste daarom geroepen en had men het anders zonder hare hulp trachten te stellen). Bovendien werd geconstateerd, dat de parturiens „een zeer onbequaem lichaam had om te kunnen baren, maer een sware ende ongemeene brant aan haar lichaam, ende groot genoegen vond, wanneer sij, vroedvrouw, haer met een koude handt onder aen haer lijf raeckte en de handt daer hieldt." Volgens een latere verklaring van Boekelman komen deze bezwaren „meest van 't eerste kindt, voornamentlijck (wanneer het), schoon het wel gekeert is, de passagie daar 't door moet, te kleijn vindt." Met bijna wiskundige zekerheid kunnen wij dan ook vaststellen, dat er in dit geval naast een voorliggend, diepstaand, beklemd hoofd weeënzwakte of liever volkomen gemis aan weeën bestond bij een primipara met bekkenvernauwing. De vroedvrouw verliet, om wat te gaan rusten, den volgenden middag, Dinsdag om 12 uur patiënte en liet zich vervangen door een collega, Elisabeth, huisvrouw van den chirurgijn

Arnout Duppingiser, die tot den volgenden middag, den 3 Februari 11 uur bleef. Ook thans dezelfde werkeloosheid der baarmoeder, maar er werd geconstateerd, „dat de voornoemde Lysbeth Jans een seer vuyle stanck bij haer had, ende groene materie aan de doecken quam die sij onder haer lijf gebruyckte." Bovendien was „het lighaem (soo) geswollen en geïnflammeert," dat men andere hulp noodzakelijk begon te achten. Op den 4den Februari werd Ruysch met Boekelman „gehaald": „waer op wij aenstonts bij de patiënt komende, deselve seer swack en afgemat bevonden, met een schrickelijcke onstekinge en beginnende verstervinge dier deelen, waer door 't kindt passeren moeste, die daer door oock soo verdickt, verhart en verenght waren, dat deselve tot het baren gants onbequaem geworden zijn; 't welck aldus bevindende, heb ick groote swarigheydt gemaeckt in de vrouw hare doode vrucht te doen afhalen, voorseggende aan alle de vroetvrouwen en andere, die daer tegenwoordigh waren, dat het te vreesen stont den patiënt noyt weder tot vorige gesontheyt te sullen geraken, waer op mij van de bijstaenders wiert geantwoort, soo moetse dan sterven, doet haer doch verlossen, want sij het niet langh maken kan. Op dese harde instantiën en 't bidden des patiënts, heb ick mij laten bewegen om haar (die de doodt menschelijker wijs anders niet ontgaen en konde) het doode kindt te laten afhalen, en is sulcx aenstonts door Meester Andries Boeckelman, als stads-vroedmeester seer veerdig en behendig gedaen, welcke operatie soo kort en gemackelijck toegegaen is, dat men naulijck 100 tellen

soude kunnen of was volbracht; den patiënt ondertusschen geen uyterlijck gebaer van groote pijn makende, als dat sij in 't schieten van 't kind eenmaal seyde, A, my, na welcke afhalinge 't kint monstreus groot bevonden wiert, nergens (mijns wetens) gequetst, als alleen een kleyne opening boven in 't hooft hebbende: Soo dat ick verklaere in soo een ongeval noyt gemackelijcker te kunnen geholpen worden."

(Was geteekend). FREDERIK RUYSCH.

Wel werd later door Dortmond beweerd, dat het attest van Ruysch niet te vertrouwen was, omdat hij partij was in eigen zaak. Hij zou bijv. niet eens Lysbeth Jansz zelf onderzocht hebben. Maar dit laatste bijv. is beslist onwaar. Er blijkt genoegzaam uit het getuigenis der vroedvrouwen en van Lysbeth Jansz zelf, dat Ruysch eerst alleen gekomen is en toen „niet alleen ondersloeg, maar ook gevisiteert heeft," en dat hij beide, toen hij met Boekelman teruggekomen was, herhaald heeft, waarop Boekelman de patiënte zelfstandig onderzocht en verloste.

„Na de verlossing nu is de kraemvrouw overgelevert aan de vrouwen als de gewoonte is, die haer oock diversche malen gereijnigt hebben en bevonden, dat de excrementen haar behoorlijcke uytgang hadden."

Toen de partus getermineerd was, schijnt dus noch Ruysch, noch Boekelman het noodig gevonden te hebben opnieuw een nauwkeurig onderzoek in te stellen naar den toestand der genitaliën. Trouwens men moet in die dagen algemeen zoo gehandeld en eerst dan de patiënte

op nieuw onderzocht hebben, indien vroedvrouw of baker het noodig vond. Boekelman maakt zich ten minste met een sneer van Dortmond af, die op hunne wijze van doen een aanmerking trachtte te maken. Minder sterk voelt hij zich tegenover het verwijt, dat Ruysch en hij verzuimd hebben in de eerste dagen naar zoo'n ernstige patiënte om te zien. En dit is ook het eenige punt in de heele kwestie, waar men Boekelman op onzekerheid, op „draaien" betrapt. Hij begint met de bewering; „en gelijck het onse plicht was na de verlossingh deselve vrouw te besoecken; soo sijn wij des anderen daeghs daer aen 't hare huyse geweest, en verstonden aldaer dat se na 't gasthuys was gebracht; daer op den heer Ruysch aenstonts na 't gasthuys is gegaan en na de patiënt vragende, wiert hem geantwoort, dat deselve daer niet en was (alhoewel zij daer egter was), hierop repliceerde de heer Ruysch, dat indien soodanige patiënt aldaer mocht gebracht worden en sijnen dienst van nooden hadde, dat zij hem sulcx maer souden laten weten." Deze voorstelling wordt niet volgehouden, zoodra daarop door Dortmond aanmerking gemaakt en beweerd wordt, dat zij de kraamvrouw aan huis in 't geheel niet bezocht hebben. Daarvoor komt in de plaats: „Natuurlijk dat het lichaem na de verlossing qualijk gestelt (was), want met het verlossen konnen die toevallen wel eenigsints verdwijnen, maer soo aenstonts niet weggaen en ook noch wel andere daer bij komen; tot dien eijnde quamen wij daer weder op de kamer om haar volgens onse plicht waer te nemen, maer doen was se na 't gasthuys gebracht

en soo gekomen in handen van onse vervolgers en vijanden, die haer voordeel met de elendige toevallen van dese arme patiënt hebben soecken te maecken."

Indien nu, zooals door Dortmont beweerd en door Boekelman overgenomen wordt, patiënte op Maandag den 8sten Februari in het Gasthuis is opgenomen, dan kan hun bezoek aan de kraamvrouw op zijn vroegst op dien Maandag plaats gehad hebben, wel wat laat voor zoo'n ernstig geval. Maar Rogier van Roonhuyse handelde in gelijksoortige omstandigheden niet anders.

Wat is er nu verder gebeurd? Volgens Boekelman zijn „de heer Ruysch en ick, op een Donderdag op het verbandt geweest en niet op een Woensdag, zijnde den 10 Februari; want Woensdag quam de heer Ruysch en ick eerst om op de ontfange tijding, dat er een subject was om te anatomiseeren hetselve te bezien en komende doen in 't Gasthuys vraegen daer nae: doe verhaelde ons voor de eerste maal de binnemoeder wat er te doen was wegen een kraemvrouw, die boven op 't verbanthuys ghebracht was; wij doen bij gaende met de binnenmoeder, wiert ons op die tijdt het gesicht van haar accident geweygert, alsoo Mr. Florianus order hadde, het niet te laten sien buyten Doctor Dortmonts bijwesen, dat niet konde wesen voor 's anderen daegs 's morgens ten 8 uren, zijnde Donderdags den 11 February." Dortmond en allen die 4 maanden later ten zijnen gunste geattesteerd hebben, beweren dat het een dag vroeger gebeurd is. „De heer Ruysch en Meester Andries Boekelman quamen met een blauwe bootschap om te zien of er een lijk tot sijne ontleedoeffening

was, gelijk hij verstaen had in het gasthuys, dit was de gemaekte, maer de rechte boodschap was om te sien of men dese vrouw niet gevoeglijck daer sou kunnen uytlichten." „Des anderen daags quamen sij op 't verbandhuys, daar sij de vrouw wilde visiteren, so sij sulcks van nooden had." Eenparig verklaren nu de partijgangers van Dortmond voor zoover zij bij dat bezoek op het verbandhuis tegenwoordig waren, dat dit op den 10. Februari heeft plaats gehad. Toch kon Boekelman uit officieele papieren, de notulen van het Theatrum anatomicum, bewijzen, dat al die heeren zich moesten vergissen. Want Woensdag hoorde de heer Ruysch „dat er noch een vrouw op sterven lag en bequamer subject soude wesen om te anatomiseeren, als Doctor Dortmont 's Woensdaghs den heer Ruysch hadde toegevoegt, 't welck seer onbequaem was, welcke vrouw oock dien nacht overleedt, en wierdt het subject Vrijdag avont op het Theatrum gebracht en is saturdag voor de eerste mael voor de vroetvrouwen geanatomiseert en zondag voor de eerste reys voor de meesters en knechts, soo dat dit dagregister en dese notulen seeckerder gaen als dat men uyt de memorie attestatie schrijft, dat op so juiste tijdt soude gebeurt wesen en 4 maenden geleeden is. Doctor Schrader doet seer voorsichtig, *die seyt in de tijdt niet te willen behaelt te zijn.*"

De hier behandelde kwestie is van meer gewicht, dan zij op den eersten oogopslag lijkt. Terwijl Boekelman reeds in zijn eerste brochure meerdere attesten meedeelt, die onder den verschen indruk van het gebeurde waren opgesteld, brengt Dortmond in den beginne allerlei be-

weringen en voorstellingen, waarvan niet weinige zoo tegen bekende feiten en het gezonde verstand indruischen dat zij ons alle geloof aan onbevooroordeelde waarneming bij den schrijver doen verliezen. Eerst ruim 4 maanden later, toen de indrukken van het indertijd geziene reeds min of meer vervaagd of verward moeten geweest zijn, worden op Boekelman's uitdaging attestatiën gevraagd en verkregen, waaraan men alleen dan eenige waarde zou kunnen hechten, indien alle daarin voorkomende data volkomen betrouwbaar waren. Want wat uitgemaakt worden moet is, of er tengevolge van een diepgaand gangreen of „door de quade directie van een instrument een ruptura perinei plus een fistula recto-vaginalis ontstaan is. Het eerste werd door Boekelman, het tweede door Dortmond beweerd en staande gehouden.

Toen eindelijk Lijsbeth Jans twee dagen, nadat zij in het gasthuis gekomen en op de chirurgische afdeeling geplaatst was, door Dortmond onderzocht was, nam deze laatste dadelijk zijn maatregelen om het geval wereldkundig te maken. De autoriteiten werden zijdelings en natuurlijk verkeerd ingelicht: brieven werden geschreven naar het binnen- en buitenland. Maar bovendien hebben hij en zijn gasthuis-chirurg, D. Florianus, zooals Boekelman zich uitdrukt, terstond „gasten op dit wonderlijck en ongehoort bancket genoot." Doctoren, chirurgen, zelfs vroedvrouwen, ieder was welkom, die de door Ruysch-Boekelman verknoeide patiënt wilde komen bekijken. En het befaamde onderzoek van 11 Februari had dan ook plaats „in presentie van d'Heer Ruysch, de Hr.

Dortmond, Mr. Abraham Hondekoeter, D. Florianus, J. Koenerding, G. Bidlo en mij." „Wij bevonden", zegt Boekelman elders, „datse hadde een Fissura perinei, met een overblijfsel van een voorgaende phimosis en gangraena." En later legt hij er nadruk op, dat toen op dat oogenblik noch Dortmond, noch een ander met Ruysch of hem of eenig ander aanwezige over een wond in het rectum gesproken heeft, „of iets getoont, dat na eenige quetsingh van het Intestinum rectum geleek." Eerst eenige dagen later gebeurde dit, „toen ik met Mr. Allardus Cyprianus weder na het gasthuijs gegaen ben om de patiënt noch eens te zien, wanneer ons door Mr. Daniël Florianus, die de patiënt verbond, getoont wiert een openingh gaende uijt het intestinum in de vagina, hoewel de sphincter niet deur was, welck vertoonen geschiede door het inbrengen van een spatul per anum en uijtkomende in de vagina." Werkelijk, „hier schort het zijn E. aen de Memorie, hier zijn de notulen niet goet. Oportet .... esse memorem." Dortmond vergist zich: hij zou het gesprek, dat hij met Cyprianus en Boekelman gevoerd heeft, aanzien voor dat wat hij vroeger met Ruysch en Boekelman hield en waarin over die fistel niet gesproken werd, omdat zij er toen nog niet was. De dokter zelf geeft de volgende lezing van het geval: „wij sagen een scheur in het perineum, doorgaande tot aan des eijndeldarms sluytspier, met verscheijde dwarsscheuren: oock dat de lijderesse geduurigh haer water en vuyligheden ontliepen, dat oock van het geheele onderlijf het vel was afgestroopt, dat den superficiale verstervingh in labiis sich tot scheijdinge

stelde, etc." Dit ziende, zouden Ruysch en Boekelman wijdloopig betoogd hebben, dat zulke kneuzingen dikwijls zonder geweld van de zijde van accoucheur (euse) voorkwamen, soms zonder dat de patiënt iets bizonders gemerkt had. Dortmond wou dat voor dit geval „met sulck een quetsing in perineo et intestino recto," niet aannemen, hij „sou dit eer de quade directie van een instrument, of de onvoorzichtige handelinge van de vroetvrouw of meester toeschrijven. Waerop de heer Ruysch zich schots omkerende, seyde, Mijn heer, gij hebt de sake niet veel bijgewoont of gedaen, op welke onwaerdige bejegening ik hem antwoorde, dat ik soo wel een practisijn als hij Hr. Ruysch was.

Dat het waer was, dat ick het soo veel malen als hij niet had bijgewoont, of selve had gedaen, doch dat ick oock meende dat het infra dignitatem medicum was dat ampt te bekleden en niet wist, dat het alhier oyt eenig doctor had gedaan."

En wat nu de opmerking van Boekelman betreft, dat hij zeer verwonderd was over het brengen van „het proveteynd van een spatel door de wonde: het onderzoek is meest met waslight gedaen; doch toen hij (Florianus) het gesien heeft, hetzelve niet bij der hand zijnde, met het proveteynd van een spatel is geschiet."

Deze en dergelijke uitdrukkingen bewijzen mijns inziens, dat Boekelman gelijk heeft in zijn beweren, dat de recto-vaginaalfistel niet bij de eerste demonstratie is vertoond geworden. Toch wordt dit in de vier maanden later afgegeven attestaties eenstemmig volgehouden.

Maar wat bizonder merkwaardig is, is, dat, terwijl o. a. Bidlo durft verklaren, „dat de scheur, die hij” op den 10 Februari „in het intestinum sagh noch bloeyde en vers was,” een gezegde dat een weinig gevarieerd bij alle andere attestanten voorkomt, verklaart Dortmond zelf, dat hij reeds op den 9den Februari den toestand vond, zooals hij hem reeds beschreven heeft. De facces vloeiden langs de vulva naar buiten. Dit heeft hij op den 10den Februari aan Ruysch en Boekelman laten zien. Maar eerst den 11den is de oculis naar de scheur in het rectum, die er noodzakelijk wezen moest, gezocht en „bevonden (door middel van waslight), dat die ruim een halve vinger lang was.” Later is zij aan vroedvrouwen en chirurgen met een spatel vertoond. „Of dit nu hinder kon geven in een opening van een vinger lengte, laet ick alle kenners van de heelkunst oordeelen.” Mij dunkt, dat de opmerking van Boekelman, dat dan de wond, die ook volgens Dortmond noch versch en bloedende was en zeer schielijk incarneerde, van een halve tot een heelen vinger lanck geïncarneerd moet zijn, ad rem is.

Ook heeft hij volkomen gelijk, wanneer hij de beëedigde verklaring van Meester Florianus, Hondekoeter, Koenerdingh en Bidlo valsch noemt, de verklaring namelijk „dat er geen de minste gangraena in de inwendige deelen is geweest, noch dat zij geene de allerminste scherpe vloet of teekenen hebben bespeurt of vernomen of eenige corrosie in de omliggende deelen, terwijl sij selfs bekennen, dat het onderlijf ontvelt was (gelijck wij ook gesien hebben.)” Het geheele verdere beloop van het ziektegeval

pleit daarvoor. Uit het onderzoek van de meest verschillende personen blijkt dat vier maanden na de verlossing de scheede zoo nauw geworden was, dat men den mond van de baarmoeder niet toucheeren kon. Volgens Boekelman was de vagina circulair toegegroeid. „So is se insgelijks gevisiteert van Mr. Noach Smaltius (uit Haarlem) en Mr. Alardus Cyprianus, die de kennisse dier deelen en de toevallen, die na een moeyelijke baring volgen door eygen ervarentheyt seer wel bekent zijn, die oock met mij en alle ervaren chirurgijns niet kunnen begrijpen, dat een vagina soude toegroeyen na een sware baring en dat de partijen van binnen wel gestelt souden sijn.”

Zoo iets geschiedt alleen, wanneer het vaginaalslijmvlies over grootere of kleinere uitgebreidheid in het proces betrokken is geweest en had voorkomen kunnen worden, indien patiënte goed behandeld was. Maar men heeft de opening van ’t rectum met wieken opengehouden en vermoedelijk met den spatel grooter gemaakt, terwijl men de vagina heeft laten toegroeien, in plaats van dit door middel van pessarien te voorkomen.

Maar gesteld, dat de patiënte goed behandeld en alles geweest ware, zooals Dortmond het voorstelt, dan zou dat nog niet bewijzen, zegt Boekelman, dat ik verkeerd geopereerd heb.

De fissura perinei met een opening in intestino recto of scheur, reet, of soo hij wil dwarsscheuren” wordt meermalen gezien, wanneer, zooals hier, het kind „monstreus groot” en de doortocht nauw is.

Dat de verzekering van Dortmond, „dat den eijndeldarm

door de aenpersing van het kint niet kan gescheurt werden, want hij weeck sijnde zou plat werden en wijcken," geen steek houdt weet tegenwoordig ieder, die wel eens van verloskunde gehoord heeft. En het kinderlijke, door een naief plaatje opgeluisterd betoog uit de Staatkundige Bedenking „dat de spatie van de vulva meer als twintigmaal, de spatie van de vagina meer als thienmaal wijder is, als de spatie van 't orificium uteri" ; dat de cervix uteri zelf nooit door het passeerend kind gescheurd wordt en dit dus nimmer geschieden kan met de vulva en vagina „alzoo deze vliezen zoo veel rekkelijker zijn als de cervix uteri" bewijst, dat de heeren Dortmond en Bidlo c. s. niet het minste begrip hadden van het mechanisme der baring. Nog is het curieus om mede te deelen, dat deze heeren van meening waren, „dat het swellen van die deelen meer voordeels als ongemakx geeft, door dien de vliezen, door de ingevloeijde vogtigheden besproeid, bequamer worden, om veijligligh zonder eenige scheuringe te rekken, want geen baring zonder geswel en ontstekinge van de benedenste deelen geschieden kan." Roger Freiherr von Budberg (97), die in het oedeem der vulva „ein natürliches Schutzmittel für den Damm" ziet, had eens moeten weten, dat hij zulke illustre voorgangers gehad heeft. Toch betwijfel ik, of zelfs hij niet zou gemeend hebben, dat in het geval van Lysbeth Jans het oedeem wat te lang geduurd had om nog op normaal weerstandsvermogen der weefsels te mogen rekenen.

Thans laat ik Boekelman weer aan 't woord.

„De ontlooping van water en vuijligheden" komt niet

zelden voor, wanneer na een langdurigen partus de sphincteren verlamd zijn.

En zoo worden alle argumenten ontzenuwd, die zouden moeten bewijzen, dat het in casu gevondene veroorzaakt zou zijn geworden „door de quade directie van een instrument."

Wel heeft Dortmond Lysbeth Jans laten getuigen, „dat hij (Boekelman) haer lichaam heeft opgeschroeft, met zeker instrument. Dat hetzelve instrument, seer scherp was en sij in 't appliceren der instrumenten, 't welk omtrent een half uur duurde, seer groote pijn hadde." enz. Maar deze verklaring bezit niet de minste waarde. Deposante, die in het begin van April eenige dagen thuis is geweest, is vrijwillig naar hem toegekomen en heeft op den 10den April onder eede verklaard „tot nog toe niet te weten wat gemelte verklaringen in sich selve is inhoudende, maer dat zij deposante alleen gemelte heeft geteeckent uijt vrees dat anders uijt 't gasthuys soude worde gestooten." Voorts verklaart zij, dat Requirant (Boekelman) haar deposantes kint heeft afgehaelt en dat op een seer sachte en bisondere maniere, sulks dat zij deposante geheel gemackelijck en zonder veel schreeuwen ofte kermen heeft gebaert ende van 't kind is verlost, sonder dat den Requirant daer toe eenige schroeven of instrumenten, die schroeven souden mogen werden genaemt tot het omschreven baren van haer deposante heeft gebruykt."

Neen, het speculum matricis, bij Mr. Bidlo in gebruik, heeft Dr. Dortmond parten gespeeld. „Ik kan hier niet

voorbijgaan, dat doctor Dortmond mij verhaalt heeft voor eenige tijdt, dat Mr. Bidlo soo een heerlijck speculum matricis had om een doode vrucht af te haelen; *doch heb het voor beuseling gehouden en dat doctor Dortmond dat maar dede om mij te toetsen, wat ick daer op soude seggen*; maar naderhand heb ick uijt een vroetvrou verstaen, datse Mr. Bidlo geassisteert had in 't appliceren van dit instrument om een vrouw te verlossen (dewijl daer meer als twee handen toe van noden zijn) so stae ick verstelt over Dr. Dortmond en Mr. Bidloo's onnooselheijt en onkunde in dese kunst, en 't geeft mij geen wonder, dat Lysbeth Jans voorgeseyt is in haere attestatie van een schroef-instrument."

Reeds vroeger heeft Boekelman gezegd, „dat (hij) alle instrumenten verwerpt en veroordeelt, die eenige quetsinge, scheuringe ofte iets diergelijcks konnen maken." En thans verklaart hij het eens te zijn met Solingen, dat een speculum matricis bij geen enkele verlossing op zijn plaats is. „Soo kunnen veel andere instrumenten meer die niet bequaem zijn, groot onheijl aenbrengen en een kraemvrouw mishandelen: *daarom moeten se wesen datse niet quetsen kunnen.*"

Hier wordt, naar mijne meening, door Boekelman onomwonden erkend, dat hij in sommige gevallen niet kwetsende instrumenten gebruikte om doode kinderen af te halen. Want dood moesten natuurlijk gekeerde kinderen zijn, vóór men de hulp van den chirurg inriep of de laatste zijn diensten verleende. Dit was het algemeen gebruik in die dagen en er is alle reden om aan te nemen, dat

Ruysch toen nog niet met die gewoonte gebroken had. Dortmond kan hem o. a. vragen: „of sijn E. dan ook levendige kinderen haelde, want dat versta ick voor gemeene baringen, en alle afhalingh van doode vruchten kan men onder dien naem niet betrecken.” En Boekelman zelf spreekt eveneens overal van het afhalen van doode vruchten. Hij laat dan gemeenlijk in het midden, of hij in de verlossing van Lysbeth Jansz al of geen instrumenten gebruikt heeft en verklaart zich hierover slechts tegenover een door hem en Dortmond te benoemen deskundige commissie te willen uitlaten. Of hij heeft het over zijn „manuaal”, zooals ook de schrijver van Leer om Leer (vermoedelijk van Lamzweerde) o. a. van Ruysch schrijft, dat het „wat anders is *een handgreep te hebben*, wat anders voordeelige lessen te doen tot onderwijsinge,” enz.

Dat deze handgreep, ook na de verlossing van Lysbeth Jansz, door Ruysch-Boekelman geheim gehouden werd, moet geheel geweten worden aan de niet te qualificeeren manier van optreden van Dortmond en zijn kornuiten.

Boekelman begint zijn eerste schrijven met de klacht, dat hij achter zijn rug belasterd wordt en men van hem binnen en buiten de stad uitstrooit, dat hij een zekere parturiens „seer qualijck en tegen de konst hadde gehandelt in het verlossen van een doode vrucht: daer ik ter contrarie bij dit bericht, voor al de werelt betuijge, dat ick in dit tegenwoordigh voorval met soo veel voorsichtigheyt en oordeel, volgens de konst geprocedeert heb, dat wanneer mij diergelijken geval weder mogt voorkomen, ick mij en de patient seer geluckig sou agten,

als ick de operatie op deselve wijs mogt doen, waerom mij ook versekert houde, dat niemant deselve sou kunnen verbeteren, *bereyt zijnde, mij het oordeel te onderwerpen* van onsijdige doctooren te wedersijts te nomineren, en selfs oock ten overstaen van eenige van die Heeren van den E. E. Geregte, aan wien dese saeck op het hatelycxt is overgebrieft, daer wij elck apart onse saecke sullen voorstellen, onder volgende presentatie. Dat indien geoordeelt wordt, dat ick in dese operatie niet na de konst gehandelt, en wel gedaan heb: Ick bereyt ben, niet alleen een somme van drie hondert guldens voor den armen te verbeuren, maar oock publyckelijck schuld te bekennen, ende integendeel, indien ick vrij gesproken en geoordeelt worde na de konst en wel gehandelt te hebben, dat dan die onzijdige H. H. als goede mannen, wiens uytspraak wij ons hebben onderworpen, mijn partij sullen verklaren de saeck niet verstaen en mij 't onrecht verdacht gemaeckt en gelastert te hebben."

Ik kan mij eenigzins begrijpen, dat Dortmond er wat op tegen had, deze „uitdagende aanbiedingh", zooals hij ze betitelt, zonder meer aan te nemen. Hij mocht werkelijk niet „weeten wat, of hoe hij (Boekelman) secht gedaen en gehandelt te hebben, en (moest) maer slechts het verstandt van andere tot een richtsnoer van (zijn eigen) begrip stellen. Dat (hij) sulck een blinden handel niet drijven (wilde)," is hem niet kwalijk te nemen. Maar overigens kon hij van zijn standpunt gezien (hij wist toch zeker, dat hij gelijk had) bij de aanneming nooit, zelfs niet aan zijn reputatie schade lijden. Ieder onbevooroordeelde

moest zoo redeneeren. Of hij daarom misschien de kwestie verkeerd tracht voor te stellen, weet ik niet; maar een feit is, dat hij de eigenlijke aanbieding van Boekelman op de brutaalste en plompste wijze verdraait. Hij maakt er van, dat zij het „uytdruckelijck bedingh (bevat), dat, indien de heeren Arbiters hem (Boekelman) vrij kennen van die beschuldiging, dat zij dan mij (Dortmond) sullen eene somme van 300 gulden aen den Armen doen betalen, met bekentenis, etc."

Geen wonder dat Boekelman hem dadelijk voor de voeten werpt: als ik van Oost spreek, spreekt Dr. Dortmond van West. „Hij moet niet verstaen hebben, wat ick segh, off moet een heel andere redeneer-order hebben als alle andere menschen, want ick heb niemant ontmoet, die mijn presentatie gelesen heeft en daer sulck een sin heeft in gevonden." En wat dat blinde koopmanschap betreft, dr. Dortmond had altijd zoo moeten denken en handelen; dan zou hij niet zonder kennis van zaken mijn operatie beoordeeld hebben. Maar ik zal hem ter wille zijn; wanneer hij onze zaak aan goede mannen wil opdragen „sal ik lichtelijck tot onderrichting van sijn E. en andere die nevens hem sulcks sou kunnen te pas komen, openbaerlijck toonen, of ick instrumenten of geen instrumenten en welcke ik gebruyckt heb." En daarom wijzigt hij zijn eerste aanbieding. Hij blijft „sustineere(n) en staende houde(n), wel en na de kunst gedaen te hebben, in de operatie en verlossing van Lysbeth Jans van Ravesway (zich) versekert houdende deselve soo wel en geluckigh uytgevoert te hebben, dat niemant, wie hij oock zijn magh,

die met eenigh recht of reden kan blameeren;" daar dit echter geschied is door Dr. Dortmond en eenige van „sijne quaetwillige aanhangers", „so daegh ick sijn E. uyt, dat hij nevens mij wederzijts verkies en nomineer twee of meer onpartijdige en eerlijcke H.H. Doctoren voor dewelke (ten overstaen van een of meer van de E. Heeren van den Gerechte, of die haer E. E. daer toe uyt haer naem sullen gelieven te committeeren) ick mijn stelling staende houden, en de operatie voorsz. verweeren sal, bereyt zijnde aldaer selfs in presentie van Dr. Dortmond, mijn operatie met alle omstandigheeden te toonen en so klaer open te leggen, dat ick meen dat yder een die terstont sal begrijpen en genootsaeckt sijn te approbeeren. Onder conditie, dat indien ick de H.H. Arbiters geen satisfactie geve en haer E. E. mij schuldig houden aan die misslagen, mij door Dr. Dortmond te last geleght, ick mij alsdan gecondemneert houde in de somme van dry hondert guldens, ten behoeve van de Almoeseniers Armen deser stede en publyck schult te bekennen, maer in tegendeel, wanneer haer E. E. bevinden dat ick sonder reden van Dr. Dortmond ben beschuldigt over die misslagen voorsz., dat alsdan de H.H. arbiters Dr. Dortmond voornoemt, alleen sullen verklaren de saeck niet verstaen, en mij 't onrecht verdacht gemaeckt en gelastert te hebben."

Dr. Dortmond behoeft dus geen blinden handel meer te sluiten, maar aangezien de kwestie van chirurgischen aard is en uit een „manuael" bestaat en de dokter, hoewel hij er over meepraat, zulke dingen voor infra medici digni-

tatem houdt, wantrouwt hij zichzelf misschien een weinig. „Daarom mag hij meebrengen Mr. Bidlo met al desselfs instrumenten, bij welcken hij sich wijders magh informeeren op de gesteltenis der partijen en selfs de geprepareerde uterus cum annexis mede te berde brengen. En heeft sijn E. aan Mr. Bidlo voornoemt niet genoegh, hij mag dien ouden en geachten practisijn (hier heeft hij D. Florianus, den gasthuischirurg op 't oog,) neffens mr. Jan Koenerdingh, Jacob Brant en Ant. van Pambergh en al de Pasquilmaeckers op de hoop noch toeneemen, dewijl ick versekert ben, dat sij alle te samen niets met reden en waerheydt op die operatie zullen weeten te seggen."

Is er ooit een redelijker aanbod gedaan? En hadden Dortmond c. s., indien het hun werkelijk om de waarheid ware te doen geweest en niet om hun tegenstanders in hun reputatie en praktijk te treffen, zoo'n voorstel niet met beide handen moeten aangrijpen? Maar de dokter, die bang was voor een onbevooroordeeld onderzoek, besliste anders. Hij zag zeer goed in, dat hij met zijn après coup gemaakte attesten bij deskundigen, die deze naar hun innerlijke waarde zouden beoordeelen, weinig zou uitwerken. Hij liet daarom Boekelman weten, dat „(hij) binnen de tijdt van drie dagen bij de notaris Steman, een compromis in debita forma moest laten oprechten en twee Doctoren en een Advocaat tot (zijn) goede mannen kiesen en haer namen daer in laten insereren, ick segge een Advocaet, omdat ons verschil meest hanght aen de valeur van de attestatiën, welckers oordeel de Rechtsgeleerde eygen is, hebt gij de autoriteyt van een heer van

den gerechte sulcks te vergen, per me licet, maer ick sal meer respect en discretie dragen, alsoo ik weet, dat die heeren haar tijt tot nuttiger en nodiger saken wel van doen hebben, en soo haest mij naer expiratie van die drie dagen de copye is 't huys gesonden, sal ik ook twee doctoren en een advocaet nomineren en haer namen laten insereren, *en ons verschil* wegens de scheur van 't intestinum rectum, aen haer oordeel overdragen, *dat sij secundum acta en probata vonnis strijkken*, en dewijl gij mij tot tweemaal toe het oordeel van goede namen geevoceerd hebt, soo sult gij de goede mannen gaen versoeken, dat zij gelieven dach, uur en plaets te stellen, om ons mondelijck debath, wegens uwe operatie, 't aenhooren." Indien Boekelman niet binnen drie dagen aan deze oproeping voldeed, dan zou hij „per notaris, ten behoeven van de armen protesteren en de actie van die aan den heeren regenten Aelmoeseniers overgeven."

Van zijn kant liet Boekelman den derden dag voorbijgaan en op den 4^den^, den 21 Juni 1677, door notaris Outgers aan zijn tegenpartij te kennen geven, dat hij den aanmatigenden en beleedigenden toon van diens schrijven met stilzwijgen zou voorbijgaan; dat deze het recht niet had hem in mora te stellen, en bovendien de door hemzelf (Boekelman) gedane presentatie niet had aangenomen maar een andere daarvoor in de plaats gesteld. Daar mocht thans slechts over de scheur in het rectum gesproken worden: al het andere, zelfs de kuur in 't gasthuis mocht niet ter sprake komen. En „voorts (zouden), in plaats van d'assistentie van eenige uijt de

heeren van de Gerechte gesamentlijk tot luijster, respect en onderhoudingh van goede orde te versoecken", „twee advokaten over de sake (moeten) oordeelen, evenals of in dese tusschen partijen een questie in rechten en niet in de chirurgie trotteerden ende niemand van een faict 't gunt gebeurt soude zijn konden oordeelen als advokaten."

Toch durfde Dortmond op de stelligste wijze blijven volhouden, dat hij zich geheel binnen de grenzen van het geschil en de eerste aanbieding van Boekelman gehouden had en legde hij er op nieuw nadruk op, „dat alle faicten soo in de chirurgie als in de medicijnen, soo wel als in andere saken door getuigen moeten werden geverifieert, wiens suffisantie of insuffisantie bij de rechtsgeleerden moet gedetermineert worden." „Als den endeldarm in eenige soodanige verlossing gequetst is en bij den Vroedtvrouw of Meester ontkent wordt, dan moet het selve door getuigen geverifieert worden; oversulcks dat oordeel van dat faict de Rechten eijgen is." Men ziet het, Dortmond wilde er niet van weten, om door deskundigen te laten beoordeelen, welke beteekenis men te hechten had aan de zoogenaamde feiten der getuigen. Toch wilde hij in plaats van met advokaten desnoods genoegen nemen met Heeren van den Gerechte. Maar zijn presentatie uitbreiden en die van Boekelman overnemen daaraan dacht hij niet.

Deze laatste was dus volkomen in zijn recht, toen hij weigerde in te gaan op dese pseudo-aanneming van zijn voorstel. Hij mocht het niet doen als was het alleen om

de duidelijke bedoeling, die er bestond de oplossing van het geschil te laten afhangen niet van het oordeel van deskundigen maar van de attestaties die zouden voorgelegd worden. Toch trok hij zich niet terug, maar liet Dortmond weten, „dat ghij binnen den tijdt van drie dagen bij de notaris G. Steeman sult laten aenteikenen dat gij twee doctoren tot u goede mannen gekozen hebt, en geen Advocaet, en hare namen daer in laten insereren; ick segge geen Advocaet, omdat ons geschil so seer niet hangt aen de valeur van de attestatiën, maer aen een goede of quade operatie, welckers oordeel de doctoren en geen rechtsgeleerde eygen is, en soo dra ghij sulcks gedaen hebt, sal ick oock twee Doctoren nomineeren, die met haer vieren dan een vijfde kunnen tot haar nemen, die ons geschil slechten." Daarna zullen die heeren „u mondeling bewijs *van qualijk tractement van Lijsbeth Jans* en mijn mondeling debat *van goed tractement aen haer gedaen*, wegen de operatie aenhooren." Wordt gij in het ongelijk gesteld, dan hebt gij slechts excuses te maken; verklaart men, dat ik verkeerd gehandeld heb, dan moet ik openlijk schuld bekennen en 300 gulden aan de armen betalen.

Dortmond bleef Oost-Indisch doof; wel kwam hij weer met de onzinnige bewering, dat hij de presentatie van Boekelman aannam, maar altijd met hetzelfde voorbehoud: „om onse saeck te laten door goede mannen determinéren, en niet om onse woorden door deselve te laten interpretéren." Dit stond natuurlijk met een weigering gelijk.

Of Boekelman aan Dortmond het laatste woord gegeven heeft, kan ik niet met zekerheid zeggen. Het nader vertoog van Boekelman en de Aennemingh van de Presentatie van Dortmond zijn van de pamfletten, die van die heeren op de bibliotheek voorkomen, het laatst geschreven, maar hier zijn in het geheel slechts 48 nummers daarvan voorhanden, terwijl er volgens de Diana van Titsingh „vier en taghtigh" zouden gepubliceerd zijn. Gesteld echter dat de heeren het er nog niet bij gelaten hebben, dan zou ik niet gaarne op het gezag van „de tweede onschult" aannemen, dat Boekelman ten leste „de saek is gaen accommoderen. Ick weet wel, seyt hij, dat ick de scheur niet gemaekt hebbe en de gasthuysmeesters spreeken even soo, daarom laeten wij malkanderen voor eerlijcke luyden houden, alle questiën doot en te niet, Lysbet Jans magh het met haar vinger of een ander instrument gedaen hebben."

Dit klinkt mij te onwaarschijnlijk en vooral het laatste lijkt mij te oneerlijk. Ruysch en Boekelman hebben zich integendeel Lysbeth Jans aangetrokken. In het op het Amsterdamsche Archief voorhandene „Promotieboek van Vroedvrouwen (1668—1775) is aangeteekend: „Vroutje Jans is geëxamineert en als vroetvrou toegelaten den 23 Sept. 1683 en haar briefje bekomen." Uit den klopper blijkt, dat met vroutje Jans, Lysbeth bedoeld wordt. Hier staat tegenover, dat Ruysch later ten minste uiterlijk met al zijn tegenstanders van 1677—78 weer op goeden voet gekomen is. Dit blijkt niet alleen uit tal van opmerkingen in zijn geschriften over consulten e. d. maar hij schreef

zelfs omstreeks 1700 een Latijnsch vers voor een van de boeken van Lamzweerde. Die „blauwe en lasterlijke boekjens" zijn hem echter nooit uit het geheugen gegaan. En hij heeft zich wel altijd herinnerd, dat hij „van „diegeene, die bij die verlossing niet tegenwoordig geweest waren, grooten laster tot (zijn) dank gekregen (heeft), door die onkundige en haatdragende menschen, die van te vooren wel geweeten en gesien hadden, dat zij het coude vuyr omtrent die partijen had eer zij verlost wierd." (84)

Hoe dit alles ook moge geweest zijn, hierin stem ik overeen met Kiestra en Israëls, dat Ruysch reeds in 1677 instrumenten gebruikte om wèlgekeerde, doode kinderen onverkleind te verlossen.

Een van de plaatsen, waarop Israëls zich beroept, komt mij niet bizonder bewijzend voor. Over 't algemeen moet men cum grano salis opvatten alles, wat in de Staetkundige Bedenckingh als feit wordt opgedischt. Nergens meer dan hier is achterklap en lasterzucht aan het woord. En van het geval, dat ik op het oog heb, het geval „bij Cornelis Symonsz, op de Dwarsboomsloot, (waar Ruysch), *nadat hij drie quartiers uyrs te vergeefs* (de) huysvrouw Marritje Reynders met instrumenten had afgemat, onverrichter zaek vertrok, een sijnder instrumenten achterlatende," wordt in hetzelfde geschrift op pag. 38 medegedeeld: „Dat hij Marritje Reynders, huysvrouw van Cornelis Simonsz om de Dwarsboomsloot, *nadat se van een kind al verlost was*, met zoodanige violentie en pijne gehandeld heeft, dat se noch tot huydigen dage het gevoelen daer

is van dragende, sonder haer eens te verlossen, *maer na dat ze drie quartier uuren tijds vruchteloos afgemat was*, wech gegaen is, haar in d'uyterste nood verlatende, zonder eens weder na haer om te zien." Men zou dus uit het bovenstaande de gevolgtrekking moeten maken, dat Ruysch getracht heeft de nageboorte af te halen met dezelfde instrumenten, waarvan hij voor het geklemde hoofd gebruik maakte. Dit is reeds à priori niet aan te nemen, maar bovendien staat vast, dat hij nooit of te nimmer de secundinae werktuigelijk heeft willen verwijderen.

En hoe Kiestra en Israëls op grond der pamfletten beweren kunnen, dat Ruysch en Rogier van Roonhuyse vrienden of elkaar welwillend gezind zijn geweest, is mij, om het eerlijk te zeggen, een raadsel. Hoor slechts, wat Boekelman mededeelt, die het stellig niet bekend zou gemaakt hebben, indien Ruysch er in die dagen prijs op gesteld had om al was het maar den uiterlijken schijn van vriendschap te bewaren. Hij publiceert een attest, waaruit blijkt, dat van Roonhuyse alles deed om de reputatie van Ruysch af te breken. „Al voor eenige jaren," schrijft hij, „heeft men getracht de operatiën, die de heer Ruysch met loff gedaen heeft, suspect te maken." Vooral eenigen tijd geleden kwam dit duidelijk aan het licht. Ruysch en hij hadden omstreeks kerstmis 1676 te Haarlem, tot volkomen tevredenheid der parturiens en hare familie, een moeielijke verlossing met succes getermineerd en nu komen de betrokken personen verklaren, dat zij „kort na de voornoemde kerstijdt alhier

hebben gesien en hooren lesen twee attestatiën, die eenen Mr. Rogier Roonhuysen aen eene Klara ... Vroetvrouw binnen deser voorsz. stadt Haerlem, ter handt gestelt heeft, welcke attestatiën al voor eenige jaren door de voorn. Roonhuysen tot Amsterdam beleyt, tot vilipendie van den Hr. Ruysch, met welcke attestatien de voorn. vroetvrou, alsoo sij de voorn. Roonhuysen seer genegen is, op vele plaatsen alhier is geweest, om deselve te laten lesen, en alsoo de meergenoemde Hr. en Mr. Andries Boeckelman te suspecteren, en waer het mogelijck, verdagt te maken van niet weder tot dien eynde binnen de meergem. stadt Haerlem of elders te komen." Dat is iets anders als vriendschap en de partijgangers van Ruysch rangschikten dan ook in „schoppen is troef" Rogier als no. 4 onder de vrienden van Dortmond. Zij zeggen daarvan hem: „Uiterlijk schijnt hij stil te sijn, maar onder den duym doet hij niet als de goede naam en faam van Dr. Ruysch en Mr. Boekelman commaculeren, om soo wel als onsen Hans pardoelsen Uijl op een kruk Dortmont, een generale afschrik onder de vrouwen te brengen tegen de Heer Dr. Ruysch en Mr. Boekelman. (En) hij verstaat sich daar beter op als de Heer Dr. Ruysch en Mr. Boekelman, en ook soo seid hij het selfs, dat het maar leerlingen in die kunst zijn, ja dat meer is, die jonge snotlepel, die om sijn ligtmissen naar Oost-Indiën moest, zijn broer (Hendrik van Roonhuyse had blijkens zijn eigen geschriften twee zoons, die hij zelf in de chirurgie heeft ingeleid, mihi), die dorst wel seggen, dat hij meer kousen, als Doctor Ruysch en Mr. Boekelman gesien had." En ver-

der heet het: „dese meester Roonhuisen, die grootse blaaskaak, wil de operatie van Mr. Boekelman veraghten.”

Dus niet alleen toen maar reeds vroeger moeten Ruysch en Rogier op een slechten voet met elkaar gestaan hebben. Dit maakt het niet zeer waarschijnlijk, wat Kiestra schijnt te willen doen gelooven, dat de laatste de leermeester in de verloskunde van den eerste zou geweest zijn. En op pag. 24 en 25 van den Desolaten Boedel wordt, wat Kiestra ook moge zeggen, met geen enkel woord van een dergelijk gerucht melding gemaakt. Evenmin bezitten de citaten van pag. 26 en 27 te dien opzichte eenige bewijskracht. „Wel is waer, dat niemandt met de kunst gebooren werdt, de man heeft verstand genoeg, hadde hij liever voor den apotheekerswinkel, in soo een kunstige chirurgijnswinckel gestaen, als bij dien steyloorigen wederdooper op de Heeregraft, daer men snijdt, brandt of helpt van kant groote wennen als den Atlas van 't stadhuys... soo soude dien menschenvilder een doodt kindt sonder opspraeck kunnen halen, sonder de kanten te raecken.”

In deze woorden wordt, men moet het Kiestra toegeven, ongetwijfeld op Ruysch en hoogstwaarschijnlijk op Hendrik van Roonhuyse gedoeld. De titelplaat van den tweeden druk der Genees- en Heelkundige aanmerkingen en de afbeelding op bladzijde 7 geven het recht dit laatste te vermoeden. Maar dan zou hier duidelijk uitgesproken zijn, dat Ruysch zijn verloskundige kennis niet aan den grooten Hendrik te danken had. Het is alleen bevreemdend, dat „van den steyloorigen weeder-

dooper op de Heerengraft," gesproken wordt als van iemand, die nog leeft. Daarom moet men de mogelijkheid in 't oog houden, dat een ander bedoeld wordt en wel de menniste, toen in zijn volle kracht zijnde chirurg Pieter Adriaansz Verduyn. En de beteekenis van de passage, „ten anderen, soo heeft hij, soo men seijdt van Saglis (zaliger ?) Hendrik Roonhuysen Soon uyt sijn winckel de konst geleert," wordt aanmerkelijk verzwakt, door hetgeen er onmiddellijk op volgt: „en (hij-Ruysch) soude daerom tot danckbaerheydt hem, als desen Praelector. daar uytscheydt, hem hetselvige overgeven, sive hoc contingere fas est; want sijn vaertjen is hem te vroegh ontvallen, ende hij heeft dien inham van de Volewijck, gelijk sijn vader, soo veel niet bevaeren, die een goed stuurman waer en seer stoutmoedigh, die in een stercke windt dorst met een nat zeyl laveren."

En werkelijk, Rogier van Roonhuyse was nog heel jong, hoogstens een paar jaar chirurg, toen zijn vader stierf. Zou men nu kunnen aannemen, dat de trotsche Ruysch, sinds December 1666 praelector anatomiae et chirurgiae, zijn licht was gaan opsteken bij den zooveel minder bekwamen v. Roonhuyse. Dit is al zeer onwaarschijnlijk en schijnt onmogelijk, wanneer men zich te binnen brengt, dat, volgens Titsingh, „na den leeftijd van A. van Roonhuyse zijn zoon Rogier verzogt, om in plaats van zijn vader stads-vroetvaer te zijn; hij presenteerde sig aan, als te bekwaamer omdat hij stond Med. Doctor te worden: dit wierd door 't coll. med. ondersteund. Het coll. chirurg. stond voor A. Boekelman, maar ziende dat de

naam van doctor scheen te zullen valeeren, presenteerde aan hunnen magistraat hunnen praelector F. Ruysch tot stadsvroevaêr of voorleezer van de vroetwijven gesteld zijnde, dat den Praelector Chirurgiae, Chirurgus is; dus wierd en was voornoemde praelector, den eersten med. docter en tegelijk stads vroedsvaar of voorleezer van de vroetwijven."

En zelfs ook, indien het waar ware, „dat (Ruysch), Weyntje, huysvrouw van Christiaan Hendrikx, op de Anjeliersgraft in de Varkensgang na veel arbeijds niet heeft kunnen verlossen, Mr. Rogier Roonhuyse selfz bij gehaelt heeft tot assistentie, door wiens hulp zij aenstonds verloste" dan zou dit geval, wat Kiestra zelf beaamt, er hoogstens niet tegen pleiten, „dat hij (Ruysch) in de verloskunde Rogier's leerling was." Maar men vergete niet, Rogier was ook niet altijd even gelukkig en van weerskanten werden in dezen vinnigen twist de ongelukkige gevallen zoo ongunstig en hatelijk mogelijk voorgesteld. Zoo zou Rogier „onlangs bij de huisvrouw van Monsieur Tensini, op de Keysergracht bij de Comedie daar de binnemoer van 't rasphuis als vroedvrouw bij was, ontboden (zijn geworden), nadat de vrouw vijf uuren in arbeid geseten had; hier wou onsen hansdonder, na dat hij de juffrouw onderslagen en met een doode vrucht beladen geoordeelt had, straks met de haak achter her; maar de vroedvrouw, die wijser in 't kennen van een doode vrugt als hij was, wilde sulks (alhoewel hij daar sijn uiterste krachten toe aanspande, jaa daarom in een heftig gekijf raakte) geensins toestaen, seggende

dat de vrucht so wel als imant van alle leefde, dat ook kort daarna met experientie bewesen wierd; de voorschreve juffrouw binnen een half uur tijts van een gesonde en levendige vrucht verloste: wat dunkt u, alsser zulke luiden in Amsterdam zijn, behoeft men dan wel beuls van Haarlem of andere plaatsen te ontbieden?"

Al het meegedeelde kan mij toch niet doen besluiten, om aan te nemen, dat Rogier van Roonhuyse niets meer was dan een gewone bluffer, die pochte op voorgewende bekwaamheden; ook niet, dat hij slechts een middelmatig accoucheur was. Ik ben er van overtuigd, dat hij even goed zijn handgreep, zijn manuaal bezat als Ruysch en Boekelman. De laatste beschrijft op pag. 34 van de Wederlegging o. a. een verlossing van Rogier in de volgende karakteristieke bewoordingen: „Hier op heeft mr. Roonhuysen sijn werck begost en is geschiet met redelijck kort succes en heeft de kraemvrouw (in 't schieten van het kint apparent) oock eens maer een schreeuw gegeven." Zoo hebben de Roonhuysianen en ook Ruysch-Boekelman ten allen tijde het doorschieten van het kind, dat met instrumenten verlost werd, beschreven.

Hoe nu Ruysch zijn praktische ervaring in de verloskunde opgedaan heeft? Vermoedelijk langzamerhand, in de praktijk der vroedvrouwen. „Den Aftocht" besluit bijv. met de woorden: „soo dr. Ruysch in zijn gemoet gaet, weet wel, hij van Dieuwer moer veel hantgrepen van de voolwijck geleerd heeft." En zelfs de voorstanders van Ruysch erkennen, dat Dieuwer moer een vroedvrouw van beteekenis geweest is. Maar toch al was

„Dieuwer moer stijf in de kaeken, in tijde van noot had sij al mede een vrouwe-hart, dat werk" was niet voor haar, slechts voor mannen geschikt, heet het.

Resumeerende kom ik tot de conclusie, dat Ruysch voor zijn ontwikkeling in de verloskunde niets te danken heeft aan Rogier van Roonhuyse. Ik ben geneigd om aan te nemen, dat zij beiden een geheimmiddel bezaten om „een geklemd hoofd te redden", maar moet er bijvoegen, dat zij dit onafhankelijk van elkander in de praktijk uitoefenden. Zij stonden vrij tegenover elkaar. Dat er tusschen hen geen kontrakt bestond, dat hen van weerszijde verplichtte hun handgreep, zonder wederzijdsche goedkeuring, geheim te houden, is overtuigend gebleken uit de aanbieding van Boekelman aan Dortmond c.s. om zijn geheim desgewenscht publiek te maken. Maar gebruikten zij dan toch misschien hetzelfde manuaal, dat zij uit dezelfde bron, bijv. van Hendrik van Roonhuyse verkregen hadden?

Hierop een beslist antwoord te geven, is voorloopig onmogelijk. Zeker heeft Ruysch Hendrik van Roonhuyse zeer goed gekend en van de verhouding, die, ten minste vóór zijn komst naar Amsterdam, tusschen hen beiden bestond, kan niets dan goeds gezegd worden. Een brief van 30 May 1665, opgenomen in den tweeden druk van de Genees- en Heelkunstige Aanmerkingen, van „UEd. Dienstbereyde Vrind, F. Ruysch. M. Dr." legt daarvan getuigenis af. Daar wordt in bedankt „voor de mildadigheit, mij onlanghs bewesen, in het deelachtigh maken van uwe prijswaardighe Aanteeckeninge." En de

schrijver vindt het alles behalve te misprijzen, dat Roonhuyse „sich meest besigh hout omtrent de qualen des vrouwelijcken geslachts” en vertelt, dat hij zelf ook vele interessante zaken op dat gebied ziet, waarover hij hem nader onderhouden zal, wanneer hij hem, zooals zijn voornemen is, „eerstdaaghs tot Amsterdam (sal) komen besoecken.”

Dat Ruysch inderdaad reeds toentertijd groote belangstelling in de geslachtsorganen der vrouw en wat daarmee samenhangt, aan den dag legde, bewijst o. a. de teekening van een „gebalsemde lijfmoeder en al haar aanhangselen, ons door de onvergelijkke [a]) en zinnelijke Haags ontleeder, de geneesheer N. Ruysch toegesonden” die v. Meek'ren (98) in zijn Heel- en Geneeskunstige Aanmerkingen op pag. 302 weergeeft.

De positie van Ruysch in Amsterdam, Professor Anatomiae en Praelector chirurgiae, ook leeraar der vroedvrouwen bracht mede, dat zijn belangstelling in verloskunde en vrouwenziekten eer toe dan afnam; of hiermee de vermeerdering van zijn vriendschap voor H. v. Roonhuyse gelijken tred hield, zou ik niet durven verzekeren. Ik meen zelfs ergens gelezen te hebben, maar kan het tot mijn spijt niet terugvinden, dat Ruysch, zooals ik volgens de pamfletten heb meegedeeld, niet alleen niet in den winkel van v. Roonhuyse gestaan heeft, maar in chirurgische zaken zijn eigen weg ging en dit hem door Hendrik, den erkend besten chirurg van Amsterdam, kwalijk genomen

---

a) Zoo staat het letterlijk in het oorspronkelijke.

is geworden. Alles overwegende, komt het mij het waarschijnlijkst voor, dat hij noch aan den zoon, noch aan den vader ten opzichte zijner chirurgische ontwikkeling eenige verplichting gehad heeft. Het is bijna ondenkbaar, dat de pamfletten zoo'n dankbaar „Leitmotiv" als de ondankbaarheid van Ruysch niet zouden aangevat en uitgewerkt hebben. Zij vertelden echter liever „*dat hij een middel heeft uitgevonden*, om met vuyle handen in korten tijd veel gelts te kunnen verdienen."

Ook moet men zich niet van de wijs laten brengen door het feit, dat later nooit van het Ruyschiaansch, maar uitsluitend van het Roonhuysiaansch geheim gesproken wordt. Ruysch toch heeft zich nooit warm gemaakt voor het vaderschap van ontdekkingen, die op praktisch-medisch terrein lagen; vóór alles beoefende hij de ontleedkunde en liet zich aan haar gelegen liggen. Maar bovendien heeft hij stellig in den beginne en vermoedelijk nog geruimen tijd daarna, zijn handgreep slechts in de uiterste nood toegepast. Rogier van Roonhuyse daarentegen had slechts naam op verloskundig gebied en liet zich overal en ten allen tijde op zijn bizondere kennis in dat vak voorstaan. En hem werd van verschillende zijde verweten, dat hij zijn hefboom wel eens onnoodig in gebruik stelde. Het is dus allezins verklaarbaar, dat zich aan het geheim de naam hechtte van den persoon, die het meest op den voorgrond getreden was.

Als wij ons herinneren, wat wij in het eerste gedeelte dezer verhandeling van de heeren De Visscher en v. d. Poll, Rathlauw, Schlichting, Titsingh e. a. vernomen hebben

en dit met het bovenstaande in verband brengen, dan komen wij tot het besluit, dat wij het meest in overeenstemming blijven met de feiten, indien wij aannemen, dat Hendrik van Roonhuyse en Frederik Ruysch beiden, reeds omstreeks 1670 of, vooral wat Hendrik van Roonhuyse betreft, misschien veel vroeger, het gebruik van de tang of den hefboom of van beiden gekend hebben.

HOOFDSTUK III.

DE CHAMBERLENS EN HUN BETEEKENIS VOOR HET ROONHUYSIAANSCHE GEHEIM.

Thans zullen wij trachten na te gaan, op welke wijze de beide laatstgenoemde heeren aan hun kennis gekomen zijn. Zelfstandig of door de Chamberlens?

Het is gemakkelijker deze vraag te stellen dan haar te beantwoorden. Het volgende verhaal van de geschiedenis der familie Chamberlen kan ons daarvan overtuigen.

In 1882 verscheen als resultaat van tienjarige bronnenstudie, „The Chamberlens and the Midwifery forceps" van Dr. J. H. Aveling, een boek, dat, omtrent de geschiedenis der tang, tal van nieuwe feiten en gezichtspunten bracht maar ook oude als onbetrouwbaar stempelde of in een ander licht plaatste, een boek dus, onmisbaar voor ieder beoefenaar van de geschiedenis der geneeskunde en dat natuurlijk weer niet op de Leidsche Universiteitsbibliotheek te vinden is. In den beginne slechts in Engeland gelezen en gewaardeerd, begon het eerst de algemeene aandacht der vakmannen te trekken, toen de begaafde Max Sänger in 1887, „sich bemüht (hatte), die bei Aveling

chronikartig lose an einander gereihten Daten zu einem mehr abgerundeten Ganzen zu verbinden, zum besseren Verständniss nöthige Erlaüterungen einzuflechten und die Sprache (seiner) Schilderung zu einer mehr erzählenden zü machen. Nur für den Schlusstheil des Buches, worin Aveling selbst als Essayist auftritt, habe ich (Sänger) um seine Beweisführing genau wiedergeben zu können, mich treu an seine Darstellung gehalten." (99)

De feiten en beschouwingen door Aveling meegedeeld, schijnen met zoo veel zorg gecontroleerd en met zooveel oordeel vastgesteld, dat men bij de lezing allicht den indruk krijgt, dat hier een laatste woord, een woord, dat hoogstens eenige aanvulling, maar stellig geene revisie zal behoeven, is gesproken geworden. Dit bleek echter al spoedig niet het geval te zijn. De biograaf der Chamberlayne's, Chamberlains of Chamberlens in de Dictionary of National Biografy (1887) (100) wijkt in sommige voorstellingen en feiten niet onbelangrijk van Aveling af. En ik zelf heb eveneens den schrijver op eenige onjuistheden betrapt. Evenals hij heb ik bij mijn onderzoekingen, behalve van archivale bronnen (uit ons rijksarchief en verschillende gemeentearchieven) ook gebruik gemaakt van de Collection des fiches de la Commission de l'histoire des Églises wallonnes, die zich voor ons land bevinden op de Bibliothèque de l'église wallonne te Leiden.

Thans kan ik er toe overgaan om aan de hand van Aveling de geschiedenis der Chamberlens mede te deelen. Ik zal daarbij vooral het licht laten vallen op die zaken, die in de eerste plaats voor ons land en ons onderwerp

van beteekenis zijn en tegelijkertijd de correcties aanbrengen, die door de mededeelingen en beschouwingen in de Dictionary of National Biografy en mijn eigen onderzoekingen noodzakelijk zijn geworden.

Het samenstellen van den Stamboom der familie ging met eigenaardige moeielijkheden gepaard, omdat de stamvader der tangbezitters op het curieuse idee gekomen is aan twee van zijn kinderen beiden nog levend, denzelfden naam van Peter te geven. Ik neem hem van Aveling over en voeg er ter gemakkelijke orienteering de verkorte, door Sänger saamgestelde lijst bij, die slechts de namen bevat van de personen, die direkt bij de tang betrokken zijn geweest.

STAMBOOM DER CHAMBERLEN'S.

William Chamberlen = Geneviève Vignon.

Geboren in Frankrijk. | Geboren in Engeland.

Peter Sr. (I) = Anna, Simon, Jane. | Peter Jr. (II) = Sara de Lane, Jacob.

Cargill = Esther.

Jane, William, Esther, Margaret, Thomas, Anne.

Jane Myddelton = Peter (III) = Anna Harrison, Sarah, William, Anne, Henry, Robert, Nathaniel, Margaret.

Hope, 2 andere zoons en 2 dochters.

Hugh Sr. (I) = Doroth Brett, Paul = Mary, John = Frances, Elisabeth, Thomas, Richard, Peter (IV), Philips, Abraham.

Paul

Mary Bacon = Hugh Jr. (II) = 2de vrouw, 3de vrouw, Mary Lady Cron, Peter (V), Dorothea, Midleton.

Mary

Anna Maria = Edw. Hopkins   Charlotte = Rich. Luther.

William Chamberlen.

Peter Sr. (I)   Peter Jr. (II)

Peter (III) = Dr. Peter.

Hugh Sr. (I)   Paul   John.

Hugh Jr. (II).

Gewijzigd naar Sänger.

De stamvader der Chamberlens, William, was een Parijsche hugenoot, die in 1569 wegens de dreigende godsdienstvervolging uit Parijs vluchtte, naar Southampton kwam en zich daar vermoedelijk als arts vestigde. Hij had twee zoons, die beiden Peter heetten en die ik met een Engelsch referent voor het gemak als Peter I en Peter II zal aanduiden ([101]).

Peter I (omstreeks 1560 in Parijs geboren, gestorven 1631), de befaamde „oom" van Smellie ([102]), is de eigenlijke uitvinder van de tang, waarvan hij zich te zamen met zijn broeder Peter II (geb. 1572, gest. 1626) in de verloskundige praktijk bediende. Beiden hebben gedurende vele jaren met groot succes te Londen de heel- en verloskunde uitgeoefend en schijnen nog al eens „de praxi illicita et mala" (zij durfden wel eens geneesmiddelen voorschrijven en overschreden daarmee hun bevoegdheid) met de geneeskundige faculteit in botsing gekomen te zijn. Ook werden zij gedwarsboomd in hun plannen tot verbetering van het verloskundig onderwijs. De doktoren, die van meening waren, dat zij van verloskunde meer wisten dan alle verloskundigen te zamen, zagen hierin een inbreuk op hun rechten en hun prestige en stelden het voor, alsof de Chamberlens, door middel van het verloskundig onderwijs, de geheele verloskundige praktijk voor zichzelf wilden trachten te monopoliseeren.

Eenzelfde tegenwerking, maar in nog veel hoogere mate, ondervond de eerste dokter der familie, Peter III, (1601—1683), de Chamberlen, die ongetwijfeld het meest van zich heeft doen spreken. Men durfde hem zelfs

openlijk beschuldigen (1634), dat hij dikwijls weigerde bij armen te komen, „they not being able to pay him according to his demands” en dat hij niet zelden onnoodig ingreep en zoodoende („did) highly increase his profitts to the damage of the partie both in body and purse.” Het kwam zoover, dat hem zelfs bevolen werd: he „should fortwith bee a suitor to the Lord Bishopp of London for a Lycence to practize the art of midwifery and that hee doe submitt himselfe to take such lawfull oathes and to perform such duties as shall by his Lordshipp be thought requisite thereïn.”

Ik betwijfel of hij deze aanvraag aan den bisschop, om tot de praktijk toegelaten te worden, een aanvraag, die zoo spoedig mogelijk verwacht werd, wel ooit afgezonden heeft. Wel is hij blijven practiseeren, maar volgens een pamflettist dier dagen berokkende hem de bisschoppelijke tegenwerking ten lange leste zooveel geldelijk nadeel, dat hij omzien moest naar andere middelen om geld te maken, „which was to go into *the Low-Countries* and teach them the art of draining, of cashing, salting, conditing stock-fish, new stoves for young fry, the rare trick of dancing on the high rope and shooting water in a Crosse-Bowe, but for all this nothing comes, the butter boxes liked not his physiognomie and held fast their money.”

Werkelijk heeft Peter eindelijk Engeland verlaten en is hij behalve in andere landen ook in ons land geweest, waar hij zich met allerlei plannen heeft bezig gehouden, o. a. ook om in verschillende steden van Holland groote, goed ingerichte badhuizen op te richten. En volgens de

resoluties der Staten-Generaal verkreeg hij in Maart 1644 octrooi tot het plaatsen van gewone badstoven, dat later „geamplieert" werd tot hamatto-badstoven, enz. enz. Maar daarmee is volstrekt niet toegegeven, wat dr. Peter, volgens een stuk van het College of Physicians, schijnt beweerd te hebben, dat hij „hath erected divers (badstoven) of them himself in the Low-Countries for which he has the authority of the State."

De toestemming van de Staten-Generaal bezat hij; maar ik heb op het Rijksarchief te vergeefs gezocht naar bewijzen, dat hem de bizondere machtiging der verschillende provincien, die als conditio sine qua non voor de ten uitvoerlegging van het octrooi was gesteld, is geworden. Ik heb zelfs geen spoor kunnen ontdekken van de aanvraag, die Chamberlen daarvoor tot de besturen had moeten richten. Toch moest hij minstens een paar jaar in den Haag gewoond hebben. Onder de decreet-brieven van dien tijd vindt men, dat „Adriaan Pots, griffier van den Hove van Hollandt, uyten naem en van wegen sijne moeder Jofr Beatrice van Slychtenhorst, weduwe van griffier Pots op den 22 April 1644 aan Peter Chamberlen, doctor in de medicine een huis en erff verkoft, gelegen in de Nobelstraat." En door den heer Servaas van Rooyen daarop opmerkzaam gemaakt, vind ik in de 9de aflevering van de Wapenheraut (100a) van het vorige jaar in de copie van het op de Engelsche ambassade gevondene oudste Engelsche kerkboek, dat Dr. Peter Chamberlen in de jaren 1644—1646 eigen kinderen in den Haag liet doopen of bij den doop van andere assisteerde.

Uit het jaar 1644 vind ik aangeteekend:

Sarah Chamberlain, the daughter of Dr. Chamberlain was baptised the 22 of May, st.n. (stamnummer) 1642. The Suertyes were Sr. John. Dingley, de heer van Oud-Ca(r)spel, the Comtes of Leveston and the Lady Boswell.

Peter Mathew, the sonne of Mathew was baptised ye 26th of June, st.n. 1644, witnesses Dr. Chamberlain, W. Betts and Mrs. Wood.

John. Chamberlain, the son of Dr. Peter Chamberlain, was baptised ye 12th of November, st.n. 1645.

En van het jaar 1646 wordt vermeld:

Anna Tipping, the daughter of Richard and Jean Tipping, was baptised the 21 of May, being Munday, the witnesses were Dr. Chamberlain, the lady Mutas and Mrs. Griffin.

Nu is het merkwaardig, dat in den door Aveling medegedeelden stamboom, wel een zuster van Peter, maar geen dochter met den naam van Sarah voorkomt. Daarentegen wordt van John als van een jongeren broeder van den befaamden Hugh Sr. wèl gesproken. Dit moge zijn hoe het wil, men mag er toch uit besluiten, dat Chamberlen in den Haag geleefd heeft en wel als rustig burger, die niet van zich spreken liet. Want nergens wordt zijn naam genoemd, noch in de notulen van het Chirurgijnsgilde of het Collegium medicum, noch in medische geschriften dier dagen, evenmin in de Haegse Mercuur. In geen geval echter is hij lang in den Haag gebleven. Hij zou ten minste zijn „A voice in Rhama” dat van 1647 dateert weer in Londen geschreven en

gepubliceerd hebben. Wat hij later met het huis heeft uitgevoerd, of hij het leeg heeft laten staan, dan of het bewoond is geworden door een naamgenoot, heb ik niet kunnen uitmaken. Het is alleen vreemd, dat het arrest van 4 December 1652, waarbij wettelijk werd vastgesteld, dat hij aan de eigenares van het huis nog 9000 Carolus guldens schuldig was, spreekt van Pieter Chambrelan, doctor medicinae alhier in den Haag. Eindelijk werd het huis op den 20 November 1656, namens diens moeder, weer teruggekocht door den vroegeren verkooper, Adriaen Pots.

In 1647 in Engeland teruggekeerd, was zijn eerste werk zich tegenover de aanvallen zijner collega's te verdedigen en aan te toonen, met welke zwakke argumenten men zijne pogingen, om het vroedvrouwenonderwijs te verbeteren, bestreden had. Men had hem te veel belasterd en getergd, dan dat men van hem nog toegeeflijkheid zou mogen verwachten. Wie het betalen kon, moest betalen, in overeenstemming met zijn fortuin en den ernst der operatie. Wie niet tot de vrienden behoorde en niet van te voren een kontrakt met hem sluiten wilde, liep voortaan kans niet door hem geholpen te worden. Hij had er genoeg van, om door allerlei wanbetalers nog op den koop toe beklad te worden. Maar bovendien, „the draper is not bound to find cloth for all the naked, because he has enough in his shop, not yet afford it at the buyer's price. The lawyer is not obliged to spend his voice and spirits for all the injured in forma pauperis, because he pleads well and shall be heard.

Acts of charitie are more due from kindred than from strangers. When a husband of sufficient means shall not think his wife's or child's life worth £ 10, I am not bound to bestow that on them, which is of more value."

Al die praatjes over zijn gierigheid hebben geen ander doel dan hem te dwarsboomen in zijn plannen om aan de vroedvrouwen een betere opleiding te bezorgen.

Maar, zegt hij, als *ik* slecht ben, mag dan de Staat niet van mij profiteeren, van mijn kunde op het gebied der vroedkunde? En als *ik* onkundig ben, waarom stelt dan de Staat geen kundig man aan om wat kennis bij te brengen aan zoovele onwetende vroedvrouwen, „ignorant women, whom either extreme povertie hath necessitated or hard-heartedness presumed or the game of Venus intruded into the calling of midwifery"?

Zijn schrijven maakte geen indruk en bracht geen verandering; de toestand bleef bij het oude. Ook zijn poging, om in Engeland octrooi voor zijn badstoven te verkrijgen, mislukte, dank zij de heftige oppositie zijner collega's. Rusteloozer dan ooit, wierp hij zich thans op zaken van politieken, socialen en godsdienstigen aard. Hij schreef pamfletten en hield redevoeringen en ontpopte zich als een plannenmaker, een utopist, een dweper, een warhoofd. Weldra was hij weer op reis en in April 1666 was, te oordeelen naar het adres van een brief van zijn zoon Hugh, „*Peter Chamberlyn woonende op den Hoft van Holland*". In den Haag was deze welbekende herberg gelegen op een plek, achter de groote kerk, dicht bij het begin van de tegenwoordige Prinsestraat. Vermoedelijk was

hij daar gekomen om octrooi te verkrijgen voor zijn nieuw idee, om schepen en andere voertuigen recht tegen den wind in te laten zeilen. De Staten zijn zoo verstandig geweest zijn verzoekschrift in handen te stellen van de leden der Admiraliteit te Rotterdam. Van een latere inwilliging heb ik nergens iets kunnen ontdekken, geheel in tegenspraak met de bewering van Chamberlen zelf, dat „he has obtained for his new invention of navigation with all winds in a straight line patents in France, Venice, and the United Netherlands: to him, his heirs and assigns for ever." De referent en kritikus van het werk van Aveling, R. P. H., zegt naar aanleiding van dit laatste plan: „The reviewer has seen the inception of insanity exhibit itself in a physician, now long resident in an asylum, in a somewhat parallel project, by which he anticipated being able to realise a million of dollars. Dr. Peter Chamberlen appears to have had insane freaks, and then to have recovered from them, although at all times more or less eccentric in his ideas." Toch schijnt hem dit, zoodra hij weer ernstig in die richting wilde, niet in zijn praktijk geschaad te hebben. En zijn zoon Hope kon dan ook naar waarheid op zijn grafsteen laten beitelen: „being physician in ordinary to three kings and queens of England viz. King James and Queen Anne, King Charles ye. First and Queen Mary, King Charles ye. Second and Queen Katharine and also to some foreign princes, having travelled to most parts of Europe and speaking most of the languages."

Bijna even bekend als zijn vader, Peter III, is Hugh

Sr. geworden, die, omstreeks 1630 geboren, niet ontkomen is aan het gewone lot der Chamberlens. Omtrent zijn opvoeding en opleiding weet men niets met zekerheid; het is niet eens bekend, of hij al of niet gepromoveerd is. Hij had het meermalen met zijn medische collegae aan den stok, die hem eens zelfs wegens mala praxis tot geldboete en gevangenisstraf lieten veroordeelen. Aan zijn praktijk brachten zulke vervolgingen geen schade. Hij was en bleef de lijfarts der Engelsche koningen en de accoucheur hunner echtgenooten. Vooral als verloskundige had hij een grooten roep en was hij zeer gewild. Zijn algemeene bekendheid heeft hij te danken aan een moeielijke verlossing, die hij in 1670 te Parijs met zijn geheim gehouden instrument niet tot een goed einde kon brengen. Blijkbaar is hij uit begeerte, om een goede som voor zijn geheim te erlangen, in den val geloopen, die Mauriceau voor hem had opgesteld. Het geval zelf is te vaak beschreven, om er hier opnieuw op in te gaan. Genoeg zij het te vermelden, dat Hugh terstond na zijn mislukte operatie uit Parijs vertrok en naar Londen terugkeerde, waar hij weldra het werk van Mauriceau vertaalde en van de bekende voorrede voorzag. Plannenmaker echter als zijn vader, bepaalde hij zich niet uitsluitend tot zijn praktijk, maar hield hij zich met allerlei politieke en sociale kwesties bezig. Eindelijk in 1690 kwam hij voor den dag met zijn grootsch plan, om Engeland door het oprichten van een landbank rijk en gelukkig te maken. Hij wist de zaak zijn landslieden en zelfs de leden van het parlement zoo smakelijk voor

te stellen, dat de beide huizen hem de gevraagde concessie voor het oprichten eener landbank verleenden. Ruim vijf jaren later echter, in het begin van 1699, ging reeds de schoone onderneming, waarvan ieder zich zooveel had voorgesteld, op smadelijke wijze te gronde. Macauly schrijft, dat, volgens het getuigenis zijner tijdgenooten, „Hugh Chamberlen Sr. did not leave the business with clean hands nor the country with honour.” En Sandfort deelt mede: „1699, Tuesdey 21. March, Dr. Chamberlain, the manmidwife and sole contriver and manager of the Land-Bank, is retired to Holland, on suspition of debt.” Een liederendichter rijmelt: „By common report in Holland he's fled.” En als dat waar is, dan kunt gij naar hem en de duiten fluiten: „For Holland, like Hell, never makes a return. t'Is known to all Europe, the Dutch, like the Devil, Takes damnable care of the root of all Evil. What money is once carried into their Nation, Is more hard to regain than if sunk in the Ocean”, enz. En elders: „He's Doctor, Projector, Man-Midwife and Cheat, Who has cunningly managed a subtle Device, Beyond the poor parson or Auberry price. And all that I farther say of the matter. He's gone to the Dutch and the Devil go a'ter.”

Toch staat het alles behalve vast, dat hij naar Holland gegaan is. Alleen kan Aveling verzekeren, dat van dien tijd elk spoor van Hugh Chamberlen in Engeland verloren is. Hij voor zich houdt het er voor, dat hij eerst naar Schotland gevlucht is en geeft als reden op, dat Chamberlen in 1702 een boek heeft uitgegeven, waarin

hij de vereeniging van Engeland en Schotland bepleit en een groote op persoonlijke ervaring berustende, locale kennis van Schotsche toestanden verraadt. Of hij zijn denkbeeld heeft verwezenlijkt gezien, is niet te zeggen, omdat zijn sterfjaar onbekend is. In Engeland zelf is niets omtrent zijn dood of testament te vinden. Vermoedelijk is hij in Holland gestorven, waarheen hij dan in of na 1702 zou vertrokken zijn. In Amsterdam zou hij geprak-tiseerd en het familie-geheim van de tang aan Rogier van Roonhuyse verkocht hebben. Allen, die na Aveling geschreven hebben, nemen dit verhaal over; alleen de „Dictionary" voegt er bij, dat hij nog in 1720 moet geleefd hebben, want op den 14den van die maand „he renounced administration to the estate of his second son, Peter etc. and letters were granted to Hugh Chamberlen the younger."

De heele voorstelling van Mulder-Osiander, v. Siebold, alsof Hugh als aanhanger van Jacobus uit Engeland en in 1688 in Holland gekomen, daar in 1693 zijn geheim aan v. Roonhuyse zou verkocht hebben, is dus stellig onjuist. Hugh is niet met den koning weggevlucht, maar zooals men van een „erkenden en hardnekkigen Whigh," als hij was, verwachten kon, in Engeland gebleven. En men kan daar zijn spoor als het ware van dag tot dag tot in 1699 vervolgen. Is hij dan toch omstreeks dien tijd of zooals Aveling wil, in 1702 naar Amsterdam gekomen? Ik meen het te mogen ontkennen. En stellig heeft hij daar nooit gepractiseerd of les gegeven. Had hij het gedaan, dan zou zijn naam moeten te vinden zijn en in

het poortersboek en in de boeken van het Chirurgijnsgilde of het Collegium medicum. Maar ik heb er herhaaldelijk en conscientieus naar gezocht en geloof met beslistheid te mogen verzekeren, dat er in geen van al die documenten, op het Amsterdamsche Archief aanwezig, zelfs maar met een enkel woord van Hugh Chamberlen Sr. gerept wordt. Evenmin vermelden de „fiches de l'Église Wallonne" zijn naam. Maar bovendien, onze voorouders waren goedschrijfsch en mild met hun blauwboekjes en schotschriften. En dan zou niemand er aan gedacht hebben, om de faits et gestes van een zoo bekend en berucht man als Hugh moet geweest zijn, te beschrijven en de onderhandelingen met den „op de maare des volks" staanden Van Roonhuyse aan de vergetelheid te ontrukken? Ik kan het niet gelooven. Ook de „Hollandse Mercuur" zwijgt over hem. Neen, volgens mijne overtuiging is Hugh Chamberlen Sr. nooit in Holland geweest.

Van zijn zoon Hugh Chamberlen Jr. kan het tegendeel bewezen worden. Het Album studiosorum Academ. Lugd-Batav. vermeldt omtrent hem, dat hij zich den 30 October 1684 als medicus bij die Universiteit liet inschrijven. Zooals de jongelui in die dagen vrij algemeen schenen te doen, had ook Hugh zich een paar jaar ouder gemaakt, dan hij werkelijk was en opgegeven, dat hij den leeftijd van 22 jaren bereikt had. Ruim een jaar later, op den 2 November 1685, is hij, zooals te vinden is in het Poorterboek, poorter van Amsterdam geworden. Moet men nu niet de mogelijkheid in het oog houden, dat men later hem met zijn vader verward heeft en op deze wijze de

14

praatjes omtrent Hugh Sr. in de wereld gekomen zijn?

Hij zelf is weer naar Engeland terug gekeerd. Wanneer is onbekend, maar hij promoveerde te Cambridge op den 8sten October 1689 en werd in 1694 als lid van het college of Physicians toegelaten. Hij is herhaaldelijk Censor van dat College geweest en was de meest gerespecteerde van al zijn familie-leden. Een gezocht dokter der hoogere standen, maakte hij het zich noch met den godsdienst noch met de politiek moeielijk. Aveling stelt het voor, alsof hij een schoone vriendschap voor de hertogin van Buckingham gevoelde, die na zijn dood een prachtig gedenkteeken op zijn graf in de Westminster-abdij liet plaatsen. N. Moore, de biograaf van de Dictionary schrijft op een heel anderen trant en zegt droog en stekelig: „He married thrice and had three daughters, but seems to have preferred the society of the old Duchess of Buckingham and Normanby to that of his wife. — His only published work is a turgid Latin epithalamium, written on the marriage of Princess Anne in 1683. A monument to Chamberlen, put up by the son of the Duchess of Buckingham and Normanby, disfigures the north choir aisle of Westminster Abbey." Hij stierf op den 7 Juni 1728.

Dr. Paul Chamberlen (geb. 1635 gest. 1717) was een echt zoon van zijn vader (Peter III) en had het hoofd vol van financieele en politieke plannen. Toen hij hiermee geen succes had, wierp hij zich op de kwakzalverij en vond een halsbandje uit, dat bestemd was, om de pijnen van tanden-krijgende kinderen en barende vrouwen weg te nemen of te verzachten. Zelf schreef hij de anonieme

aanbevelingen voor dat vod, dat niet slechts in Engeland, maar ook in andere Europeesche landen veel opgang maakte. Overigens was hij een gezocht accoucheur en is hij rijk geworden door zijn praktijk. Of hij ook in Ierland gewoond heeft, wordt nergens vermeld.

Omtrent John valt niets bizonders mede te deelen.

De hier genoemde personen zouden, volgens Aveling de eenige Chamberlens zijn, die bij de geheimhouding der tang betrokken zijn geweest. Het is mogelijk, maar zeker zijn er meer geweest, die zich op de geneeskunde toegelegd hebben. Het Album Studiosorum Academ. Lugd.-Bat. spreekt van David Chamberlen, Anglus, Londinensis, ingeschreven 11 Mei 1613, 23 jaar, Medicus; ook van Nathaniel Chamberlen, Anglus, ingeschreven 30 November 1628, 17 jaar. Anatomie, terwijl in de fiches van de Waalsche Kerk behalve Hugo Chamberlen Jr. nog genoemd wordt Mr. Chamberlen, chirurgien 1647, lid van de Waalsche Kerk te Heusden.

Het is opmerkelijk, dat in den geheelen stamboom der Chamberlen's, die overigens geen gebrek heeft aan bijbelsche namen, de naam van David niet voorkomt. Moeten wij hier weer denken aan een onvolledigheid of onnauwkeurigheid van Aveling?

Nathaniel zal wel het zevende kind van Peter II zijn. Zou hij vroeg gestorven wezen of zijn studies niet voortgezet hebben? Of zou hij dezelfde zijn, over wien de heer Servaas van Rooyen mij schrijft: „ik vind als gedoopt in de Nieuwe Kerk, tusschen 1665 en 1676, Anna, Willem, Margaretha, Robbert, Hillegonda en Johannes,

allen kinderen van Daniel Chamberlain, gehuwd met Elisabeth Soetens?"

Tot nog toe zijn geen nadere bizonderheden (betrekking, woonplaats, e. d.) omtrent dezen persoon kunnen opgespoord worden, maar de heer Van Rooyen heeft zich diligent verklaard. Wie weet, of wij later in hem nog niet den Haagschen Chamberlen ontdekken, van wien de heer Wadstijn van der Hagen aan Rathlauw vertelde? Voorloopig kunnen wij alleen zeggen, dat deze Daniel met zijn veelvoud van kinderen een echte Chamberlen-natuur schijnt bezeten te hebben.

Ook aangaande Mr. Chamberlen, chirurgien, 1647, zijn mijn onderzoekingen in het Heusdensche archief volkomen negatief uitgevallen. Noch in de poorterboeken, noch in stukken, de gilden, het gasthuis e. d. betreffende, evenmin in de huwelijks- en geboorteregisters van de Waalsche Kerk, die daar bewaard worden, heb ik iets over dezen Chamberlen gevonden. Ik zou dus niet eens durven verzekeren, dat hij te Heusden gepractiseerd heeft.

Dit is de oogst, dien ik hier en ginds omtrent de Chamberlens heb kunnen bijeengaren en als ik die vergelijk met wat ik verzameld heb van onze geheimbezitters, te beginnen met H. v. Roonhuyse en F. Ruysch en te eindigen met het vijftal uit het midden der achttiende eeuw, dan kom ik tot de conclusie, dat al de verzekeringen der verschillende schrijvers, dat onze Hollanders hunne kennis van de Engelschen gekocht en afgezien hebben, op zeer zwakke gronden berusten. Zeker, het is mogelijk, dat Hendrik van Roonhuyse, toen hij

ruim „tweemael twaelf jaren" voor het einde van zijn loopbaan, dus omstreeks 1647 aan de Theems was, in den tijd, toen de Voice in Rhama Peter III op aller tong bracht, dat hij toen relaties met dezen aangeknoopt en van hem het gebruik van den forceps geleerd heeft. Ook is het denkbaar, dat Frederik Ruysch tijdens het verblijf van dezen geruchtmakenden Petrus in den Haag, in of vóór 1666, van diens bizondere verloskundige kennis geprofiteerd heeft. Maar bewijzen, of sterker nog, argumenten van eenige beteekenis zijn voor deze vooronderstellingen nergens te vinden. Zelfs is het niet eens waarschijnlijk, dat Peter ooit, zelfs in den tijd, toen hij er een huis bewoonde, langeren tijd achter elkaar in den Haag vertoefde; anders zouden de fiches van de Église Wallonne ons wel omtrent zijn lidmaatschap van de Hollandsche afdeeling dier kerk inlichten. Maar ongetwijfeld is het onjuist, dat Hugh Chamberlen Sr. hier in Holland de kennis van zijn familiegeheim gebracht heeft. Hoe dan de latere Roonhuysianen aan die jaartallen van 1688 en 1693 gekomen zijn? Aan het eerste, misschien wel, omdat stellig omstreeks dien tijd Hugh Jr. in Amsterdam vertoefde en de vlucht van Jacobus in 1688 aanleiding moest geven tot de veronderstelling, dat Hugh Sr. zijn koning gevolgd was. En 1693 was een gewichtig jaar in het leven van Rogier, die toen van chirurg tot dokter promoveerde. Is het niet mogelijk, dat toen eerst Ruysch bereid bevonden werd om op voet van gelijke met hem te onderhandelen en hun wederzijdsche belangen te verdedigen tegen het drietal, dat sinds 1690 beweerde het middel van Chamberlen

in hun bezit te hebben? Zou misschien in dat jaar het kontrakt tusschen Ruysch en van Roonhuyse tot stand gekomen zijn?

Maar daar het in de meeste gevallen niet gemakkelijk, zoo niet onmogelijk is om na te gaan, hoe een mythe ontstaat en zich ontwikkelt, geef ik gaarne mijn verklaring voor een andere. In elk geval blijft volgens mijne meening onjuist het verhaal omtrent de rol, die Hugh Sr. zou gespeeld hebben. Er bestaat echter nog een andere reden om aan te nemen, dât de Hollanders van het Roonhuysiaansche geheim hun kennis niet van de Chamberlens verkregen hebben.

Dr. Peter III heeft bij testamentaire beschikking zijn landgoed Woodham Mortimer Hall vermaakt aan zijn zoon Hope, die het in 1715 verkocht aan Wilh. Alexander. Na dien tijd werd er een wijnzaak in gedreven en in het begin der 19de eeuw vond een zekere mevrouw Kemball een geheime kamer, waarin naast allerlei andere zaken verschillende verloskundige instrumenten gevonden werden, welke ter hand gesteld werden aan een zekeren heer, Cansardine, die ze den 18den Maart 1818 aan de Medico-Chirurgical Society vertoonde. Zij zijn later herhaaldelijk o. a. door Rigby in 1833 en door dr. May in 1861 uitvoerig en nauwkeurig beschreven. Daar waren:

3 gevensterde hefboomen; de een daarvan loopt uit in een korten, stompen haak; de tweede eindigt als scherpe haak, de derde heeft den vorm van het blad van een tang maar geen gleuf voor het slot en eindigt

als scherpe haak. Van dit laatste specimen vindt men een afbeelding bij Kilian.

3 scherpe haken

3 „fillets" en

4 tangen.

De eerste, waarvan ongetwijfeld, ook volgens Sänger, al onze tegenwoordig in gebruik zijnde tangen afstammen, is nog zeer ruw van constructie, maar zelfs hier zijn de bladen reeds gekruist en gevensterd, evenals bij de drie andere, waarvan No. 4 het stevigst en krachtigst gebouwd is. Aveling komt, evenals zijn commentatoren, tot de conclussie, dat de best geconstrueerde tang, No. 4 aan Peter III behoord heeft en No. 3 en No. 2 respectievelijk in het bezit van Peter II en Peter I zouden geweest zijn, terwijl men in No. 1 de proeftang zou te zien hebben, waaruit zich de anderen ontwikkeld hebben.

Vergelijkt men de hier beschrevene hefboomen en tangen met die, welke bij de Hollanders in gebruik waren, dan ziet men een in 't oogloopend verschil. „Il est surprenant," zegt Herrgott (103), „que les instruments, que les Hollandais ont fait connaitre plus tard, aient si peu de ressemblance, comme forme, avec ceux decouverts en Angleterre, bien que la manière de les employer fût la même." En ik voeg er bij, die weinige overeenkomst is te danken aan het feit, dat Engelschen en Hollanders, eenzelfde denkbeeld willende verwezenlijken, daartoe van verschillende middelen hebben gebruik gemaakt.

De eersten hebben al hun aandacht besteed aan het verbeteren van hun primitieve, zwakke maar gekruiste

en gevensterde tang en eindelijk het krachtig en doelmatig instrument verkregen, dat voor bijna alle gevallen, waarvoor het bestemd was, geschikt bleek te zijn. Wel hadden ook zij leeren inzien, reeds Chapman wijst er op, dat in sommige gevallen een enkele lepel der tang als hefboom goede diensten kan bewijzen. Maar deze gevallen bleven uitzondering en er werd geen behoefte gevoeld om in die richting naar verbetering te zoeken. De reeds genoemde hefboom, die bij Kilian is afgebeeld, is dan ook een klein, teer en graciel instrument, dat in zijn soort stellig onder de Chamberlen'sche tang staat. Geheel anders bij de Hollanders; het is hun nooit gelukt uit hun oorspronkelijke, ongekruiste en ongevensterde, elastiek veerende tangen een bruikbaar instrument te maken, dat hen in de praktijk niet al te dikwijls in den steek liet. Daarentegen hebben zij de kunst verstaan, om een enkel blad van hun tang om te vormen tot een instrument, waarmee zij bijna altijd en niet zelden nog in moeielijke gevallen de gewenschte en noodige hulp konden verleenen.

Of zij dan toch in laatste instantie hun oorspronkelijk idee, al was het slechts ten deele, niet aan de Engelschen zouden te danken hebben gehad? Ik wil het niet ontkennen. Want de bewaarders van wetenschappelijke geheimen zijn als schepen die, in een donkeren nacht, langs onbekende en onbevaren zeeën trekken. Ongezien, niet zelden zonder eenig spoor na te laten, gaan deze huns weegs en verraden slechts hun vaart door het geklapper der zeilen en het rumoer van het scheepsvolk. Maar de reiziger, die luistert aan het strand en deze klanken opvangt, krijgt de

zekerheid, dat daar banen moeten zijn, die ook hìj volgen kan. Zijn lust tot onderzoek ontwaakt, zijn moed om te beproeven, zoo noodig een oude proef te herhalen, wordt aangewakkerd. Hij gaat ter zee en vindt eindelijk, misschien wel geholpen door het spoor zijner voorgangers, den weg, die hem anders verborgen zou gebleven zijn.

Op deze wijze is er veel gevonden op het gebied der therapie van het „geklemde hoofd." Geen hoofdstuk der verloskunde is in de dagen der Chamberlen's en der Roonhuysianen zoo van alle zijden bekeken geworden als dit. En de manus Palfinii, die omstreeks 1720 aan de Académie des Sciences werden voorgelegd, zijn het bewijs, dat ook de invloed der Hollandsche geheimbezitters op de ontwikkeling hunner wetenschap niet uitgebleven is.

29 April 1904.

LITERATUURLIJST.

1. Het Roonhuisiaansch geheim, in de vroedkunde ontdekt door Jacobus de Visscher en Hugo van de Poll, Stadsdoctoren te Amsteldam (Opnieuw afgedrukt achter N⁰. 3 dezer lijst).

2. Handschrift van Dr. Hendrik Ruysch, aanteekeningen bevattende op „de Praktijk der Vroedmeesters en Vroedvrouwen, enz. door Paulus Portal, Amsterdam 1690 en te vinden in een op de bibliotheek der Ned. Maatsch. tot Bev. der Geneesk. voorhanden exemplaar van dit boek. In een bijzondere publicatie zal ik dit zeer belangrijke en interessante handschrift uitvoerig behandelen.

3. Het ontdekt Roonhuisiaansch geheim in de vroedkunde. Nader opgeheldert en bevestigt door Jacobus de Visscher en Hugo van de Poll, Stads-Doctoren te Amsteldam. Te Leyden bij Johannes Heiligert, Boekverkoper in de Heeresteeg, 1753.

4. Het Roonhuisiaansch geheim in de vroedkunde ontdekt; tegen de weederstrevers verdedigt, en verder

voltooit door de bijvoeging van de beschrijving van de wijzen, naar welke allen de Roonhuisiaansche Vroedmeesteren zijn gewoon te werken; waaragter, behalve de nodige bijlagen, bijgevoegt zijn een voorrede van Huig Chamberlen en eenige vroedkundige aanmerkingen van Willougby; door Jacobus de Visscher en Hugo van de Poll, Stads-Doctoren te Amsteldam. Te Leyden bij Johannes Heiligert, Boekverkoper in de Heeresteeg, 1754.

5. Zie Bijlagen van N°. 4.

6. Plaat met Fransche en Hollandsche tekst: bevattende verschillende lepels door Anonymus (Rathlauw en Abraham Titsingh). Uitgegeven bij H. Ledet, Amsterdam.

7. Brief aan den Heere van ****. Bevattende eenige aanmerkingen en wederlegging op en voor het werk uitgegeven door de heeren Jacobus de Visscher en Hugo van de Poll, geïntituleerd: tweeledige verhandeling, rakende het Roonhuisiaans geheim in de vroedkunde, etc. door Jan Pieter Rathlauw, Chirurgijn en geadmitteerde vroedmeester binnen Amsterdam en Amstelland, Chirurgijn van het Edelmogende Collegie ter Admiraliteit etc. en correspondeerend lid van de Koningl. Groot-Brittannische? Academie der wetenschappen van Göttingen. Tweede Druk, t' Amsterdam, bij Jacobus Wilhelmus Ruys, Boekverkoper en Zegellakmaaker op de Leidsche straat, 1754.

8. BAUDELOCQUE. L'art des Accouchements, nouvelle Édition, Paris, 1789.

9. A. TITSINGH. Diana, ontdekkende het geheim der dwaazen, die sig vroedmeesters noemen, ter eeren van Chirurgia, geschreeven door -—. Amsterdam, 1750.

10. JOHANNES OOSTERDIJK SCHACHT, Hoogleeraar der Geneeskunde. Reedenvoeringe dat de geheimen der geneesmeesters niet moeten verborgen gehouden worden. Den 26 Meert 1753; Uit het Latijn vertaelt. Utrecht 1753. (De oorspronkelijke latijnsche oratie is afgedrukt achter de Institutiones van den schrijver die talrijke eigenhandige aanteekeningen van dezen bevatten en door mij aan de bibliotheek der Maatschappij ten geschenke gegeven zijn).

11. GERRIT JAN VAN WIJ, heelmeester van het Pesthuis. Bekendmaking en mededeeling van eenen nog onbekenden vectis of hefboom van Roonhuizen. Amsterdam (z. j.).

12. MATTHIAS VAN GEUNS. Vergelijkende Afbeeldingen en beschrijving der voornaamste Roonhuisische werktuigen of vroedkonstige hefboomen, vooral de twee nieuwen, aan 't genootschap door den heer G. J. van Wij, onlangs medegedeeld met proeven van derzelver gebruik. (Beide stukken zijn ontleend aan de verhand. v. h. Pr. Utr. Gen. v. K. en W. 1784).

13. S. DE WIND. Catalogus van zijne instrumenten (1766—1795—1800) bevindt zich op het archief van het Zeeuwsch Genootschap.

14. PETRUS CAMPER, Voorrede van het Tractaat van de Siektens der Swangere Vrouwen, door François Moriceau, 3e druk. Te Amsterdam bij L. Groenewoud, 1783.

15. PETRUS CAMPER, Lessen van de Konst om Barende Vrouwen te verlossen, van den jare 1751—1765 op verschillende tijden bijeengesteld. Bevattende alles wat on-

middellijk tot de oefening van dit deel der Heelkunde betrekkelijk is. In vijf deelen. — Handschrift van de Nederl. Maatsch. t. Bev. d. Geneesk.

16. JAN DE BREE Cz. Verhandeling over het gebruik van den Roonhuisiaanschen hefboom, in de verloskunde. (z. j.).

17. PAULUS DE WIND. 't Geklemd Hoofd geredt. Te Middelburg bij Pieter Gillessen. (z. j.).

17*a*. P. W. SLEURS. Vroed- en werktuigkundige proefnemingen, waar door den hefboom verbeterd, etc. Utrecht, 1783.

18. D. H. GALLANDAT. Korte Schets van eenige verbetering in het gebruik van de vroedkundige werktuigen om het geklemd hoofd te redden. Manuscript in bezit van het Zeeuwsch Genootschap.

19. LEONARDUS VAN LEEUWEN, Gouda-Batavus. Dissertatio Medica Inauguralis de Artis Obstetriciae Hodiernorum Prae Veterum Praestantia, Ratione Partus Difficilis et Praeternaturalis. Lugduni Batavorum, 1783.

20. LEVRET. Suites des observations sur les causes et les accidents de plusieurs accouchemens laborieux avec des remarques, etc. etc. Article VII. Histoire des différens forceps de Messieurs Rathlauw et Roger Roonhuizen.

21. WILLIAM SMELLIE. Verhandeling over het bespiegelend en bewerkend deel der Vroedkunde, vertaald door Matthijs van der Haagen. Te Amsterdam, 1765.

22. RÖDERER. Elementa artis obstetriciae, 1766.

23. *a*. FARABEUF et VARNIER. Introduction à l'étude clinique et à la pratique des accouchements. Paris (1891).

b. RIBEMONT-DESSAIGNES et G. LEPAGE. Précis d'obstétrique. Paris (1894).

c. A. CHARPENTIER. Traité pratique des accouchements. Paris (1883).

d. KARL STAHL. Geburtshülfliche Operationslehre. Stuttgart (1883).

24. Het ontdekt Roonhuisiaansch geheim, door J. de Visscher en H. van de Poll. In „Bibliothèque des Sciences et des Beaux-Arts pour les mois de Avril, Mai, Juin 1754. Tome premier, seconde partie. A la Haye, chez Pierre Gosse, Libraire de S. A. R. 1754."

25. Bibliothèque des Sciences, etc. Tome second, première partie, 1754, bevat een „lettre adressée aux auteurs de cette bibliothèque par M. Rigaudeaux, Chirurgien, etc. à Donai en Flandres, sur un instrument de son invention tout pareil à celui de Roonhuizen.

26. ISAAC HENDRIK DE BRUAS, Stads Doctor en Chirurgijn te Vlissingen. Het gebruik des lepels hersteld of kort berigt omtrent eenige instrumenten, dienende in de vroetkunde.

26*a.* De vecte Roonhuysiano emendato. Dissertatio inauguralis obstetricia, quam auctoritate, etc. etc. celeberrima ac regia Universitate Tyrnaviensi, pro summis in medicina honoribus etc. publice disquisitioni submittit Andreas Wolff. Aug. 1777.

27. JOHANNES MULDER. Historia litteraria et critica forcipum et vectium obstetriciorum. Franequerae 1793.

28. Maladies des femmes et des enfans avec un traité des accouchemens, tirés des aphorismes de Boerhaave,

commentés par VAN SWIETEN. Traduits et augmentés de quelques notes et observations par M. A. L.... D. M. M. Tomes I et II. Paris 1769.

29. *a.* J. DE BREE, Aan het Publiek, nopens het door hem verzochte ontslag, als lid der Commissie van het geneesk. toevoorz. der stad Amsterdam. 1800.

b. C. RENSING en D. V. GESSCHER, Advies der Commissie enz. Amsterdam 1800.

c. J. DE BREE, Beschouwing van het Advies enz. Amsterdam 1800.

d. J. DE BREE, De nieuwe wijze van vroedmeesters te maaken, en het eerste geval van den ongelukkigen uitslag (1801). Amsterdam 1802.

e. D. V. GESSCHER, Iets betr. de zoogen. Nieuwe wijze enz. Amst. 1802.

f. Brief van eenen vroedmeester ten platten lande nopens het Iets enz. Amsterdam 1802.

g. J. V. BREE, Noodig bericht aan het Publiek. Amsterdam 1803.

h. J. ROQUETTE, J. BLEULAND en G. VROLIK. Briefwisseling over vroedkundige onderwerpen. Amst. 1803.

30. MATTHIJS VAN DER HAAGE. Voorrede van den Vertaaler in Smellie's: Handboek der Vroedkunde. Amsterdam 1765.

31. FR. B. OSIANDER. Lehrbuch der Entbindungskunst. Erster Theil. Litterarische und pragmatische Geschichte dieser Kunst. Göttingen 1799.

32. F. A. RITGEN. Die Anzeigen der mechanischen Hülfe bei Entbindungen. Giessen 1820.

33. *a.* J. D. SCHLICHTING. Embryulcia nova detecta. Amst. 1747.

b. J. D. SCHZICHTING. Embryulciae novae detectae. Appendix. Amsterdam 1747.

34. Klaare bewijzen, dat het berugte geheim in de vroedkunde, van Rogier Roonhuisen, ontdekt en uitgegeven door Jan Pieter Rathlauw, vroedmeester, volstrekt vals, en het Instrument, daarin afgebeeld, in ordinaire gevallen absoluut onnut, en in de moeijelijkste baringe ten uyterste gevaarlijk voor de Moeder en doodelijk voor het kind is. Amsterdam 1749.

35. J. P. RATHLAUW. Replicq, dat is: ontwijfelbaar egtheid en veilig heil van het berugte geheim van Roonhuizen. Amsterdam 1747.

36. C. C. J. VON SIEBOLD. Versuch einer Geschichte der Geburtshülfe. Berlin 1845.

37. A. H. ISRAËLS geeft in de vertaling van „Het leerboek der Geschiedenis der geneesk. van Dr. H. Haeser 1859" een verhaal van de geschiedenis v/h. Roonh. geheim.

38. H. J. BROERS. Eenige opmerkingen omtrent de geschiedenis der verloskundige tang, enz. In: Nederlandsch Lancet. Tweede serie, tweede jaargang. 's Gravenhage, 1846—47.

39. .E. INGERSLEW. Die Geburtszange. Eine geburtshülfliche Studie. Stuttgart 1891.

40. SCHRÖDER—OLSHAUSEN—VEIT. Lehrbuch der Geburtshülfe. Bonn, 1899.

41. J. P. RATHLAUW. Het berugte geheim in de

vroedkunde van Rogier Roonhuizen, ontdekt en uitgegeven op hooge orde. Amsterdam 1747.

42. J. P. RATHLAUW. Voorbeeld van het gewigtige ambt eens vroedmeesters, opgesteld tot onderwijs der eenvoudigen en tot onderrichtinge der kwaadsprekenden. Franeker, 1741.

43. R. KRUL, ABRAHAM TITSINGH. Harrewarrerijen en schermutselingen tusschen Amstels Doctoren en Chirurgen, in verband met het gildewezen. In: Nederlandsch Tijdschrijft voor geneeskunde, 12 September 1891.

44. ALEXANDER BUTTER, heelmeester in Edenburg. Beschrijving van een Tang, om Kinderen bij het Hoofd af te halen, wanneer zij laag in het Bekken van de Moeder geplaatst zijn. In: Geneeskundige Proeven en Aanmerkingen van een Genoodschap in Edenburg. Derde Deel. Amsterdam, 1740.

46. H. MEIJER, heeft saamgesteld en toegelicht: Privelegiën, Willekeuren en Ordonnantiën betreffende het Collegium Chirurgicum Amstelaedamense. Amsterdam bij Pieter van den Berge, Ordinaris Stads Drukker op den Heijligen Weg, in den Groenen Berg, 1736. Met Privelegie." — Zelden is een schrijver zoo geplukt en geplunderd geworden als deze. Omstreeks 1870 heeft zelfs iemand den moed gehad een geschiedenis van de steensnijding in ons land te publiceeren, die geheel ontleend is aan Meijer, zonder dat daarin ook maar op zijn naam gezinspeeld wordt.

47. J. BANGA. Geschiedenis van de Geneeskunde en van hare beoefenaren in Nederland. Leeuwarden, 1868.

48. Register der Boeckjens, rakende het verschil tusschen Dr. Bonaventura van Dortmont en Mr. Andries Boeckelman. So als dezelve na malkanderen uitgekomen sijn.

a. BOECKELMANS Nootwendig Bericht.

b. DORTMONTS Antwoord op het Bericht.

c. DORTMONTS Bericht aan Dr. Ruysch en Boeckelman.

d. BOECKELMANS Wederlegging van het Bericht.

e. Staatkundige Bedenking over 't Verschil.

f. Aanmercking op de Staatkundige Bedencking.

g. Den Desolaten Boedel der Medicijns.

h. Horrel in de Wacht.

i. DORTMONTS Aanneming van de Presentatie.

j. Desolaten Boedel. Tweede Deel.

k. Notariale Insinuatie en Protestatie.

l. Pijls Aftocht.

m. Bruyerij, elk sijn gelt weer.

n. Luyelack.

o. LAMZWEERDE'S Gelukwensching aan Nil Volentibus Arduum.

p. Remedie voor den Desolaten Boedel.

q. LAMZWEERDE'S Deductie aan de E. Heeren.

r. Dorschvlegel, of Knuppel uit de sak.

s. LANDZWEERDE'S Consideratiën en Motiven aan den Officier.

t. Koeckoecx-zang.

u. Sentiments d'un Voyagieur.

v. Stock in 't Hondert.

w. BOEKELMANS Nader Vertoog.

x. DORTMONTS Verklaring over de Aanneming van de Presentatie.

y. Den Cocceaanschen Doctor.

z. BOSCH Antwoort aan Lamzweerde.

A. Een woordje in Trancitu.

B. Nazang van de Koeckoecx-Zang.

C. Strijk op den bruij, een Sesje.

D. Rechtzinnig oordeel.

E. Onschult.

F. Recht bescheyt.

G. Tweede Onschult.

H. Schoppe Troef.

I. Elk beziet zichzelven.

J. Nijptang.

K. Extraordinaire Amsterd. Maendaegsche Courant.

L. Bekentmakinge aan Doctor van Yperen.

M. Waerschouwing over de goddelooze Leugen van Petrus Halling.

N. Waerschouwinge over de goddelooze Leugen van Johan van Lamsweerde.

O. Leer om Leer.

P. Missive van Gilles Hafakker aan Lamsweerde.

Q. Pasquille-Maakers Hekel.

R. Genealogia van Bonaventura van Dortmont en Johan Lamsweerde.

S. Litanie van Johan Lamsweerde.

T. Past u geld, Loon na Werken.

U. Discursus de Miserabili Foetus extractione ex utero auctore Redegundo de Vroom.

(Onder anderen heeft de Fransche historieschrijver Portal niet begrepen, dat *de Vroom* een anonymus en vermoedelijk de schuilnaam van Van Lamsweerde was.)

49. ALFRED FRANKLIN. La vie privée d'autrefois. Les Chirurgiens Paris 1893.

50. Hermanni Corringii in universam artem medicam singulasque ejus partes Introductio ex publicis ejus praecipue lectionibus olim concinnata, nunc vero addimentis aucta, continuata ad nostra tempora praecipuorum scriptorum serie, enz. Helmestadiï, 1687.

51. FREDERICUS HOFFMANN, Medicus Politicus sive Regulae prudentiae, secundum quas medicus juvenus studia sua et vitae rationem dirigere debet, si famam sibi felicemque praxim et cito acquirere et conservare cupit. Lugdunum Batavarum 1738.

52. J. H. AVELING. The Chamberlens and the midiwifery forceps. Memorials of the family and an essay on the invention of the instrument. London 1882.

53. Zie 48*c*.

54. JASO A PRATO. De arcenda sterilitate et progignendis liberis. Amstelaedami, 1659.

55. Medicus Politicus, d. i. onderwijs aan een jonger medicus wegens de politieke streeken, welke in de praktijk der medicijnen ingesloopen zijn. Amsterdam 1700.

56. HENDRIK VAN DEVENTER. Brief geschreven aan de Heer W. Vink, 10 November 1713.

57. G. GROSHANS. Historisch verslag van de geneesk. school te Rotterdam. 1853.

58. R. KRUL. Haagsche Doctoren, Chirurgen en

Apothekers in den ouden tijd, 's-Gravenhage, 1891.

59. R. KRUL. Bijdrage tot de kennis der schilderijen van het aloude chirurgijnsgilde te Amsterdam. Tijdspiegel, 1895.

60. F. RUYSCH. Alle de ontleed-, genees- en heelkundige werken van —. Amsterdam, 1764.

61. A. A. FOKKER. Levensberichten van Zeeuwsche medici, (hier en daar bijgewerkt door Dr. J. C. de Man) Middelburg, 1901.

62. P. DE WIND. Dissertatie de abortu. Aug. 1735.

63. HENDRIK VAN DEVENTER. Beschrijving van de Ziektens der Beenderen, enz. enz., Leiden, 1730.

64. G. GROSHANS. Het onderwijs in de geneeskunde te Leiden in 1663. Rapport van de commissie voor de geschiedenis. 1856.

65. UWENS & CALLEREE. De Eer en het Chirurgicaal Onderwijs van den Heer J. D. Schlichting. Verdedigt tegens de infame lasteringen van de Chirurgijns A. Titsingh en D. Eckhard, Amsterdam.

66. J. R. R. Nauwkeurige opmerkingen of zuivere gedagten over het onzuivere na- en voorberigt van den Heer J. D. Schlichting, Med. Dr., geplaatst in 't uitgekomen werk, genaamt „De gezuiverde vroedkonst", door wijlen den Heer Plevier, te Amsteldam (1751?)

67. SCHLICHTING, Appendix.

68. JOANNES HUWÉ, Onderwijs der Vrouwen aangaande het Kinder Baaren, Tweeden Druk, Haarlem. 1735.

69. J. H. FRANCKEN, Operateur, oculist, steen- en breuksnijder, Vroedmeester, Chirurgijn en Chimist te Amers-

foort. Nieuwe oeffeningsverhandelingen der vier hoofdhandgrepen, enz. enz, ... en het verlossen sonder moederspiegel aller baarende en in nood zijnde kraamvrouwen. t' Amsteldam, 1733.

70. PORTAL. Handboek der verloskunde. Voorrede van de drie Hollandsche vertalers: Guenellon, Van Bortel en Verduyn.

71. HENDRIK VAN ROONHUIZEN. Genees- en Heelkonstige Aanmerkingen. Amsterdam, 1672. Eerste en tweede boek.

72. HENDRICK VAN ROONHUYSE. Heelkonstige Aanmerkingen, te Amsterdam, 1663, 1e en 2e deel.

73. PETRUS PIGRAEUS. Kort begrijp van de genees- ende heelkonst, enz. enz., gecorrigeert ende verbetert door Hendrick van Roonhuyse. Amsterdam, 1672.

74. S. J.(ANSONIUS). Korte en bondige verhandeling van de voortteling en 't kinderbaren. t' Amsterdam, 1685.

75. Dr. H. J. BROERS. Geschiedenis der verloskunde in Nederland. Onze oude, verloskundige boeken. In: Nederl. Tijdschr. voor Geneesk., 1875, N°. 5.

76. MAURICEAU. Zie Observations, N°. 26.

77. H. J. BROERS. Geschiedenis der verloskunde; over embryulcia van Cornelis Solingen. In: Nederl. Tijdschr. voor Geneesk., 1875, N°. 35.

78. C. SOLINGEN. Embryulcia ofte Afhalinge eens dooden Vruchts door de handt van den Heel-meester. 's Gravenhage, 1673.

79. C. SOLINGEN. Manuale Operatiën der Chirurgie, beneffens het Ampt en Pligt der vroedvrouwen, Mids-

gaders besondere aenmerkingen, de Vrouwen en Kinderen betreffende. Amsterdam, 1684.

80. C. SOLINGEN. Alle de medicinale en chirurgicale werken, mitsgaders embryulcia vera, enz. enz., Amsterdam, 1698.

81. KIESTRA, Handschrift, berustend op de bibliotheek v. d. Nederl. Maatsch. t. Bev. d. Geneesk. Roonhuisiaansch geheim.

82. A. H. ISRAËLS. Bijdragen tot de Geschiedenis der Geneeskunde in Nederland. De ouderdom van het Roonhuysiaansch geheim. Nederl. Tijdschr. v. Geneesk., 1873.

83. L. C. VON UFFENBACH. Merkwürdige Reisen durch Nieder-Sachsen, Holland und Engelland. Ulm, 1754.

84. H. RUYSCH. Annotaties op Portal.

85. A. A. FOKKER. Louis Bils en zijn tijd. In: Nederl. Tijdschr. voor Geneesk., 1865.

86. A. BOEKELMAN. Gevoelen wegen het drijven ofte sinken der Longen van versch geboren Kinderen. In: Collectanea Medico-physica, Amsterdam, 1681.

87. P. SCHELTEMA. Het leven van Fr. Ruysch. Sliedrecht, 1886.

88. Dr. GEIJL. Over de opleiding en maatschappelijke positie der vroedvrouwen in de 17de en 18de eeuw. Overgedrukt uit het Medisch Weekblad, 1897.

89. Zie 46.

90. W. KNUTTEL. Govert Bidloo voor het gerecht. In: Nederlandsche Spectator van 27 Juni 1899.

91. R. KRUL. Govard Bidloo. In: Haagsch Jaarboekje, 1890.

92. G. C. B. SURINGAR. De medische faculteit te Leijden op het einde der 17de en in het begin der 18de eeuw. Lucas Schacht en diens ambtgenooten. Anatomisch onderwijs van Drelincourt, Nuck en Bidloo. In: Nederl. Tijdschr. voor Geneesk., 1864.

93. *a.* C. B. HILKEMA. Reformateurs, Geschiedkundige studiën over de godsdienstige bewegingen uit de nadagen onzer gouden eeuw; 1900.

b. Dr. J. REITZMA. Geschiedenis van de Hervorming en de Hervormde Kerk der Nederlanden. Groningen, 1893.

c. HERMANUS SCHIJN Uitvoeriger verhandeling van de geschiedenisse der Mennonieten enz. enz, Amsterdam, 1744.

d. S. BLAUPOT TEN CATE. Geschiedenis der Doopsgezinden in Holland, Zeeland, Utrecht en Gelderland, enz. Amsterdam, 1847.

94. C. SEPP. Het staatstoezicht op de godsdienstige letterkunde in de Noordelijke Nederlanden, 1891.

95. C. N. WIJBRANDS. Het Amsterdamsch tooneel van 1617 tot 1772, enz. enz., Utrecht 1875.

96. A. S. KRONENBERG. Het Kunstgenootschap „Nil Volentibus Arduum", Deventer 1875.

97. ROGER, FREIHERR VON BUDBERG. Ist das Ödem der Vulva während der Geburt ein natürliches Schützmittel für den Damm oder steigert es die Gefahr des Zerreissens? In: Centralblatt für Gynäkologie, 1904, no. 8.

98. JOB VAN MEEK'REN. Heel- en Geneeskunstige Aanmerkingen. Te Amsterdam, 1668.

99. *a.* Dr. M. SÄNGER. Die Chamberlens, Geschicht-

liche Skizze nach J. H. Aveling. In: Archiv für Gynäkologie, 1887.

b. Dr. HERGOTT. Les Chamberlen, Jean Palfijn, Le forceps. Annales de Gynécologie, Tome 29, 1888.

100. Chamberlayne, Chamberlain or Chamberlen. In: Dictionary of National Biography. Vol. X, 1887. By N. Moore.

100*a*. The eldest Churchbook of the English Congregation in the Hague, that came to us, given as a transcript by Mr. G. Wildeman. In „Wapenheraut". Aflevering 8 et seqq. Onder leiding van Dr. D. G. van Epen.

101. R. P. H.... Art XV. Who invented the obstetrical forceps? Was the instrument in use before the time of the Chamberlens? — Verslag van het boek van Aveling. Afdrukje zonder opgave van bron.

102. Voorrede van Smellie.

103. C. G. J. DE SIEBOLD. Essai d'une Histoire de l'obstétricie. Traduit de l'allemand; additions, figures et un appendice, par F. J. Hergott, Paris, 1893.

LIJST DER PLATEN.

PLAAT I.

FIG. 1. Vertoont het Roonhuysiaansch Instrument, gelijk het door den Vroedmeester Joannes de Bruin gebruikt is, in zijn juiste mate; op dat men dus van deszelfs lengte, breedte en dikte, volgens de beschrijving pag. 21 en 22 zoude kunnen oordelen; het is hier zonder leder overtrekzel afgebeelt, op dat men van de omwindzels der plaatsters een goed denkbeeld krege; ook word hier het omgedraaide touwtje, waar van men pag. 26 nazien kan, aangewezen, dat men egter onderstellen moet op het leder daar ter plaats te leggen, schoon het weinig ter zaak doet, en nergens anders toe dient, dan wij in de beschrijving daarvan hebben opgegeven.

FIG. 2. Verbeelt het Roonhuysiaansch Instrument, zoo als het van den Vroedmeester Albertus Titsing gebruikt wordt; het is hier in zijn juiste grootheid afgetekent.

Genomen uit het boekje van de Visscher en v. d. Poll.

FIG. 3. *E X E* is de spatel van Boekelman of Titsing, met de wijdte van wiens ruime bogt die van Lowder zoo volkomen invalt, dat het klaar blijkt, dat deeze naar die gemaakt is.

Genomen uit Boekelman.

FIG. 4. Deze vertoont een iets scheefleggende lijfmoeder, dewelke na het afloopen van het waater toegetrokken, en om twee kwalijk gekeerde tweelingen vrugten digt en nauw is omgeklemt, dewelke Figuur aldus gestelt, van niemand tot heden regtzinnig verbeeld is, en aldus als iets bezonders, opmerkenswaardig, heel nieuw en tot heden onbekent met alle regt mag opgemerkt werden.

Merkt hierbij, dat dit van eene der allermoeijelijkste gevallen in het verlossen der swaarbarende is, daar de lijfmoeder scheef gelegen, de bijde vrugten kwalijk gekeert en zeer geknelt, en in den *uterus* geanklaveert zijn, en de navelstreng en eene hand uithangen, enz.

Men ziet hier

a. a. a. a. a. a. eene iets scheefleggende, geknobbelde wanschapen gestelde en om de kwalijk gekeerde tweelingen stijf en digt omklemde lijfmoeder, die hier niet na de gemeene kunst en valsche Figuren net ovaalsgewijze, maar zo als de natuur die medebrengt, oneffen, knobbelig, opregt nauwkeurig en eenvoudig afgebeeld werd.

b. b. de binnenste mond der lijfmoeder een weinig door het instrument verweidert.

c. c. de kromme einden van het instrument om de geknelde tweelingen, in den tezamengetrokkenen en knellenden *uterus*, tusschen deze en de tweelingen ingebragt.

d. d. de regte einden van 't zelve instrument buiten de lijfmoeder, iets hier wat van elkanderen gestelt vertoont.

e. e. tweelingen verkeert gelegen en in elkanderen als in een oneffen klomp gedrongen en geklemt, het eene wat te groot hier verbeeld.

f. f. de twee *placentae uterinae.*

g. de eene hand van de eene vrugt na buiten uitsteekende.

h. de eene navelstrenge uithangende.

Zie Schlichting. Embryulcia nova detecta, enz.

PLAAT II.

Stelt in natuurlijke grootte, volgens de bijgaande Rhijnlandsche Voetmaat, voor, het waare beloop en buiging van onderscheidene Vroedkonstige Hefboomen, alle van boven gezien, uit één oogpunt, om dezelven volkomen met elkander te kunnen vergelijken. De waterpas gestipte lijnen, op welke deeze werktuigen evenwijdig geplaatst zijn, dienen om hunne bogten, diepte en wijdte nauwkeurig te kunnen afmeeten.

A a X A, is de groote nieuwe Hefboom, met zijn gespleetene Klaauw *A a*, door den Heer Van Wij medegedeeld.

D D b, is de Hefboom van R. Boom, wiens buiging wij, met Herbiniaux, veel min verkieslijk agten, dan die van den volgenden.

C b Z C a, zijnde de Hefboom van J. de Bruyn, en vooral verkiezen wij deezes kleinen sprong *Z C a*, die zeer wel gebogen staat.

Genomen uit de verhandeling van M. v. Geuns.

TAB. 2. FIG. *a. a.*

In de bijgevoegde plaat siet men 't instrument Tab. 2, Fig. 10, van Rogier Roonhuysen soo goed als moogelijk was. Afgebeelt: Eenigsints schuijns, beneden met sijn pennetje en charnier, *a.* sijnde dit een seevende van de wesentlijke grote. Twee staale veerkragtige stangen, elk een klijne duim breedt, leggen vlak tegen elkander van *a. b.* tot *c. d.* hier wijken sij tot *f. f.* en loopen dan na vooren tot *g. g.* toe dog worden de eindens een duijm breed uijtgeset als *h. h.* met de Einden *h. h.* wat buijtenwaarts geboogen: waar de applicatie veel door wort gefaciliteert, beide de stangen moeten met seemleer en de naadt binnenwaarts overtrokken wesen, welke schede in twee klijne gaatjes onder in de stang wort vastgenaait om dat deselve in het uithalen van 't instrument niet soude kunnen opschuiven. Wat het gebruijk aangaat, kan men in Figuur *a. a.* Tab. 2 sien een lijfmoeder met een wel gekeerd, maar geklemt kind: de stangen *c.* aan de eene sijde en *d.* aan de andere door een ervaarene handt ingebragt synde; wort 't instrument uit sijn charnier geappliceert vertoont en de handen *e. e.* in een gevoeglijke situatie om een genoegsame en selvs verbasende verwijdering te maaken.

Zie Rathlauw, het berugte geheim enz.

PLAAT 1

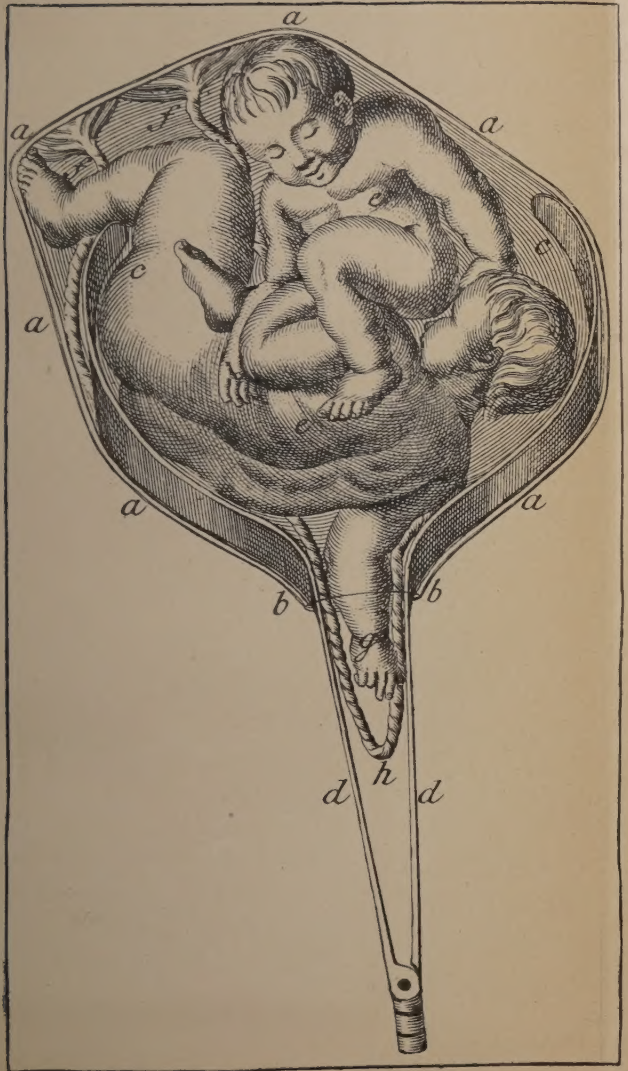

4

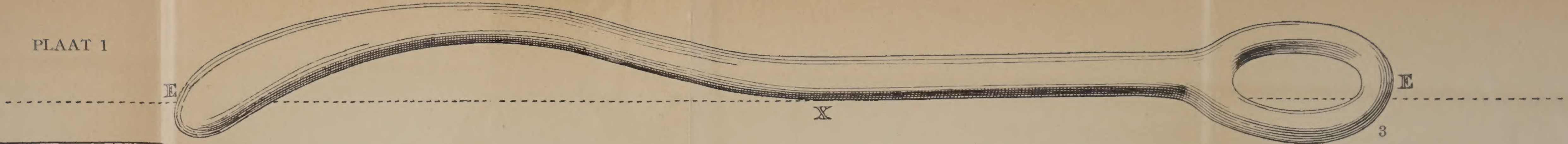

3

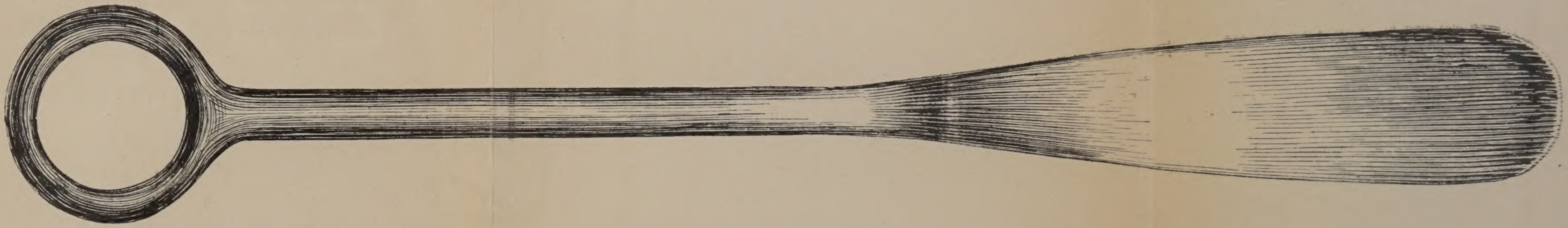

2

1

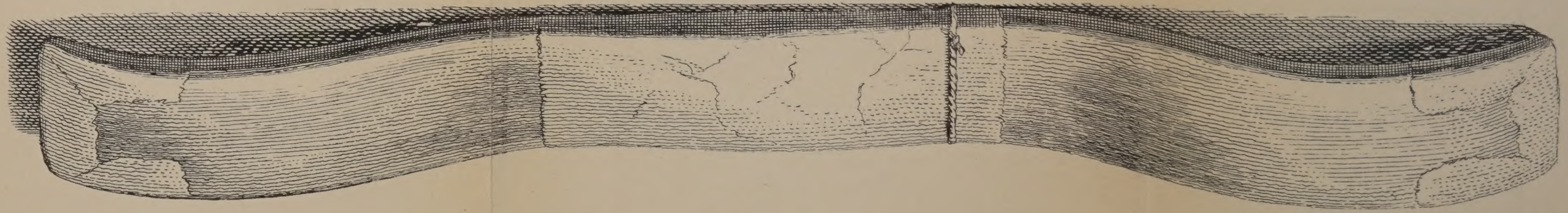

TAB. 2
Fig. a a

Fig. 10

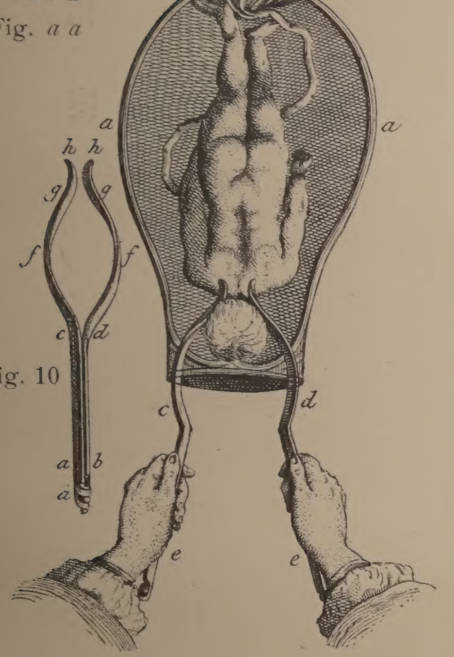

PLAAT 2

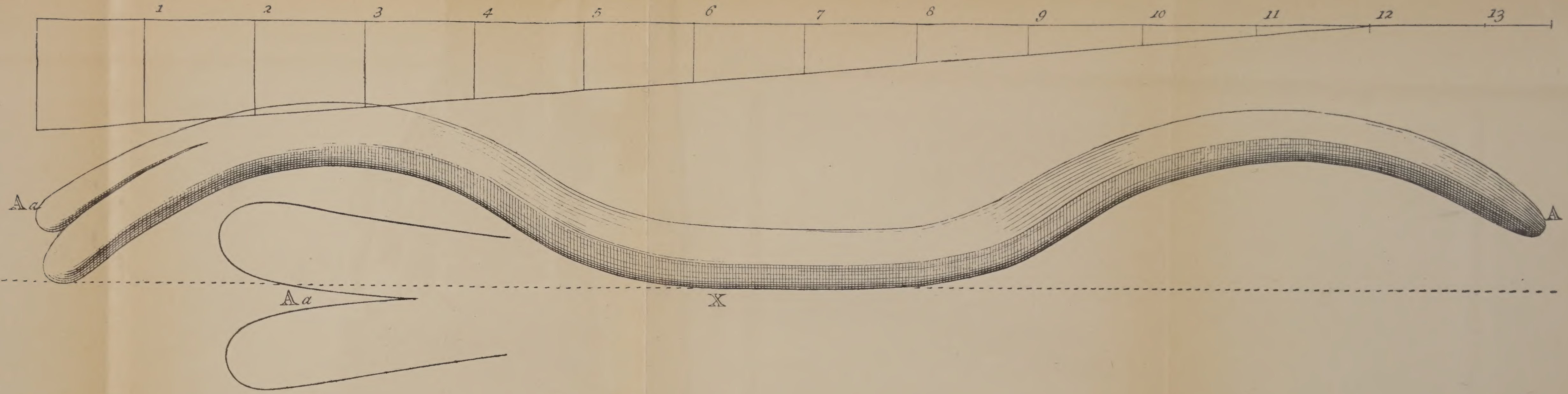

PLAAT 2

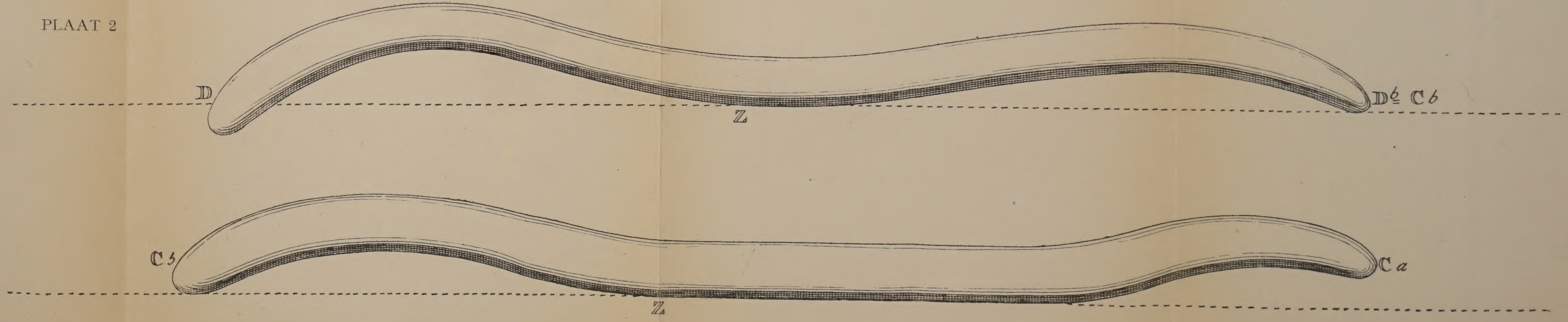

INHOUD.

TWEEDE GEDEELTE.

HOOFDSTUK I.

Bladz.

Hefboom of tang? ouderdom en herkomst dier instrumenten. 127

HOOFDSTUK II.

Frederik Ruijsch en zijn aandeel in het geheim. 150

HOOFDSTUK III.

De Chamberlens en hun beteekenis voor het Roonhuysiaansche geheim 195

Literatuurlijst. 218

Lijst der Platen 235

Platen.